

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Χριστολογικές Μαρτυρίες της Παλαιάς Διαθήκης

Ενότητα 4: Μαθητές - Δυνάμεις - Παραβολές

Σωτήριος Δεσπότης

Θεολογική Σχολή, Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Ο ΙΗΣΟΥΣ ΕΠΙ ΤΗ ΒΑΣΕΙ ΤΩΝ ΣΥΝΟΠΤΙΚΩΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΠΗΓΩΝ¹

1. Η ΓΑΛΙΛΑΙΑ²

Η απόμακρη από την αγία Πόλη Γαλιλαία των Εθνών (Ησ. 8, 23· πρβλ. Μτ. 4, 14) ή των αλλοφύλων ενώθηκε με την Ιουδαία από τον Αριστόβουλο τον Α' (104-103 π.Χ.) και εξιουδαίστηκε. Μεταξύ των ειδωλολατρών, οι οποίοι έμεναν κυρίως στις πόλεις, και των Ιουδαίων, που προτιμούσαν την ύπαιθρο, υπήρχε μια ένταση, η οποία κλιμακωνόταν σε περιόδους κρίσης. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι δεν αναφέρεται κάποια επίσκεψη του Ιησού ούτε στη *Σεπφώριδα* που απείχε μόλις 6 χλμ. από τη Ναζαρέτ, ούτε στην *Τιβεριάδα* που απείχε 16 χλμ. από την Καπερναούμ. Σημειωτέον ότι η Τιβεριάδα εθεωρείτο ακάθαρτη από τους ευσεβείς Ιουδαίους, γιατί είχε ανεγερθεί πάνω σε νεκροταφείο (Αρχ. 18, 3 7), ενώ ο Ηρώδης είχε διακοσμήσει το παλάτι του με απεικονίσεις ζωδίων. Στην περιοχή ομιλείτο μια ιδιαίτερη αραμαϊκή διάλεκτος (πρβλ. Μτ. 26, 73), η οποία γινόταν αντικείμενο χλευασμού από τους Ιεροσολυμίτες, και τα Ελληνικά, αφού στη Σεπφώριδα υπήρχε μεγάλο θέατρο, όπου 'ανέβαιναν' ελληνικά έργα. Σε αντίθεση προς την Ιουδαία, η **Γαλιλαία** ήταν εύφορη περιοχή (κυρίως β.δυτικά και στα ηφαιστιογενή της τμήματα). Ανθούσε επίσης η αλιεία, η χειροτεχνία και το εμπόριο, ενώ ήταν πλούσια και σε ιαματικές πηγές που ήλκυαν πολλούς ασθενείς. Το εισόδημα της γης, όμως, το νέμονταν πολύ λίγοι μεγαλογαιοκτήμονες, οι οποίοι ήταν εγκατεστημένοι στις πόλεις. Αυτό προκαλούσε κοινωνικές ανισότητες. Το άγχος από τα τεράστια χρέη και τους φόρους των πτωχών καλλιεργητών της γης απηχούνται στις παραβολές του Ιησού (Μτ. 5,25 κ.ε.· 18,23 κ.ε.). Γι' αυτό η Γαλιλαία αποτέλεσε παράλληλα την πατρίδα επαναστατών. Από τα Γάμαλα της Γαλιλαίας προερχόταν ο Εζεκίας ο οποίος παρόλο που φονεύτηκε το 47 π.Χ. χωρίς δίκη από τον Ηρώδη τον Μέγα έγινε ο 'πατριάρχης' μιας γενιάς επαναστατών. Ο υιός του Ιούδας, ο οποίος κατέλαβε το οπλοστάσιο της Σεπφώριδας και κατέστραψε τα γραμμάτια (Πολ.2,56.58) και οι εγγονοί του Σίμων και Ιάκωβος που σταυρώθηκαν από τον Τιβέριο Αλέξανδρο (Αρχ. 20,102). Από τη Γαλιλαία καταγόταν και ο Ελεάζαρος Ben Jaïr ο οποίος, ταμπουρωμένος στο οχυρό της Μασσάδα, πρόβαλε σθεναρή αντίσταση στους Ρωμαίους.

Μέχρι πρότινος αμφισβητείτο η ύπαρξη της πατρίδος της Θεοτόκου **Ναζαρέτ**, καθώς δεν αναφέρεται ούτε στις πόλεις της φυλής Ζεβουλών (Κρ. 19,10-15), ούτε στον Ιώσηπο, ο οποίος ανέλαβε στρατιωτική δράση σε εκείνη την περιοχή, ούτε στο Ταλμούδ, όπου μνημονεύονται 63 πόλεις της Γαλιλαίας. Σε μια πλάκα του 3ου ή 4ου αι. η οποία ανακαλύφθηκε κατά την ανασκαφή της Καισάρειας τον Αύγουστο του 1962 ήταν καταγεγραμμένο το γεγονός ότι η 18^η ιερατική πατριά είχε εγκατασταθεί στη Ναζαρέτ. Μεταξύ 1955 και 1960 έγιναν επίσης ανασκαφές στην περιοχή και ανακαλύφθηκαν τάφοι από το 2000-1500 π.Χ. κεραμικά από την περίοδο 900-539 π.Χ. και κατασκευές από την ελληνιστική περίοδο. Μάλλον τον 2^ο αι.π.Χ. ανακατασκευάστηκε η πολίχνη και οι κάτοικοί της ζούσαν μάλλον από τη γεωργία. Η Ναζαρέτ βρίσκεται στο νότιο άκρο της πυκνοκατοικημένης Κάτω Γαλιλαίας, 3-4 μίλια μακριά από την πρωτεύουσα της Γαλιλαίας Σεπφώριδα, η οποία χρημάτισε μετά τον θάνατο του Ηρώδη το 4 π.Χ. επαναστατικό κέντρο του Ιούδα του Υιού Εζεκία. Γι' αυτό και καταστράφηκε εντελώς από τον ανθύπατο Varus, ενώ ανακατασκευάστηκε από τον Αντύπα, λαμβάνοντας το όνομα *Αυτοκρατορίς*. Η πόλη αυτή στην καρδιά της εξαιρετικά εύφορης Γαλιλαίας με πληθυσμό 30.000 κατοίκους, θέατρο, παλάτι, τείχος, βασιλική τράπεζα και δύο αγορές βρισκόταν στο κομβικό σημείο από όπου περνούσαν οι δύο οδικές αρτηρίες, οι οποίες ένωναν την Δύση με την Ανατολή και τον Βορά με το Νότο.

Ο ίδιος ο Ιησούς σύχναζε στην **Καπερναούμ**. Αυτή η πόλη με πληθυσμό 4.000 κατοίκων (κυρίως αλιέων και γεωργών) και έκταση 50.000 τ.μ. ιδρύθηκε τον 2^ο-1^ο αι. π.Χ. βρισκόταν επί της Λεωφόρου της Θαλάσσης (Via Maris) στα όρια μεταξύ της επαρχίας του Ηρώδη Αντύπα και αυτής του Φιλίππου, που ένωνε την Αίγυπτο και τη Συρία. Η θέση της δικαιολογεί την ύπαρξη τελωνείου και ενός σώματος 100 στρατιωτών από τη Σαμάρεια ή τις παραθαλάσσιες περιοχές. Σε

¹ Πολύ ενημερωτικές για την εποχή του Ιησού είναι οι ιστοσελίδες <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/religion/> http://www.joerg-sieger.de/einleit/nt/01gesch/nt_ind1.htm#

² Πρβλ. <http://www.religionsstudies.uncc.edu/IDTABOR/indexb.html> <http://iam.classics.unc.edu/index.html>

πρόσφατες ανασκαφές θεωρείται ότι εντοπίστηκαν η Συναγωγή του Εκατόνταρχου και ο Οίκος του Πέτρου. Επίσης ανακαλύφθηκε βάρκα χρονολογούμενη από την εποχή του Ιησού αρκετά μεγάλη (περ. 8, 1 μ. μήκος X 2,3 πλάτος) αρκετά μεγάλη για τέσσερις κωπηλάτες συν τους επιβάτες προβλ. Μκ. 4, 35-8).

2. Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Ο Ιησούς γεννήθηκε το 747/6 από κτίσεως Ρώμης ή το 7/ 6 π.Χ. Το σημείο μηδέν της ιστορίας, έστω και αν αυτό τυπικά δεν υπήρξε ποτέ, συντελέσθηκε κατά την περίοδο της βασιλείας του πρώτου Ρωμαίου αυτοκράτορα, του Οκταβιανού Αυγούστου (27 π.Χ. - 14 μ.Χ.) και της ακμής της Pax Romana (Ρωμαϊκής Ειρήνης). Πολύ εύστοχα στο Δοξαστικό του Εσπερινού των Χριστουγέννων, η μελωδός Κασσιανή σε μια μοναδική σε ευφυΐα και ποιητικότητα σύγκριση του Ιησού και του Οκταβιανού σημειώνει:

Αύγουστου μοναρχήσαντος
ή πολυαρχία τῶν ἀνθρώπων ἐπαύσατο.
Σοῦ δὲ ἐνανθρωπήσαντος ἐκ τῆς ἀγνῆς
ή πολυθεΐα τῶν εἰδώλων κατήργηται
Ὑπὸ μίαν βασιλείαν ἐγκόσμιον αἱ πόλεις γεγένηνται
καὶ εἰς μίαν δεσποτείαν θεότητος τὰ ἔθνη ἐπίστευσαν.
Ἀπεγράφησαν οἱ λαοὶ τῷ δόγματι τοῦ Καίσαρος
ἀπεγράφημεν οἱ λαοὶ ὀνόματι θεότητος

Επί σαρανταένα χρόνια αυτός ο αυτοκράτορας έφερε τη γαλήνη και την τάξη και μαζί το αίσθημα της ασφάλειας και κάποια ευημερία μέσα από το χάος των εμφυλίων πολέμων σε ένα κράτος πολυπολιτισμικό, πολυθρησκευτικό και 'παγκοσμιοποιημένο'. Η ακμή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας οφειλόταν στο άρτιο ρωμαϊκό δίκτυο επικοινωνίας και πληροφορίας, στο ισχυρό νόμισμα και στον πανίσχυρο ρωμαϊκό στρατό. Παράλληλα ήδη από τα ελληνιστικά χρόνια παρατηρούνται αληθινά επιτεύγματα στην **αστρονομία** (ανακάλυψη του ηλιοκεντρικού συστήματος από τον Αρίσταρχο το Σάμιο), στην **ιατρική** (ανάπτυξη της ανατομίας, αναγνώριση του μυαλού ως κέντρου τους νευρικού συστήματος, ανακάλυψη σφυγμού), στα **μαθηματικά** (Ευκλείδης, Αρχιμήδης, ο Ήρων Αλεξανδρινός ανακαλύπτει την **ατμομηχανή**), στη **γλωσσολογία**, στη **γραμματική**³.

Παρ'όλη όμως την επιφανειακή ευημερία, η οποία επήλθε ως συνέπεια της διείσδυσης της Δύσης στην Ανατολή, η τελευταία ήταν τελικώς εκείνη η οποία κατέκτησε και κυριολεκτικά μάγεψε τη Δύση. Οι πολιτικές συνθήκες άφηναν τον απλό άνθρωπο έρμαιο στις απέραντες πόλεις, αποκομμένο από τους συμπολίτες, τη γενέθλια γη και

³ Σημειώνει ο Σ. Χ. Αγουρίδης (*Ιστορία των Χρόνων της Καινής Διαθήκης. Ελλάδα, Ρώμη, Ιουδαία: Ιστορικό και πνευματικό υπόβαθρο για τη μελέτη της Καινής Διαθήκης*, Θεσσαλονίκη: Πουρναρά 1985⁴, 25-28) ότι την εποχή αυτή κυκλοφορούσαν ευρέως παγκόσμιες ιστορίες, βιογραφίες, αυτοβιογραφίες, νουβέλες, περιπέτειες, και περιγραφές παράξενων και θαυμαστών πραγμάτων σε φανταστικές χώρες. Ειδικότερα για τις επιστήμες, ισχύουν, όμως, οι εξής περιορισμοί: α/ Και οι πιο ιδιοφυείς ανακαλύψεις ή διαισθήσεις έμειναν κυρίως στο επίπεδο της θεωρίας και δε βρήκαν εφαρμογές πρακτικές στη δημόσια υγεία, τη βιομηχανική και τεχνολογική ανάπτυξη. β/ Η επιστήμη στα ελληνιστικά χρόνια ήταν κυρίως στην υπηρεσία των αρχόντων και αριστοκρατών της εποχής, όχι στην υπηρεσία του λαού: Αυτούς εξυπηρετούσε, διασκεδάζε ή αύξανε το γόητρο τους. γ/ Η επιστήμη είχε έντονα εγκυκλοπαιδικό χαρακτήρα οι επιστήμονες της εποχής ήσαν 'πολυμαθείς' άνθρωποι ή πολύπλευρα ταλέντα. Η επιστήμη, γενικά, δεν είχε πρακτικό και κοινωνικό προσανατολισμό.

τους προγονικούς θεσμούς⁴. Ο **κοσμοπολίτης** (*genus humanum*)⁵, ξεριζωμένος από την πόλη-κράτος, ζώντας ως επί το πλείστον μέσα σε μια ηθική και οικονομική εξαθλίωση⁶, καθώς η έγγεια ιδιοκτησία είχε μαζευτεί στα χέρια των ολίγων, ένοιωθε μια παγερή μοναξιά, την οποία προσπάθησε να αντιμετωπίσει είτε **με τον άρτο και τα θεάματα** (*panem et circenses*), τα οποία του πρόσφερε άφθονα η ρωμαϊκή εξουσία, είτε με τη λατρεία της **Τύχης-Ειμαρμένης** (*Fortuna*), είτε με τη γνώση για τη σωτηρία, που πρόσφεραν **πανάρχαια μυστήρια** της Ανατολής, τα οποία άλωσαν ακόμη και την ίδια την Ρώμη.

Σημειώνει ο M. Albrecht⁷ τα εξής: Στη θεωρητική του σκέψη ο μορφωμένος Ρωμαίος ακολουθεί τη **theologia rationalis ή naturalis** με το φυσιογνωστικό της κοσμοείδωλο, που τείνει ως επί το πλείστον προς έναν αφηρημένο μονοθεϊσμό. Στην πρακτική του συμπεριφορά **εναρμονίζεται με την κρατική θρησκεία -theologia civilis-** που θεωρείται χωρίς ιδιαίτερο προβληματισμό ακρογωνιαίος λίθος της κρατικής οργάνωσης και η οποία από τη μια παρουσιάζει αυστηρά αρχαϊκό και τελετουργικό χαρακτήρα και από την άλλη υμνεί τον εκάστοτε μονάρχη. Τέλος, στον κόσμο της ποιητικής του φαντασίας εξακολουθεί να προτιμά τη **theologia fabulosa**: το μύθο και τον άνθρωπο μορφικό πολυθεϊσμό του. μοιλονότι γνωρίζει ότι η παλιά τριμερής αντίληψη του κόσμου είναι βέβαια από άποψη ψυχολογίας αποδεκτή, από επιστημονική όμως άποψη ξεπερασμένη. Ο Βάρρων προσπερνά χωρίς να δείξει ενδιαφέρον μία τέταρτη δύναμη, που είναι οπωσδήποτε η πιο σημαντική από θρησκευτικής πλευράς: τις μυστηριακές θρησκείες.

Για τον απλό άνθρωπο της ελληνιστικής εποχής η **σωτηρία** από το τραγικό βάρος του πόνου, των ενοχών και κυρίως θανάτου⁸, δεν μπορούσε πλέον να αναζητηθεί ούτε στην **Πόλη και στο Νόμο της**, ούτε στη **Φύση και στο Λόγο της**⁹, ούτε σε μια **θεωρητική Μεταφυσική**.

⁴ Αυτό το συναίσθημα αποτυπώνεται ανάγλυφα στην τέχνη αυτής της περιόδου. Ο M. Ανδρόνικος (Ο Ελληνικός Πολιτισμός σε Οικουμενικές Διαστάσεις, *Ιστορία Ελληνικού Έθνους Ε'*, 254-257) αναφέρει τα εξής: Ο ελληνικός πολιτισμός της προγενέστερης εποχής είχε κλείσει μέσα σε ένα ευσύννοπτο σύνολο την εικόνα του κόσμου η πόλη, ο ναός, το άγαλμα, η τραγωδία εκφράζουν το αριστοτελικό ιδανικό του 'τελείου και όλου', αυτού που έχει 'αρχήν και μέσον και τελευτήν'. Ο ελληνιστικός κόσμος εκτινάσσει τις δυνάμεις του προς τις 'άπειρες' εκτάσεις. Όπως το κράτος, έτσι και τα έργα του πνεύματος και της τέχνης εκφράζουν τις κεντρόφυγες τάσεις που οδηγούν στις κολοσσικές συλλήψεις και στις οικουμενικές μορφές... Στον τομέα της τέχνης δεν είναι εύκολο να βρούμε αρχιτεκτονικά ομόλογα του Παρθενώνα, ή πλαστικές μορφές του Φειδία. Εκφράζοντας νέες δυνάμεις, η ελληνιστική εποχή τόλμησε να διαρρήξει τα κλασικά και να καινοτομήσει με τρόπο επαναστατικό αλλά γόνιμο (ελληνιστικό μπαρόκ). Κι αν οι εικόνες των θεών έχουν εκχυμωθεί, οι εικόνες των ανθρώπων αποκτούν νέα σχήματα και πρωτόγνωρη εκφραστικότητα με αποκορύφωση το πορτραίτο. Διάδοση επίσης γνωρίζει και η απεικόνιση τοπίου, της νεκρής φύσης.

⁵ Πρβλ. Κικέρων *De finibus* III 67.

⁶ Π. Στογιαννος, *Αποκάλυψη και Πολιτική, Ερμηνευτικά Μελετήματα*, Θεσσαλονίκη: Πουρναρά 1988, 561-591, εδώ 570.

⁷ *Ιστορία της Ρωμαϊκής Λογοτεχνίας*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης 2002, 745. Στη σελ. 1041 σημειώνει: Κάθε Ρωμαίος ως *homo politicus* ήταν στωικός, ως ιδιώτης επικούρειος και σύμφωνα με τις φιλοσοφικές του πεποιθήσεις, ανάλογα με τις περιστάσεις πλατωνικός ή νεοπυθαγόρειος. Τον κοινό παρονομαστή, τον οποίο ένας πνευματώδης Εγγλέζος χαρακτήρισε κάπως άκομψα *typically Roman indifference to the truth*.

⁸ Σημειώνει ο J. Holzner τα εξής: Η λυδία αυτή λίθος κάθε φιλοσοφίας και θρησκείας (sc Το πρόβλημα του πόνου) βασάνιζε και την ελληνική ψυχή. Στο βάθος δεν ήταν χαρούμενη, αλλά πονεμένη. Οι αγαπημένοι ήρωες των ποιητών, ο Αχιλλέας, ο Αίας, η Αντιγόνη, η Άλκηστη, η Ιφιγένεια, το επιβεβαιώνουν. Όσον καιρό η ελληνική ψυχή είχε ως ιδανικό της τον Ηρακλή, αναγνώριζαν την εξευγενιστική δύναμη του πόνου: «μέσω του πόνου, μάθε!». Στη φιλοσοφία του Μάρκου Αυρηλίου, η παρατήρηση της ζωής οδηγεί σε μελαγχολία, που θέτει τέρμα στην ελληνική φιλοσοφία. Το περίφημο ημερολόγιό του, «Εις εαυτόν», αποτελεί μία έκκληση για τον Σωτήρα, που δεν τον γνωρίζει. Δεν έχει παρά να συγκρίνει κανείς μ' αυτό τον χαρούμενο τόνο του Παύλου! (Παύλος (Μετάφρασις Αρχιεπ. Αθηνών Ιερωνύμου), Αθήναι 1973, 498).

⁹ Ο Λόγος χαρακτηρίστηκε από τους Στωϊκούς ως τονική δύναμις, λόγος σπερματικός του φυσικού έμψυχου Ζώου, του κόσμου. Ο Στωικισμός, σύμφωνα Ζ. Σιρινελί, (*Τα Παιδιά του Αλεξάνδρου*. Ελληνική

Το πρόβλημα δεν ήταν απλά πως θα ζήσω, αλλά γιατί ζω, η γνώση

τίνες ἤμεν, τί γεγόναμεν

ποῦ ἤμεν, [ἦ] ποῦ ἐνεβλήθημεν

ποῦ σπεύδομεν, πόθεν λυτρούμεθα

τί γέννησις, τί ἀναγέννησις.

(Κλήμ. Αλεξ., Εκ των Θεοδότου 4.78,2)

Είναι χαρακτηριστικό ότι σε επιτύμβιες στήλες των ελληνιστικών απαντάται η σύντμηση *nffnsnc*.

N(on) f(ui), f(ui), n(on) s(um), n(on) c(uro)

Εγώ δεν ἤμουν, κατόπιν υπήρξα, τώρα δεν υπάρχω, δεν με ενδιαφέρει¹⁰

Στα υπαρξιακά ερωτήματα του κοσμοπολίτη προσπάθησαν να απαντήσουν τα φιλοσοφικά ρεύματα των Στωικών και των Επικούρειων. Η **ευδαιμονία**, σύμφωνα με τους Στωικούς, επιτυγχάνεται όταν ο άνθρωπος αναχωρεί από τον κόσμο, απελευθερώνεται από τα πάθη και τα εξωτερικά πράγματα, βυθίζεται στον εαυτό του, και ζει 'κατά λόγο', συνειδητοποιώντας ποια από αυτά που τον περιβάλλουν είναι ἐφ' ἡμῖν και ποια δεν είναι, οπότε θεωρούνται ἀπροαιρετικά, ἀλλότρια, ἀδιάφορα και δε συμβάλλουν στην εσωτερική ελευθερία. Ως ιδανικό προβάλλει η **αυτάρκεια**, (το ἀπέχεσθαι καὶ ἀνέχεσθαι), η οποία όμως οδηγεί στην αυτονόμηση από τον κόσμο, το χρόνο και στη θεοποίηση της ανθρωπίνης σκέψεως. Όποιος είναι ικανός να σκεφθεί 'λογικά' είναι ελεύθερος. Η ατομιστική αυτή ηθική¹¹, που συμπυκνώνεται είτε στο *Ἀπέχου και Ανέχου* των Στωικών, είτε στο *Θα ζεις ανάμεσα στους ανθρώπους σαν θεός*, είτε και στο *Λάθε βίωσας* του Επικούρου¹², αποδεικνύεται, όμως, αδιέξοδη καθώς ο άνθρωπος κλείνει τα μάτια στη σκληρή πραγματικότητα και καταφεύγει με κάποια φαινομενική ελευθερία σε έναν κόσμο εσωτερικά διεσπασμένο και κομματιασμένο. Απορρίπτει με διαλεκτική οξύνοια κάθε εξωτερικό περιορισμό, δέσμευση ή τύχη, και παρόλα αυτά δεν μπορεί να ελευθερωθεί από τη διάσπαση και το σχίσμα που επικρατεί στη σκέψη και τη θέλησή του, παραμένοντας αιχμάλωτος του εαυτού του, του δυστυχημένου πλανερού εγώ του¹³. Η αταραξία του Επικούρου και η απάθεια της Στοάς είναι δίδυμες αδελφές και θυγατέρες της απελπισίας (*Lightfoot*). Η αυτοκτονία προβάλλει ως η ύστατη προσπάθεια φυγής και ελευθερίας¹⁴.

Γραμματολογία των ελληνιστικών, των ρωμαϊκών χρόνων και της ύστερης αρχαιότητας 334 π.Χ.-519 μ.Χ., Αθήνα: Ζαχαροπούλου 2001, 80), αποτελεί θρησκευτική ενόραση του Σύμπαντος. Ο θεός των Στωικών είναι παρών και στο παραμικρό τμήμα του κόσμου, σε αντίθεση με τους θεούς των Επικούρειων που ήσαν ριζικά αποκομμένοι απ' αυτόν. Είναι ανάσα ή πυρ και υπάρχει ενιαίος σε όλο το σύμπαν.

¹⁰ Σύμφωνα με τον Σιρινελί (ό.π.73) ο Επίκουρος σημείωνε σχετικά το θάνατο: *όταν μεν ζούμε, δεν υφίσταται θάνατος, όταν δε έρθει η σειρά του να εμφανιστεί, δεν υπάρχουμε εμείς. Ποιος ο λόγος, άρα, να τον φοβόμαστε;*

¹¹ Πρβλ. R. Bultmann, *Das Urchristentum*, München und Zürich 1985, 169-181.

¹² Πρβλ. Ζ. Σιρινελί, *Τα Παιδιά του Αλεξάνδρου*, 73-76, ο οποίος σημειώνει επίσης τα εξής: *Για τους Επικούρειους, δεν υφίσταται Πρόνοια, ούτε Ιδέες που λειτουργούν ως πρότυπα. Δεν υπάρχει δημιουργός του σύμπαντος, ούτε αιτιοκρατία.. Θεοί υπάρχουν, αλλά δεν ενδιαφέρονται για τον κόσμο και τους ανθρώπους. Μακριά από τους ανθρώπους, στα μετακόσμια, κάθονται στη σιγουριά των άδειων χώρων που παρεμβάλλονται ανάμεσα στους άπειρους κόσμους, απολαμβάνοντας τη μακαριότητα και την αθανασία τους, αδιαφορώντας για μας. Ψυχή όντως υπάρχει. Αποτελείται από μικρά κομμάτια ύλης και είναι φωτιά, αέρας και πνοή μαζί. Είναι μια ύλη πολύ ψιλή και ευκίνητη σκορπισμένη σ' όλο το σώμα του ανθρώπου. Το ύψιστο αγαθό για αυτόν είναι η σωφροσύνη, που συνταιριάζει με θαυμαστό τρόπο στο σοφό άνθρωπο την ηδονή και τις αρετές.*

¹³ J.HOLZNER, *Παύλος*, 306.

¹⁴ Ο.π. 496.

Στα χρόνια της ελληνιστικής εποχής η φιλοσοφία έπαψε πια να είναι η πύρινη στήλη που πάει μπρος καθοδηγώντας τους λιγιστούς ατρόμητους ζητητές της αλήθειας. Είναι μάλλον ένα φορητό νοσοκομείο που πάει ξοπίσω απ' εκείνους που παλεύουν στον αγώνα της ζωής, για να περιμαζέψει τους αδύνατους και τους τραυματίες¹⁵. Στα φιλοσοφικά ρεύματα της περιόδου αυτής και των αιώνων που ακολούθησαν αντίθετα προς τα συστήματα της κλασικής φιλοσοφίας που έχουν θεωρητική υφή βάραινε περισσότερο ο παραμυθητικός και πρακτικός χαρακτήρας των καθώς αυτά δεν στόχευαν απλώς στον ορισμό της αλήθειας και της αρετής, και πώς κατ' επέκτασιν ο άνθρωπος μπορεί να τις ακτακτήσει, αλλ' αποσκοπούσαν στην παροχή τρόπων συμπεριφοράς, μέσω των οποίων η ζωή των ανθρώπων θα ήταν δυνατόν να ανακουφιστεί από την αγωνία, την ανασφάλεια, την δυστυχία.

Η μοναξιά και η απελπισία έσπρωξε πολλούς ανθρώπους να βρουν κάποια παρηγοριά στα σκοτεινά άδυτα των μυστηριακών τελετών σε λατρείες δαιμονικών, κατά τον Πλούταρχο, θεοτήτων. Δημοφιλείς για τις μάζες έγιναν οι λατρείες της Ίσιδος και του Οσίριδος, του συριακού Άδωνη, η φρυγική λατρεία του Άττη και της Κυβέλης και η περσική λατρεία του Μίθρα, όπου όμως συμμετείχαν μόνον άνδρες. Οι μυστηριακές αυτές θεότητες σε αντίθεση με τις κλασικές παραδοσιακές θεότητες, υπόκεινταν στο πάθος και τον θάνατο, και ακολουθώντας τον αέναο κύκλο της φύσης παρείχαν μια ψευδαίσθηση παροδικής ανάστασης¹⁶, αφού και οι ίδιοι οι θεοί ήταν εγκλωβισμένοι στο φαύλο κύκλο του χρόνου και του θανάτου. Ο ιεροφάντης διακηρύσσει στη Λειτουργία του Μίθρα: **Θαρρείτε μῦσται τοῦ θεοῦ τοῦ σεσωσμένου, ἔσται γὰρ ὑμῖν ἐκ πόνων σωτηρία**. Η συμμετοχή στις λατρείες αυτές δεν ήταν αποκλειστική, ενώ οι κοινωνικές ή φυλετικές διακρίσεις στις οποίες στηριζόταν η ρωμαϊκή πυραμίδα εξουσίας, δεν έπαιζαν στις περισσότερες από αυτές ρόλο. Το τέλος της λατρείας, στην οποία πρωταγωνιστούσε το αναπαριστούμενο δράμα (και όχι τόσο ο κηρυγματικός λόγος), ήταν η **θέωση**¹⁷, μέσω της ενδύσεως του ματίου της θεότητας ή της συμμετοχής σε γεύμα (πόση από το ιερό κύπελλο, τον *κυκεώνα*).

Έντονη ήταν τα ελληνιστικά χρόνια και η επίδραση της αστρολογίας και της **μαγείας**¹⁸. Όταν ο κόσμος θεωρείται ως μια παγερή ξενιτιά και εξορία, τότε η πατρίδα αναζητείται στους 'αστέρες' και η μακαριότητα βρίσκεται στη θεωρία του κόσμου του ουρανού, η οποία πραγματοποιείται ακόμα και στα ξένα (Επίκτητος, Σενέκας). Αντί του δυαλισμού μορφή-ύλη/ ύλη-αίσθηση, κυριαρχεί πλέον αυτός του επίγειου και του αστρικού κόσμου. Ο θαυμαστός χορός των αστερών προσδιορίζει την ασταθή πορεία του 'κάτω κόσμου' και εκεί καταλήγει η ψυχή. Τα αστέρια κυριαρχούν στον κόσμο, επειδή κυριαρχούν στον χρόνο (Αιών), ο οποίος αποκτά περιοδικότητα και επιτρέπει την εσχατολογία-προσδοκία μιας χρυσής εποχής (η εβδομάδα γίνεται 'πλανητική'). Ο ανίκητος θεός ήλιος ενσαρκώνει τη ενοθεϊστική τάση της εποχής και ονομάζεται με τα ξένα για τους κλασικούς Έλληνες επίθετα 'ύψιστος', 'παντοκράτωρ'. Τελικά κυρίαρχη του κόσμου των

¹⁵ Θ. Ν. Πελεγρίνης, *Οι Πέντε Εποχές της Φιλοσοφίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα 1998³, 104-5.

¹⁶ Πρβλ. E.Lohse, *Umwelt des Neuen Testaments*, Göttingen 1989, σ.172-173. Με την υποτίμηση και δαιμονοποίηση της ιστορίας και της σάρκας οι κατ' ουσία μυστηριακές αυτές τελετές ενέτειναν το τραγικό αίσθημα της φυλάκισης σε έναν κόσμο άκοσμο και άξενο. Γι' αυτό και το σύνθημα το οποίο κυριαρχούσε ήταν αυτό που επισημαίνει ο Παύλος στο Α' Κορ.15,32 και απαντάται σε μια επιτύμβια στήλη ενός επικουρείου: *φάγωμεν, πίωμεν, αύριο γαρ αποθνήσωμεν*.

¹⁷ Πρβλ. Γ.Π. Πατρώνου, *Η Θέωσις του Ανθρώπου υπό το φως των εσχατολογικών αντιλήψεων της Ορθοδόξου Θεολογίας* (Βιβλιο-Πατερική Μελέτη), Αθήνα 1981, 17-31.

¹⁸ Σημειώνει ο Holzner, *Παύλος*, 497: *Ο δρόμος της φιλοσοφίας και των μυστηριακών θρησκειών ήταν μακρύς και κοπιαστικός, ενώ οι μάγοι ήσαν παντού πρόχειροι. Με λίγα χρήματα μπορούσε κανείς να αγοράσει ένα κομματάκι από την αθανασία. στον καιρό του Παύλου. Πολλά είχε εισφέρει και ο Ιουδαϊσμός για τον πλουτισμό της ελληνικής μαγικής φιλολογίας.*

θεών και των ανθρώπων αναδεικνύεται η Ειμαρμένη/η Τύχη, την οποία κανείς πρέπει να αποδεχτεί¹⁹. Αυτό αποτυπώνεται ανάγλυφα στην κλασική στωική προσευχή: *ἄγου δέ μ', ὦ Ζεῦ, καὶ σύ γ' ἢ Πεπρωμένη, ὅποι ποθ' ὑμῖν εἰμι διατεταγμένος* (Οδήγησέ με Δία και συ σοφή Μοίρα, εκεί που σύμφωνα με τη θέλησή σας πρέπει να βρίσκομαι). Και στη συνέχεια συμπληρώνει ότι είναι σοφός κι έχει γνωρίσει τον Θεό όποιος συμμορφώνεται με τη σκληρή μοίρα.

Μέσα στο πέλαγος αυτό των θρησκειών, του ατομισμού και του ψευδομυστικισμού, ως συνεκτικός ιστός όλων των λαών της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας καθιερώθηκε η θεοποίηση της πολιτικής εξουσίας, η δουλική λατρεία του κυρίου και θεού Πλανητάρχη (Απ.13). *Οι χριστιανοί τελικά διώχθηκαν, όχι γιατί λάτρευαν το Χριστό -μπορούσαν να τον λατρεύουν όσο ήθελαν-, αλλά διότι συγχρόνως δε λάτρευαν τον 'πλανητάρχη' αυτοκράτορα.*

Η νεοσύστατη Εκκλησία, κλυδωνιζόμενη μεταξύ δύο ρευμάτων, του Ιουδαϊσμού και του Γνωστικισμού, βρέθηκε αντιμέτωπη με τη θεοποιημένη πολιτική εξουσία, η οποία, παρόλη τη βιτρίνα των Σεβάστιων έργων και των επιχορηγήσεων στις ασθενείς μικρασιατικές επαρχίες, στηριζόταν στη βία και την εκμετάλλευση και αυτών ακόμα των σωμάτων και ιδιαίτερα των ψυχών των πολιτών της (Απ. 18,13). Μεγαλύτερη κατανόηση βρήκαν στη δυτική ρωμαϊκή κοινωνία και ιδίως στους κύκλους των ρωμαίων γυναικών οι μονοθεϊστές Ιουδαίοι (οι οποίοι έχαιραν των προνομίων της μη στράτευσης και της μη άμεσης συμμετοχής στην Καισαρολατρία)³⁹, παρά οι 'άθεοι' κατά κόσμο χριστιανοί ('το τρίτον γένος').

¹⁹ Πρβλ. Bultmann, *Das Urchristentum*, 182-193.

3. ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

ΡΑΒΒΙΝΟΙ - ΚΟΥΜΡΑΝ	ΙΗΣΟΥΣ ΚΑΙ ΔΩΔΕΚΑ ΜΑΘΗΤΕΣ/ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ
<p>Δυνατότητα εκλογής και αλλαγής δασκάλου εκ μέρους του μαθητή. Τριετής δοκιμασία στο Κουμράν.</p>	<p>Σταθερή σχέση – ακολουθία δασκάλου. Ο Ιησούς εκλέγει και εγκαθιστά στο αξίωμα άμεσα διά της κλήσης Του δώδεκα μαθητές, σχηματίζοντας μια νέα οικογένεια. Η Πίστη στο Πρόσωπο του Ιησού και στη Βασιλεία και η μετοχή στην σταυροαναστάσιμη πορεία Του είναι ανώτερη και από την κηδεία των νεκρών γονέων (πρβλ. τη σχέση Ηλία-Ελισσαίου Γ' Βασ. 19, 19-21).</p>
<p>Σταθερός Χώρος: Διδασκαλείο – Συναγωγή- Κοινόβιο στην έρημο.</p>	<p>Περιοδεύουν στη Γαλιλαία των εθνών, ακολουθώντας τον πλάνητα, 'άστεγο' και άγαμο Ιησού. Δεν εσωκλείονται σε κοινόβιο, όπως οι Εσσαίοι. Δεν υπάρχει ιεραρχία στη «σύναξη των Δώδεκα». Σημείο αναφοράς δεν είναι ο Ναός και ο Νόμος αλλά ο Χριστός (Εμμανουήλ).</p>
<p>Αντικείμενο μελέτης, απομνημόνευσης και ερμηνείας η Τορά (= παράγγελμα, διδασκαλία). Αντικείμενο αποστήθισης της επίσης εις το Μωσέα αναγόμενης παράδοσης των πρεσβυτέρων. αποσκοπούσε στη διατήρηση της αγιότητας καθαρότητας από τα έθνη (Νόμος Αγιότητας Λευιτικού). «Μίσος απέναντι στους υιούς του Σκότους, καθένα σύμφωνα με την ενοχή του για την εκδίκηση του Θεού» (1QS 1. 10)</p>	<p>Κήρυγμα έλευσης της Βασιλείας, χωρίς «αποκαλυπτικές» εικόνες. Λαμβάνουν από τον Ιησού το χάρισμα της Θεραπείας και του εξορκισμού (Μκ. 3, 14 Λκ. 10, 9) Η ευλογία τους λειτουργεί καταλυτικά (Λκ. 10, 5-10). Εσχατολογική Μετοχή στη μεσσιανική Κρίση (Μτ. 19, 28/ Λκ.22., 30). Βασική αρχή ερμηνείας του Νόμου η αγάπη προς το Θεό και η αγάπη προς τον εχθρό (Μτ. 5, 43-48), τον ξένο (Λκ. 10, 25-37) και τον ακάθαρτο αμαρτωλό (Λκ. 7, 36-50).</p>
<p>Μαθητές μόνον άνδρες.</p>	<p>Ο Ιησούς καλεί ζηλωτή και τελώνη, ενώ τον συνοδεύουν και γυναίκες. Εκτός του Ιούδα, προέρχονται από τη Γαλιλαία.</p>

ΜΑΘΗΤΕΣ Απαγορεύσεις	ΕΣΣΑΙΟΙ (Πολ. 2, 125)	ΑΝΤΙΣΘΕΝΗΣ-ΚΡΑΤΗΣ-ΚΥΝΙΚΟΙ
Απαγόρευση υποδημάτων (Q) απόλυτη πτώχεια	Φέρουν υποδήματα μέχρι να καταστραφούν	Ανυπόδητοι
Απαγόρευση να φέρουν ράβδο (κήρυγμα ειρήνης)	Όπλα για την αντιμετώπιση ληστών	Ράβδος ως όπλο
Απαγόρευση πήρας και χαλκού	Όχι σακίδιο	Η πήρα διακριτικό σημείο
Απαγόρευση δυο χιτώνων και χαιρετισμού	Χιτώνας	Χιτώνας διπλωμένος

Η Μαθητεία στην Π.Δ. (Ηλίας-Ελισσαίος): *Καὶ ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν καὶ εὕρισκει τὸν Ελισαίη υἱὸν Σαφατ, καὶ αὐτὸς ἡροτρία ἐν βουσίην δώδεκα ζεύγη βοῶν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς δώδεκα, καὶ ἐπῆλθεν ἐπ’ αὐτὸν καὶ ἐπέρριψε τὴν μηλωτὴν αὐτοῦ ἐπ’ αὐτόν. 19.20 καὶ κατέλιπεν Ελισαίη τὰς βόας καὶ κατέδραμεν ὀπίσω Ἥλιου καὶ εἶπεν Καταφιλήσω τὸν πατέρα μου καὶ ἀκολουθήσω ὀπίσω σου· καὶ εἶπεν Ἥλιου Ἀνάστρεφε, ὅτι πεποίηκά σοι. 19.21 καὶ ἀνέστρεψεν ἐξόπισθεν αὐτοῦ καὶ ἔλαβεν τὰ ζεύγη τῶν βοῶν καὶ ἔθυσεν καὶ ἤψησεν αὐτὰ ἐν τοῖς σκεύεσιν τῶν βοῶν καὶ ἔδωκεν τῷ λαῷ, καὶ ἔφαγον· καὶ ἀνέστη καὶ ἐπορεύθη ὀπίσω Ἥλιου καὶ ἐλειτούργει αὐτῷ Γ' Βασ. 19, 19-21 (πρβλ. τὴν πρόκληση τοῦ Σωκράτη στον Ξενοφῶντα: ἔπου τοίνυν καὶ μάνθανε Διογ. Λαέρτιος 2,48).*

Μαθητές του Χριστού Μτ 6.25-30: *Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε [ἢ τί πίητε], μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσῃ· οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖον ἐστὶν τῆς τροφῆς καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; 6.26 ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ὅτι οὐ σπεύρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτὰ· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἓνα; καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε; καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ πῶς ἀυξάνουσιν· οὐ κοπιῶσιν οὐδὲ νήθουσιν λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι οὐδὲ Σολομῶν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων. εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν, οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς, ὀλιγόπιστοι;*

Εσσαίοι Ιωσ. Πολ. 2.125: *διὸ καὶ ποιοῦνται τὰς ἀποδημίας οὐδὲν μὲν ὄλως ἐπικομιζόμενοι, διὰ δὲ τοὺς ληστὰς ἔνοπλοι. κηδεμῶν δ' ἐν ἐκάστη πόλει τοῦ τάγματος ἐξαιρέτως τῶν ξένων 2.126 ἀποδείκνυται ταμιεῶν ἐσθῆτα καὶ τὰ ἐπιτήδεια. καταστολὴ δὲ καὶ σχῆμα σώματος ὁμοίον τοῖς μετὰ φόβου παιδαγωγούμενοις παισίν. οὔτε δὲ ἐσθῆτας οὔτε ὑποδήματα ἀμείβουσι πρὶν διαρραγῆναι τὸ πρότερον παντάπασι ἢ δαπανηθῆναι τῷ χρόνῳ. οὐδὲν δ' ἐν ἀλλήλοις οὔτ' ἀγοράζουσιν οὔτε πωλοῦσιν, ἀλλὰ τῷ χρῆζοντι διδοῦς ἕκαστος τὰ παρ' αὐτῷ τὸ παρ' ἐκείνου χρήσιμον ἀντικομίζεται· καὶ χωρὶς δὲ τῆς ἀντιδόσεως ἀκώλυτος ἢ μετὰληψις αὐτοῖς παρ' ὧν ἂν θέλωσιν.*

4. ΠΑΡΑΒΟΛΕΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Ο Ιησούς, σε αντίθεση με τους ραββίνους της εποχής του, δε συνήθιζε να παραθέτει στις ομιλίες του προς τα πλήθη σωρεία γραφικών χωρίων ή τσιτάτα της παράδοσης των Πατέρων (του ισραηλιτικού έθνους), προκειμένου να εντυπωσιάσει τον όχλο, όπως συνηθίζεται και κάποτε σήμερα στους θεολογικούς κύκλους των ημερών μας. Άλλωστε η κατά κόσμον παιδεία του ήταν η στοιχειώδης. Προτιμούσε να εκφράζει τη δυναμική πρόσκληση και πρόκληση της Βασιλείας, που ανέτειλε δια του προσώπου του, με απλές διηγήσεις, οι οποίες είναι γνωστές ως **Παραβολές**¹.

Στα συνοπτικά Ευαγγέλια σώζονται σαράντα τέτοιες διηγήσεις. Όπως σημειώνει ο Ιερώνυμος, οι Παλαιστίνιοι είχαν τη συνήθεια να διανθίζουν τους λόγους τους με Παραβολές, προκειμένου να καταστήσουν τη σκέψη τους περισσότερο εποπτική (PL 26, 137). Σύμφωνα με το Μάρκο (4, 33κ.ε.) και το Ματθαίο (13, 34 κ.ε.), ο Ιησούς ομιλούσε **μόνο** με Παραβολές: *Ταῦτα πάντα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν παραβολαῖς τοῖς ὄχλοις, καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐδὲν ἐλάλει αὐτοῖς· ὅπως πληρωθῆ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ Προφήτου λέγοντος, Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, ἐρεῦξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς [κόσμου].* Στον Ιωάννη σημειώνονται τα εξής: *Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν· ἔρχεται ὥρα ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν ἀλλὰ παρρησία περὶ τοῦ πατρὸς ἀπαγγελῶ ὑμῖν (16,25).*

Κατ' ουσίαν ολόκληρη η δημόσια δράση του Ιησού ήταν μια διαρκώς εκτυλισσόμενη Παραβολή, αφού όλα αυτά που έπραξε και είπε, ομιλούν μέχρι σήμερα παραβολικά και τελικά μεταφορικά για το Θεό και τη Βασιλεία Του· συντελούν δηλ. στην αρπαγή του ανθρώπου από την κοσμική ομφαλοσκοπική θεώρηση των πραγμάτων σε έναν άλλο τρόπο ύπαρξης και σκέψης (**μετάνοια**). Τα ίδια τα θαύματα του Ιησού, τα οποία συνόδευαν και επιβεβαίωναν το λόγο του, δεν αποτελούσαν ούτε απλές ιατρικές θεραπευτικές επεμβάσεις, επιτελούμενες με ρήματα ή μέσα μαγικά, ούτε εκθαμβωτικά μέσα επίδειξης, αλλά **σημεία** του τρόπου με τον οποίο ο Θεός προσεγγίζει, ελευθερώνει και σώζει ολόκληρο τον άνθρωπο ως ψυχοσωματική οντότητα ανεξάρτητα από το φύλο, τη θρησκεία και τη φυλή του. Τόσο η μεταφορικότητα των παραβολών όσο και η σημειολογία των θαυμάτων του επιβεβαιώνουν ότι η ζωή και η δράση του Ιησού βρίσκουν το καλύτερο υπόμνημα/ερμηνεία στις Παραβολές Του και οι Παραβολές Του υπομνηματίζονται/ερμηνεύονται κατά τον καλύτερο τρόπο με τη ζωή και το έργο Του, αφού ο ίδιος ο Ιησούς ο ίδιος υπήρξε για τον κόσμο η κατεξοχήν Παραβολή του Θεού.

Οι Συνοπτικοί ως Παραβολές χαρακτηρίζουν όλες τις μορφές εικονικής ομιλίας του Ι. Χριστού (πρβλ. καὶ εἶπεν πρὸς αὐτούς, Πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν παραβολὴν ταύτην· Ἰατρέ, θεράπευσον σεαυτόν· ὅσα ἠκούσαμεν γενόμενα εἰς τὴν Καφαρναοὺμ ποίησον καὶ ὧδε ἐν τῇ πατρίδι σου Ακ. 6, 39-40 Εἶπεν δὲ καὶ παραβολὴν αὐτοῖς· Μήτι δύναται τυφλὸς τυφλὸν ὀδηγεῖν; οὐχὶ ἀμφότεροι εἰς βόθυνον ἐμπεσοῦνται;). Ο Ι. Χριστός, όπως ήδη αποδείχθηκε ανωτέρω, χρησιμοποίησε ευρέως την παρομοίωση (πρβλ. Ακ. 10, 3) και τη μεταφορά (Μτ 5, 13. Μκ. 8, 15), που αποτελούν τη μήτρα αυτών που ονομάζουμε σήμερα Π.. Ποικίλη σημασία έχει και ο όρος **masal** στην Π.Δ. και ιδιαίτερα στη Σοφιολογική Γραμματεία

¹ Με τις παραβολές γίνεται σαφές ότι περί του Θεού μπορεί κανείς να μιλήσει μόνον με ανθρώπινες ανεπαρκείς εικόνες.

(Σοφ.Σειρ. 39,3). Σημαίνει τις παροιμίες (Α΄ Βασ. 10, 12· Παρ. 1, 1,6), τα αινίγματα (Κριτ. 14, 10-8), τις μεταφορές και τις αλληγορίες (Ησ. 5, 1-7· Ιεζ 17,2-14), τους χρησμούς (Αρ. 23,7,18), και τα πένθιμα άσματα (Μιχ. 2,4 Αβ. 2,6). Με τον όρο παραβολή θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν παρομοιώσεις (Μτ.10,16β), παραδείγματα (Λκ.12,16-21), αλληγορίες (Μτ. 25, 1-13) και εικόνες (Μτ. 24, 28· Λκ.6, 44β) που χρησιμοποίησε αποφθεγματικά ο Ι. Χριστός (Λκ. 14,7 κ.ε.: Ἐλεγεν δὲ πρὸς τοὺς κεκλημένους παραβολὴν, ἐπέχων πῶς τὰς πρωτοκλισίας ἐξελέγοντο, λέγων πρὸς αὐτοὺς, Ὅταν κληθῆς ὑπὸ τινος εἰς γάμους, μὴ κατακλιθῆς εἰς τὴν πρωτοκλισίαν, μήποτε ἐντιμότερός σου ἢ κεκλημένος ὑπ’ αὐτοῦ/). Στο πλούσιο σε αλληγορία και συμβολισμό κατά Ιωάννην χρησιμοποιείται ο όρος παροιμία (16,25) ενώ στο Εβρ. 9,9-11,9 ο όρος παροιμία σημαίνει την προτύπωση ή το σύμβολο. Στην Π.Δ. συναντώνται οι παραβολές του Νάθαν (Β΄ Βασ.12,1-4) και του αμπελώνα (Ησ.5,1-7), όπως επίσης και αλληγορικά οράματα του Ιωσήφ (Γεν 37.40.41).

Οι Παραβολές του Ιησού σε αντίθεση προς τις αντίστοιχες ελληνικές-declamatio και κυρίως τις ιουδαϊκές αφηγήσεις-maschal (οι οποίες είναι σχεδόν πάντα αλληγορίες) έχουν **αυτόνομο** χαρακτήρα. Δεν χρησιμοποιούνται δηλ. ως συνοδευτικές διαφωτιστικές εικόνες μιας ήδη διατυπωθείσας σκέψης, προβληματισμού ή μιας νομική ερμηνείας, αλλά προβάλλονται με τρόπο μοναδικό ως διαφάνειες της **Βασιλείας**. Σε αυτό το σημείο ομοιάζουν με τις ομηρικές παραβολές. Το παράδοξο είναι ότι ο Ιησούς συνέδεσε τη Βασιλεία του Θεού, που ταυτίζεται με το άκτιστο φως και τη δόξα του προσωπικού Θεού, με σκηνές από την σκληρή, τετριμμένη, και ανίερη ίσως για πολλούς πραγματικότητα, τη στιγμή που το μοτίβο των ραββινικών παραβολών προτιμούσε το σενάριο Βασιλεύς (Θεός)-δούλοι (πιστοί στην Τορά). Δεν κατέφυγε δηλ. σε ένα εξωραϊσμένο ρομαντικό, παραδεισένιο περιβάλλον για να σκηνοθετήσει τη Βασιλεία του Θεού αλλά χρησιμοποίησε ως πρώτη ύλη τα αρνητικά (με τη φωτογραφική και ουσιαστική έννοια που έχει ο όρος) της καθημερινότητας. Διεσπασμένες οικογενειακές σχέσεις, απογοήτευση από την κλιμακούμενη έλλειψη σοδειάς, απώλειες, αδικία αποτελούσαν τα καταρχήν σημεία αναφοράς. Είναι χαρακτηριστικό επίσης ότι σε αυτές τις Παραβολές δεν χρησιμοποίησε υλικό από την εργασία του τέκτονα, του μάστορα-ξυλουργού της στεγάσεως αλλά παραστάσεις από την αυλή των ευγενών (από την οπτική γωνία μάλιστα των anawim) και κατά κύριο λόγο από τη φύση, όπως την έζησε σαν παιδί στη Γαλιλαία. Πολλές φορές μάλιστα ως πρότυπα συμπεριφοράς προβάλλουν κατεξοχήν παραδείγματα που σημερινοί ιεροκήρυκες θα χρησιμοποιούσαν ως μοντέλα προς αποφυγήν.

Οι Παραβολές² χωρίζονται στις εξής κατηγορίες: (α) Περιγραφές/Απεικονίσεις (όπως αυτή του Σπορέα), όπου κυριαρχεί ένας πρωταγωνιστής και μια πράξη που περιγράφεται συνήθως σε χρόνο ενεστώτα ή μέλλοντα, αφού απεικονίζεται κάτι που επαναλαμβάνεται. Τυπικές Περιγραφές είναι οι Π. του σιναπιού και της ζύμης (Μκ. 4,30-2). (β) Αφηγήσεις/ Ιστορίες, τις οποίες ο Α.Juelicher ονομάτισε Παραβολές (αυτές του ασώτου, άσπλαχνου δούλου, του θησαυρού στον αγρό και του μαργαριταριού). Σε αυτές συμμετέχουν δύο πρωταγωνιστές και κυριαρχεί ο αόριστος ή ο παρακείμενος αφού περιγράφεται μια πράξη μοναδική και ασυνήθης ενώ ο στόχος είναι η αλλαγή του τρόπου σκέψης και συμπεριφοράς. Η διάκριση μεταξύ Περιγραφών και Παραβολών

² Ο Κ. Berger διακρίνει μεταξύ Π. οι οποίες αναφέρονται σε κάτι αδύνατο (υπηρεσία δυο κυρίων Λκ 16,13) ή παράλογο (καινούργιο κρασί σε παλιούς αγκύς Μκ 2,21) και σε αυτές οι οποίες έχουν ως θέμα τους πράξεις φυσιολογικές. Σε αυτές η έμφαση δίνεται στην αρχή και στο τέλος (σπορά-θερισμός, σπόρος-καρπός).

είναι κάποτε δυσχερής. Μόνον στο Ευαγγέλιο του Λουκά, όπου το ενδιαφέρον επικεντρώνεται όχι τόσο στο μυστήριο της φύσης όσο σε αυτό των ανθρωπίνων διαπροσωπικών σχέσεων, συναντώνται επίσης (γ) Παραδειγματικές Ιστορίες, οι οποίες καταλήγουν με το επιμύθιο: *ποιεί (και συ) ομοίως* (Λκ.10, 37). Είναι τέσσερις: του καλού Σαμαρείτη (10, 30-37), του άφρονος πλουσίου (12, 16-21), του πλουσίου και του Λαζάρου (16,19-31) και του Φαρισαίου και του τελώνη (18, 9-14). Όλες εκφωνήθηκαν κατά τη διάρκεια του Οδοιπορικού του Ιησού προς το Πάθος, δεν σχετίζονται άμεσα με τη Βασιλεία, αλλά με συγκεκριμένες κοινωνικές συμπεριφορές και αντιστοιχούν μορφολογικά στους Μύθους (π.χ. του Αισώπου). Ενώ στην Π.Δ. συναντώνται δυο τέτοιοι μύθοι (Κρ. 9, 7-15· Δ' Βασ. 14, 9· πρβλ. Δ' Έσδρ. 4, 13-21), στην Κ.Δ. ο Ιησούς δεν χρησιμοποιεί κανένα. Στο Λκ. 13, 6-9 μάλιστα παραλλάσσει μια τέτοια ανθρωπομορφική ιστορία της Παράδοσης του Αχικα. Ενώ στους Μύθους οι σχέσεις του ανθρώπινου βασιλείου βρίσκονται σε αναλογία με αυτές του ζωικού ή φυτικού, στις Π. ακόμα και ο ίδιος ο Θεός λειτουργεί ανθρωπομορφικά. Στους μύθους επικρατεί ο νόμος του ισχυροτέρου και η ριψοκίνδυνη ενέργεια είναι άλογη κάτι το οποίο ανατρέπεται στις Π. του Ιησού. (δ) η Αλληγορία. Η πρώτη τέτοια αλληγορική αφήγηση της Παγκόσμιας Λογοτεχνία είναι το όνειρο της Πηνελόπης σχετικά με τον αετό (Οδυσσέας) που σκοτώνει τις είκοσι χήνες (μνηστήρες) και μια από τις πιο γνωστές είναι αυτή με τις σκιές της Σπηλιάς του Πλάτωνα (Πολ.7, 514^α-521^β. 539δ-541β). Στην κατηγορία αυτή μπορούν να υπαχθούν η παραβολή των ζιζανίων (Μτ 13, 24-30. 36-43) και του βασιλικού δειπνίου (Μτ. 22,1-14). Στη σύγχρονη έρευνα διακρίνονται οι αλληγορίες (Δαν. 7) από την αλληγορήση, που αποτελεί το σχόλιο μιας Π. (Μκ. 14, 13-20) και η αλληγοροποίηση ιστοριών μη αλληγορικών κάτι το οποίο συμβαίνει στην Πατερική Παράδοση.

Οι καθεαυτό Π. αποτελούν σύντομες ιστορίες *ευρηματικές (Fiktion)*, οι οποίες περιγράφουν με *ρεαλιστικό* τρόπο μια ολοκληρωμένη σκηνή (*zentripetale Struktur*), η οποία έχει *αναλογικό-μεταφορικό* χαρακτήρα αφού *παραπέμπει (Sache)* που ίσως δεν κατονομάζεται όμως άμεσα στην διήγηση (**Konterdetermination**). Το βασικό χαρακτηριστικό αυτών των διηγήσεων είναι **η ακρίβεια και η συντομία** (τρεις πρωταγωνιστές³ από τους οποίους μόνον οι δυο επί σκηνής), η απουσία περιγραφής ταυτόχρονων πράξεων, **οι δραματικές επαναλήψεις** (Λκ. 15, 18 κ.ε.· Μτ.22,3.4.9) η εκμυστήρευση (*soliloquy* Λκ. 15, 17· Μτ. 25, 14-30), η κλιμάκωση και η οικονομία στη λεπτομέρεια και στα ψυχολογικά κίνητρα. Ο ακροατής έχει την ευκαιρία να ταυτιστεί με μια φιγούρα της Π. προκειμένου στο τέλος να ανακαλύψει μια εντελώς άλλη θεώρηση του συνανθρώπου, του κόσμου και κυρίως του Θεού. Χαρακτηριστική είναι η αντίθεση μεταξύ ευτελούς αρχής και πλουσιοπάροχου τέλους, η οποία σφυρηλατεί την υπομονή, την αναζήτηση και την ικεσία και προδίδει τον ταπεινό αλλά δυναμικό/ενεργειακό χαρακτήρα της Βασιλείας. Η όλη η δραματουργική πλοκή της αφήγησης αποσκοπεί στο να συνεπάρει τον αναγνώστη από τον 'αυτονόητο' τρόπο σκέψης και δράσης. Ο Ricoeur επεσήμανε ότι η Π λειτουργεί μέσω της καθημερινότητας που χρησιμοποιεί ως πλαίσιο δράσης και κατόπιν της υπερβολής ή της παράδοξης τροπής της αφήγησης προσανατολιστικά/αποπροσανατολιστικά/ επαναπροσανατολιστικά. Ιδιαίτερα αγάπη στην υπερβολή, στην αντίθεση, στην αλληγορία στην ανατροπή και στο αποκαλυπτικό σενάριο δείχνει μάλιστα ο Ματθαίος. Η Π. δεν απευθύνονται μόνον στον εγκέφαλο του ακροατή/αναγνώστη αλλά σε ολόκληρη την ψυχοσωματική του ύπαρξη.

³ Με τον τρίτο επέρχεται η κορούφωση.

καθημερινότητα και να τον καταστήσει ικανό να δει την πραγματικότητα από άλλη οπτική γωνία. Όλες οι διηγήσεις καταλήγουν με μια κεντρική ρήση (**Pointe**). Η αφήγηση μετά από αυτό το σημείο διακόπτεται χωρίς να ικανοποιεί την περιέργεια του ακροατή (Λκ.12,16-21). Μερικές παραβολές αφήνουν μάλιστα ελεύθερο τον ακροατή να αποφασίσει ποιο είναι το μήνυμά τους: Π.χ. στην παραβολή του μαργαριταριού κεντρικό θέμα είναι η αναζήτηση, η χαρά της εύρεσης, το ρίσκο της απόκτησης; Η ανταπόκριση/η συγκίνηση του ακροατή στο κάλεσμα της Π. δίνει τελικά την απάντηση.

Η σύγχρονη έρευνα των Π. εγκαινιάστηκε με τον **A. Jülicher (1857-1938)**, ο οποίος με το δίτομο έργο του *Die Gleichnisreden Jesu* (1888/1899) προσπάθησε να καθάρει τις ιστορίες αυτές από τα αλλεπάλληλα στρώματα της αλληγορικής ερμηνείας και να αποκαταστήσει το **διδασκτικό τους σκοπό**. Κάθε Π. είναι μια μεταφορά ή παρομοίωση που είναι παρμένη από τη φύση ή την καθημερινή ζωή και συγκινεί τον ακροατή με τη ζωντάνια ή την παραδοξότητά της. Αποτελείται από μια εικόνα (*Bild*) και μια πραγματικότητα (*Sache*). Η συσχέτιση αυτών των δύο γίνεται μέσω ενός κοινού σημείου σύγκρισης (*punctum/tertium comparationis*). Με τις Π. ο Ιησούς ήθελε να εκφράσει μια καθολικώς ισχύουσα αλήθεια. Π.χ. δια της παραβολής του μαργαριτη (Μτ. 13, 44-6) ο Ιησούς θέλει να τονίσει το ότι για να αποκτήσει κανείς κάτι υψηλό πρέπει να θυσιάσει κάτι υποδεέστερο. Σύμφωνα με τον **C. H. Dodd (1884-1973)**, οι Π. δεν αποσκοπούν σε κάποιο ηθικό δίδαγμα, αλλά όντας ενταγμένες άρρηκτα στο γενικότερο κήρυγμα του Ιησού το οποίο συμπυκνώνεται στο Μκ 1,15, σηματοδοτούν την εδώ και τώρα δια του Ιησού Ανατολή / Παρουσία της Βασιλείας (*Realised Eschatology*). Δημιουργούν κρίση στις συνειδήσεις των ακροατών, αφού προκαλούν στην αναθεώρηση του καθιερωμένου εγωκεντρικού τρόπου σκέψης και προσκαλούν σε συστράτευση με τον Μεσσία Ιησού. Μέσω της παραβολής του μαργαριταριού, δεν παρουσιάζεται απλά κάποιο ηθικό δίδαγμα, αλλά η πρόσκληση του Ιησού στον ακροατή να τον ακολουθήσει άμεσα στη σταυρική και τελικά αναστάσιμη Βασιλεία Του. Για τον **J. Jeremias (1900-1979)**, που ήταν άριστος γνώστης της Παλαιστίνης του 1^{ου} αι., το εικονικό υλικό των Π. εντάσσεται σε ένα κήρυγμα μιας (όχι απλά παροντικής αλλά) πραγματοποιούμενης εσχατολογίας (*sich realisierende Eschatologie*) και έχει συγκεκριμένες ιστορικές/ρεαλιστικές αφορμές. Ο σκοπός των παραβολών ήταν απολογητικός-πολεμικός έναντι εκείνων που είτε (α) αμφισβητούσαν τη μεσσιανική ιδιότητα του Ιησού, είτε (β) της έδιναν πολιτικό περιεχόμενο, είτε (γ) καυτηρίαζαν τη στάση του έναντι της Τορά και του Ναού με αφορμή τη συμμετοχή του στα δείπνα ανθρώπων ηθικά, λατρευτικά και κοινωνικά ακάθαρτων. Οι Π. επιπλέον απευθύνονταν στην ίδια την Εκκλησία παρουσιάζοντάς την όχι ως ένα σύλλογο Καθάρων αλλά ως Κοινωνία 'καλών' και των κακών (Μτ. 13,24-30. 47-50), ιουδαιοχριστιανών και εξ εθνών χριστιανών (15, 11-32). Υπεδείκνυαν τη στάση έναντι των νεοφύτων (20, 1-16) και των πτωχών (Λκ. 12-16). Μεταπασχάλια οι Π. έχασαν τον πολεμικό τους χαρακτήρα και απέκτησαν κηρυγματικό χαρακτήρα για την κοινότητα και τους ηγέτες της, ενώ έγινε μέσω πολλών από αυτών προσπάθεια να αιτιολογηθεί η καθυστέρηση της Β' Παρουσίας. Παράλληλα εμπλουτίστηκαν με αλληγορία, λεπτομέρειες και π.διαθηκικές παραπομπές.

Στα μέσα της δεκαετίας του 60, υπό την επίδραση της φιλοσοφίας της γλώσσας, οι Π. αποσπάρθηκαν από τη Ρητορική και εντάχθηκαν στην Ποίηση. Οι **E. Fuchs, E. Jüngel, H. Weder** θεωρούν τις Π. ως **δυναμικό γλωσσικό γεγονός-συμβάν**. Το *Ευαγγέλιο σαρκώνεται* στη σημερινή πραγματικότητα με τη μορφή της παραβολής. Ο ίδιος ο Ιησούς

κατ' αναλογίαν προς την θεία Ευχαριστία είναι αοράτως μεν, αλλά οντολογικώς παρών στον λόγο Του. Η βιοτή του και ο λόγος Του με τον τρόπο αυτόν αλληλοσυμπληρώνονται⁴. Η μεταφορά της Π. μετατρέπεται έτσι από ένα απλό φιλολογικό μέσον σε θεολογική και ερμηνευτική κατηγορία. Η **μεταφορικότητα**⁵, επειδή ανταποκρίνεται τόσο στον αποφατισμό του υπερβατικού όσο και στον καταφατισμό του γήινου, αποτελεί τη μόνη γλώσσα έκφρασης της θρησκευτικής εμπειρίας. Η μεταφορά/αρπαγή στην καινούργια πραγματικότητα επιτελείται είτε με όρους - σύμβολα (ο αμπελώνας, η σοδειά), που είναι φορτισμένα με ένα θεολογικό περιεχόμενο⁶ ήδη με τις διηγήσεις της Π.Δ., είτε με παράδοξες τροπές στη διήγηση (**zentrifugale Struktur**). Μέσω του **παράδοξου της Π.** (όπως πχ ότι το μάτι αποτελεί το λύχνο του σώματος) ο ακροατής κεντρίζεται στο να αναχθεί σε μια υπερβατική έννοια. Η σκοπιμότητα των Π. είναι η αναγνώριση και ομολογία του σαρκωμένου Λόγου.

Οι **R. W. Funk, D. O. Via, J. D. Crossan, B. B. Scott** τόνισαν την **αισθητική αυτονομία των Π.** Οι μικρές αυτές ιστορίες δεν παραπέμπουν σε κάτι εξωτερικό, ούτε είναι απαραίτητη για την κατανόησή τους η μελέτη των ιστορικών ή άλλων πλαισίων της εκφοράς τους. Με τη δραματολογία τους (η οποία ομοιάζει με αυτήν της τραγωδίας ή της κωμωδίας, αφού παρατηρείται η ίδια μεταλλαγή της ευτυχίας σε δυστυχία και του αντιστρόφου), τη σαφήνεια της δράσης, την ενάργεια της γλώσσας και την ολοκληρωμένη μορφή τους δίνουν την ανθρώπινη ύπαρξη, την οποία και προκαλούν σε μετάνοια προσφέροντας τις ίδιες τραγικές και καθαρικές δυνατότητες που προσέφερε το αρχαίο Δράμα. Μπορούν μάλιστα να προβληθούν ως θεατρικά κομμάτια ή ευσύννοπτα έπη. Διακρίνονται μάλιστα οι **φωνοδραματικές** παραβολές από τις **φωτοδραματικές**.

Η συγχρονική σημειολογική και στρουκτουραλιστική ανάλυση των δομών και των εννοιών αυτών των γλωσσικών μνημείων μπορεί να μας παρουσιάσει ανάγλυφα τον τρόπο με τον οποίο ενεργοποιείται η «αδύνατη» δυνατότητα παρουσίας της Βασιλείας. Η Βασιλεία αποτελεί έτσι την εναλλακτική πρόταση στον εμπειρικό τρόπο ύπαρξης και επιτυγχάνεται μέσα από την απροϋπόθετη αγάπη, την απεριόριστη ελευθερία και την ελπίδα. Οι Π. παρουσιάζονται ως εικόνες - παράθυρα από τα οποία εισέρχεται στο ζοφερό εδώ και τώρα το φως της καινούργιας οντολογικής πραγματικότητας, η οποία ονομάζεται Βασιλεία, φως, χάρις, δόξα. Αυτή η πραγματικότητα είναι ταυτόχρονα θεολογική, χριστολογική και εσχατολογική. Υπό αυτήν την έννοια οι Π. γίνονται **αποκαλυπτικά μέσα**, τα οποία μορφολογικά δεν πρέπει να υπαχθούν στη Ρητορική αλλά στην **Ποίηση**. Υπό αυτήν την έποψη η Π. δεν στοχεύει ούτε στην πληροφόρηση περί του Θεού, ούτε στην αλλαγή ηθικής, αλλά έχει **ποιητικό/δημιουργικό** χαρακτήρα αφού φανερώνει ένα καινούργιο παράδειγμα. Αυτό επιτυγχάνεται με την αντίθεση (π.χ. των δυο χρεοφειλετών) και την υπερβολή, το διάλογο και τον μονόλογο (του ασώτου,

⁴ Η παραβολή του ασώτου για παράδειγμα βρίσκεται σε άρρηκτη σχέση με τα δείπνα που παρέθετε ο ίδιος σε ανθρώπους ηθικά και κοινωνικά επιλήψιμους και περιθωριοποιημένους.

⁵ (και όχι απλά η μεταφορά που συνδυάζει σε μια απλή πρόταση δυο ανόμοια πράγματα)

⁶ . Όσον αφορά την παραβολή του σπορέα ο Ισραήλ στο Ησ.6,13 χαρακτηρίζεται ως άγιον σπέρμα ή ως του Γιαχβέ. Συχνά ο Θεός στην πρώιμη ιουδαϊκή γραμματεία χαρακτηρίζεται ως σπορέας. Στο Δ Εσδρ. (4, 28κ.ε.) ο Θεός παρουσιάζεται ταυτόχρονα ως κύριος της σποράς και της συγκομιδής. Η εικόνα της συγκομιδής συνδέεται με την δευτέρα Παρουσία.

του οικονόμου, του γεοκτήμονα) τις ρητορικές ερωτήσεις και τη ρητή έκφραση των συναισθημάτων της οργής, της συμπόνοιας ή της χαράς.

Την τελευταία εικοσαετία η έρευνα στρέφεται και πάλι στο *Sitz im Leben* των Π. Η **L. Schottroff**, ως εκπρόσωπος της **φεμινιστικής κοινωνιοϊστορικής εξήγησης**, υποστηρίζει ότι οι εικόνες είναι επηρεασμένες από την κοινωνιοοικονομική κατάσταση της εποχής του Ιησού, η οποία ανασυντίθενται μέσω της ανάλυσης των Πηγών, προκειμένου να αναδυθεί το τελικό μήνυμα της παραβολής. Όταν ο Ι.Χριστός παρουσιάζεται με εργοδότη, ο οποίος αμοιβεί με πλήρη μισθό μερικούς απασχολούμενους εργάτες, τότε ασκεί κριτική στην κοινωνική δομή της εποχής του. Οι **D. Flusser, C. Hesyer, H. K. Mc Arthur/ R. M. Johnston, D. Stern, C. Thoma/ M. Wyschogrod, B. H. Young** υποστήριξαν ότι Π. αντλούν από το ίδιο ταμείο στερεοτύπων που χρησιμοποιούν και οι ραββινικές. Το μοντέλο αυτό διδασκαλίας αποτελούσε μια δημώδη μορφή προφορικής θρησκευτικής διδασκαλίας.

Για να καταστούν σαφείς οι μεταξύ των αποκλίσεις των διαφόρων σχολών ερμηνείας της παραβολής θα χρησιμοποιήσω ως παράδειγμα την μέχρι τούδε ερμηνεία της **παραβολής της απωλομένης δραχμής**. Η **αλληγορική ερμηνεία** παραλλήλισε τη γυναίκα είτε με την Εύα, είτε με την Εκκλησία είτε με και τη Σοφία που προσκαλεί όλους στο γέυμα της. Πολύτιμη/μοναδική δραχμή είναι ο άνθρωπος και γείτονες η θριαμβεύουσα Εκκλησία που συγχαίρει με την σωτηρία κάθε ανθρώπου. Η **ρητορική/διδασκτική σχολή** αφορμάται από τα ιστορικά και κοινωνικά δεδομένα της εποχής εκείνης στην Παλαιστίνη. Η ανώνυμη γυναίκα στα μικρά όρια του σπιτιού της χάνει μια δραχμή, η οποία δεν αποτελεί το 1/100 της περιουσίας της (όπως στην περίπτωση των προβάτων), αλλά το 1/10⁷. Μια δραχμή ισοδυναμούσε με την αμοιβή ενός εργάτη για μια ημέρα κοπιαστικής εργασίας (διάρκειας 12 ωρών). Η απολεσθείσα δραχμή ήταν επιπλέον εξαιρετικά πολύτιμη για τη γυναίκα για τους εξής λόγους⁸: (α) Οι δέκα δραχμές είτε στόλιζαν το κεφάλι της, (όπως συμβαίνει ακόμη μέχρι σήμερα με τις γυναίκες των Βεδουίνων), είτε αποτελούσαν το περιδέραϊό της. Η απώλεια της μιας δραχμής κατέστρεφε συνεπώς το μοναδικό ίσως κόσμημά της, το οποίο δεν αποχωριζόταν ούτε όταν κοιμόταν. (β) Οι δραχμές προέρχονταν από το γαμήλιο συμβόλαιο-το Μώχαρ, το οποίο προέβλεπε καταβολή 50 δηναρίων από τον υποψήφιο γαμβρό στον πατέρα της νύφης. Αποτελούσαν συνεπώς γαμήλιο δώρο. (γ) Οι δέκα δραχμές εκτός από κόσμημα αποτελούσαν το μοναδικό οικονομικό στήριγμα της φτωχής γυναίκας. Εάν μάλιστα κανείς αναλογιστεί ότι τα κοσμήματα των γυναικών της Ανατολής περιλαμβάνουν δεκάδες ασημένια και χρυσά νομίσματα, τότε οι δέκα μόλις δραχμές του κοσμήματος της γυναίκας υποδηλώνουν την ταπεινή οικονομική της κατάσταση. Μέσα στο σκοτεινό, ελλείψει παραθύρων, σπίτι η γυναίκα ανάβει 'λύχνον' και σαρώνει το σπίτι με ένα κλαδί φοινικιάς προκειμένου να ακούσει το κουνούνισμα του ασημένιου νομίσματος στο πέτρινο πάτωμα. Η χαρά της ευρέσεως της χαμένης δραχμής, όπως και εκείνη του απωλωλότες προβάτου, δεν δοκιμάζεται ατομικά αλλά από ολόκληρη την Κοινότητα. Η **'μεταφορική' σχολή** υπογραμμίζει την υπερβολή της

⁷ Σημειωτέον ότι είναι το μοναδικό χωρίο στο οποίο γίνεται αναφορά στη δραχμή στην Κ.Δ.. Μια δραχμή σε μια κοινότητα, όπου οι συναλλαγές γίνονταν κυρίως με ανταλλαγές προϊόντων, ήταν κάτι το σπάνιο και πολύτιμο.

⁸J. Jeremias, *Die Gleichnisse Jesu*, Göttingen 1996¹¹, ad loc. K. Erlemann, *Gleichnisauslegung. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*, Tübingen 1999, 218-225.

παραβολής, καθώς δεν ήταν φυσιολογικό μια γυναίκα να υποβληθεί σε τόσο κόπο και κατόπιν τόσο μεγάλη Δοχή για μια δραχμή, αφού άλλωστε έχει άλλες εννιά. Με την υπερβολή αυτή ανατρέπεται ο 'ωχαδελφισμός' της φυσιολογικής κοινωνίας και επιδεικνύεται η αξία κάθε προσώπου στα μάτια του Θεού και τα πλαίσια της Βασιλείας. **Η κοινωνιοϊστορική σχολή** τονίζει το γεγονός ότι η απώλεια της δραχμής ισοδυναμεί με την μη δυνατότητα σίτισης της οικογένειας για μια ή περισσότερες ημέρες, αφού η εποχή του Ιησού ήταν εποχή ανεργίας και η δραχμή αντιστοιχούσε με ένα ημερομίσθιο. Η χαρά συνεπώς της γυναίκας ήταν ανέκφραστη.

5. ΟΙ «ΔΥΝΑΜΕΙΣ» ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΚΑΙ Ο ΙΑΤΡΟΣ ΛΟΥΚΑΣ

α. Εισαγωγικά: Η ιατρική στον ελληνικό και ελληνιστικό κόσμο

Ο ιατρός Λουκάς, ο μόνος «Έλληνας», μη Ιουδαίος συγγραφέας της Καινής Διαθήκης, κεντριζει το ενδιαφέρον του ερευνητή ένεκα της πολύπλευρης και πολυδιάστατης προσωπικότητάς του. Όπως αποδεικνύεται και από το Κολ. 4, 10-11⁹, ο Λουκάς είναι ο μοναδικός ευαγγελιστής, ο οποίος υπήρξε **εθνικός** και ο μόνος, ο οποίος (εξαιρέσει ίσως του Παύλου και του Απολλώ) ως ιατρός είχε **επιστημονική παιδεία**¹⁰. Εντυπωσιάζεται, όποιος προσεκτικά μελετήσει το δίτομο έργο, το οποίο απέστειλε στον κράτιστο Θεόφιλο (Πρ. 1, 1), από την ιστορική ακρίβεια και την άριστη χρήση της Ελληνικής γλώσσας. Εντυπωσιακή είναι και η πλαστικότητα της περιγραφής της ιστορικής πορείας του Ιησού (Ευαγγέλιο) αλλά και της «γέννησης» και εξάπλωσης της Εκκλησίας (Πράξεις των Αποστόλων), ως συνέχειας του έργου του Προφήτη από τη Ναζαρέτ. Από φιλολογικής απόψεως δικαίως έχει καταταγεί στους κορυφαίους ιστορικούς της Ελληνιστικής περιόδου¹¹. Οι δύο ωραιότερες παραβολές του Καλού Σαμαρείτη (Λκ. 10, 30-37) και του ασώτου υιού (Λκ. 15, 11-32) προέρχονται από τη γραφίδα του έλληνα ιατρού Λουκά. Ιδιαίτερη έμφαση δίνει στο έργο του αποστόλου των εθνών Παύλου, τον οποίο και στενά 'παρακολούθησε μέχρι του μαρτυρίου' του. Ίσως γι' αυτό και όπως σημειώθηκε ο Λουκάς απέκτησε τη φήμη του καλλιτέχνη.

Εκτός της συγγραφικότητας και της καλλιτεχνικότητας, ο ιατρός Λουκάς ήταν πολύ ευαίσθητος όσον αφορά στον **άνθρωπο** και στα προβλήματα του. Είναι εντυπωσιακό το ότι είναι ο μοναδικός Ευαγγελιστής που ασχολείται τόσο πολύ στο έργο του με **κοινωνικά προβλήματα** (4, 18). Αντικείμενο του ενδιαφέροντός του είναι ο πτωχός

⁹ Ο ιερός Χρυσόστομος σχολιάζει ότι *ἐγκώμιον οὐ μικρόν, ἀλλὰ σφόδρα μέγα, τὸ Παύλου εἶναι ἀγαπητόν* (ΕΠΕ, 22, 324).

¹⁰ Είναι εντυπωσιακό ότι αρχαιολογικά αποδεικνύεται ότι οι αναφορές του Λκ. σε 32 χώρες, 54 πόλεις και 9 νησιά στα δύο έργα του δεν εμπεριέχουν κανένα λάθος. Προκειμένου να φανεί η ακρίβεια των δεδομένων του Λκ, εντυπωσιακό είναι το εξής παράδειγμα: Ο Λκ σημειώνει ορθά 'Αντιόχεια την Πισιδίαν' και όχι 'Αντιόχεια της Πισιδίας', διότι η Αντιόχεια ήταν πόλις της Φρυγίας, που διοικητικώς ανήκε στην Γαλατία και βρισκόταν στο μέρος εκείνο που λαϊκά αποκαλείτο Πισιδία. Η φιλολογική ευαισθησία των ιατρών, πιστοποιείται και από το γεγονός, ότι την διάκριση της Γένεσης σε πηγές, η οποία ισχύει μέχρι σήμερα στην Βιβλική Επιστήμη, διατύπωσε πρώτος ο ιατρός του Λουδοβίκου του ΙΕ και καθηγητής ιατρικής στο Παρίσι Jean Astruc (1664-1766). Βλ. Α. Π. Χαστούπη, *Εισαγωγή εις την Πάλαιαν Διαθήκην*, Εν Αθήναις 1986, 182-183.

¹¹ Η μία εικόνα της Εκκλησίας, σύμφωνα με τον Holzner, ζωγραφίσθηκε από το χέρι του Παύλου στις επιστολές του και η άλλη από το ήσυχο και σταθερό χέρι του χειρουργού, που χειριζόταν με την ίδια ευκολία και το νυστέρι και την γραφίδα. Η Ανατολή και η Ελλάς έδωσαν τα δύο καλύτερα δώρα τους: το βάθος και τη φλόγα του προφητικού οραματισμού του Παύλου, και τη σαφήνεια και την χάρη της σκέψεως του Λουκά.

Λάζαρος (16, 20-25), η περιθωριοποιημένη ένεκα της φύσης και των πολλαπλών σωματικών και ψυχολογικών προβλημάτων (τα οποία αντιμετώπιζε την εποχή του Χριστού) γυναίκα (8, 43), τα παιδιά (18, 16-17), οι πόρνες και οι τελώνες (5, 29 κ.ε. 19, 1-10). Αντίθετα αντικείμενο της οξείας κριτικής του είναι οι αναισθητοί στον ανθρωπινό πόνο πλούσιοι (6, 20-12, 13-21), οι αυτάρεσκοι και υπερφίαλοι Φαρισαίοι.

Η ευαισθησία στη φύση και τον συνάνθρωπο εξηγεί το τρίτο μεγάλο χάρισμα του Λουκά. Την ευαισθησία του έναντι **του Θεού**. Ένεκα αυτής της αγάπης και αναζήτησης για την ανακάλυψη της υπέρτατης Σοφίας, η οποία δημιούργησε το τόσο πολύπλοκο και αρμονικό σύμπαν, και ιδιαίτερα το συμμετρικότατο σώμα, ο ιατρός Λουκάς δε δίστασε σε βάρος ίσως της επαγγελματικής του καριέρας, να διακινδυνεύσει μία Οδύσσεια, συνοδεύοντας τον απ. Παύλο σε ταξίδια υπερπόντια και επικίνδυνα. Το ίδιο του το έργο χαρακτηρίζεται από τη συνεχή πορεία για την εξαγγελία της 'όδου σωτηρίας' (Πρ. 16, 17).

Την πολυδιάστατη προσωπικότητα του Λουκά μπορούμε να προσεγγίσουμε, μόνον εάν κατανοήσουμε ποιος ήταν ο ρόλος του ιατρού στα χρόνια που προηγήθηκαν και σε εκείνα, που έζησε ο συγκεκριμένος ιατρός και απόστολος. Στον πλατωνικό διάλογο **'Χαρμίδης'** ο Σωκράτης θαυμάζει το κάλλος και την ομορφιά του νέου Χαρμίδα και προσπαθεί να ανακαλύψει αν αυτό (το κάλλος) συνοδεύεται από ανάλογη πνευματική καλλιέργεια. Ο ίδιος ο Χαρμίδης (θεός του Πλάτωνα) παραπονείται στο Σωκράτη ότι πάσχει από ισχυρούς πονοκεφάλους. Ο Σωκράτης λαμβάνοντας αφορμή από το γεγονός αυτό, αναπτύσσει στους συνομιλητές του, ποια ιατρική αγωγή είναι η άριστη. Είναι αδύνατον να θεραπεύσει κανείς κάποια ασθένεια των οφθαλμών, χωρίς να ερευνήσει γενικώς την κατάσταση του κεφαλιού. Και αδύνατον επίσης κάποιος να θεραπεύσει κάποια πάθηση του κεφαλιού, χωρίς να εξετάσει ολόκληρο το σώμα. Και αδύνατον να προσπαθεί κανείς να θεραπεύσει κάποια ασθένεια του σώματος χωρίς να διαγνώσει από τι πάσχει η ψυχή! Στη συνέχεια ο Σωκράτης αναφέρει πώς οι Θράκες ιατροί εφήρμοζαν την σφαιρική αυτή διάγνωση, ενώ οι Έλληνες αντίθετα αποτύγχαναν να διαγνώσουν και να θεραπεύσουν ορθά την ανθρωπινή ασθένεια, επειδή ακριβώς εστίαζαν το ενδιαφέρον τους στο μερικό αντί του ολικού. Ο Σωκράτης καταλήγει στο ότι όταν η ψυχή **διαμέσου ενός φιλικού και ωραίου λόγου** θερμανθεί και ιαθεί, τότε ολόκληρο το σώμα μαζί με το πάσχον όργανο θεραπεύονται. Οποιοδήποτε ιατρικό μέσο και φάρμακο (όπως ένα συγκεκριμένο φύλλο, που συνιστούσαν οι Θράκες *Σαμάνοι* για να επιτεθεί πάνω στο μέτωπο, όταν πάσχει ο ασθενής από πονοκεφάλους) αν δε συνοδευτεί από το διάλογο, από μία θεραπευτική συζήτηση, δε φέρει κανένα απολύτως αποτέλεσμα.

Όπως φαίνεται από τον πλατωνικό αυτό διάλογο, αντικείμενο του ενδιαφέροντος και της προσοχής του ιατρού στην αρχαιότητα δεν ήταν αποκλειστικά η εξέταση του συμπτώματος μιας ορισμένης δυσλειτουργίας ενός οργάνου ή μιας περιοχής του ανθρωπίνου σώματος, αλλά η δυσλειτουργία ολοκλήρου του ανθρώπου. Η καρτεσιανή διαίρεση σε σώμα και ψυχή, άνθρωπο και φύση, συνειδητό και ασυνειδητό απουσίαζε από την λογική της αρχέγονης ιατρικής. Η ασθένεια και η πάθηση ενός οργάνου του σώματος αποτελούσε το σύμπτωμα μιας βαθύτερης χαλάρωσης της αρμονίας σώματος και ψυχής, ανθρώπου και φύσης, μικρόκοσμου και μακρόκοσμου, κτίσματος και Θεού. Γι' αυτό και η ιατρική αγωγή χρησιμοποιούσε φυσικά φάρμακα σε συνδυασμό είτε με

τον προσωπικό διάλογο, κάτι που εφήρμοσε ο Εμπεδοκλής (492-432 π.Χ.), ή με τη μουσική, όπως αποτυπώθηκε στο μύθο του Ορφέα και εφήρμοζαν οι Πυθαγόρειοι¹². Ο αυλός θεωρούνταν ότι εμποδίζει ή θεραπεύει τα πάθη της φρενιτίδας και μεταλλάσσει καταστάσεις του σώματος. Οι Πυθαγόρειοι χρησιμοποιούσαν τη λύρα πριν την ύπνωση για να θεραπεύσουν το άλογο μέρος της ψυχής, όπως και την ουσία «κύφη», ένα σύνθετο θυμιάμα από κρασί, σταφίδα, σμύrna, πίσσα, σπάρτο, κάρδαμο, κρίνο και άλλα συνολικά 16 μέρη.

Τη σφαιρική αρμονία του ανθρώπου με το Θεό, το συνάνθρωπο και το σύμπαν προσπαθούσαν να επιτύχουν οι σύγχρονοι του Λουκά ιατροί του Ασκληπιού, εισάγοντας τους ασθενείς στο Άβατον, το οποίο γειτνίαζε ή ταυτιζόταν με τα άγια των Αγίων του Ναού της Επιδάουρου ή της Περγάμου. Πριν την είσοδο του ασθενούς στο τέμενος (το τμήμα) του ουρανού και του Παραδείσου στη γη προηγούνταν κάθαρση (πλύσεις του σώματος), προσευχές, λιτανεία, θυσία και νηστεία. Μέσω της εγκοίμησης, της υποβολής μέσω υπνωτισμού, του ασθενούς (ο οποίος κάποτε τυλιγόταν με το τομάρι του ζώου, το οποίο είχε πριν θυσιάσει), των ονείρων και της συμβολικής (κυρίως δια του όφους) εμφανίσεως του θεού Ασκληπιού γινόταν προσπάθεια να αποκατασταθεί η διαταραγμένη ενότητα των ασθενών με το Θεό και να επιτευχθεί η θεραπεία¹³. Είναι πραγματικά άξιες προσεκτικότερης έρευνας οι ιάσεις παραλυσίας, τύφλωσης και στειρότητας, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στα τεμένη της Επιδάουρου και της Περγάμου και αποτυπώθηκαν σε ευχαριστήρια αναθήματα των ασθενών, τα οποία έφερε στο φως η αρχαιολογική σκαπάνη και είχαν προφυλακτικές ιδιότητες. Πολλές θεραπείες επιπλέον καταγράφονταν και στους τοίχους. Πολύ πριν ο Jung διατυπώσει το ότι κυρία αιτία της νευρώσεως των ενηλίκων είναι η έλλειψη θρησκευτικότητας, οι αρχαίοι λαοί ταυτίζοντας τα άγια των Αγίων με το χώρο θεραπείας της ασθένειας, είχαν ανακαλύψει το βαθύτερο αίτιο της ανθρώπινης ασθένειας.

Βάσει των παραπάνω δεδομένων μπορεί να κατανοηθεί το ενδιαφέρον του Λουκά για τη φύση, τον άνθρωπο και τον Θεό. Ο E. Lienk-Danzig¹⁴ σημειώνει: Ο Παράκελσος ισχυριζόταν ότι ο ιατρός προέρχεται από τον Θεό. Ένα τμήμα της δύναμης, η οποία δημιούργησε του ουρανό και τη γη, τα ζώα και τα φυτά, υπάρχει μέσα στους ιατρούς, οι οποίοι είναι οι διάκονοι και οι υπηρέτες της ζωής. Το να εξετάζεις και να θεραπεύεις αποτελεί μια πράξη δημιουργίας, έστω κι αν η ιατρική δημιουργία (ή καλύτερα ανα-

¹² E. Drewermann, *Tiefenpsychologie und Exegese*, Band II, Die Wahrheit der Werke und der Worte, Walter-Verlag, Olten 1985, όää.158-174. K.Kerenyi: *Pythagoras und Orpheus* (1934-1937), Humanistische Seelenforschung, München-Wien (Werke Kerenyi, I) 1966, 207-212. Στην Πολιτεία του Πλάτωνα, ο οποίος ταξίδεψε στην Αίγυπτο ενώ μυήθηκε και στον πυθαγορείσμό, αναμειγνύονται φυσικές και «μαγικές» θεραπευτικές αγωγές: φάρμακα, κατηρησμοί, εγχειρίσεις, επωδές, φυλακτά (426a-d).

¹³ K. Kerenyi: *Der Göttliche Arzt. Studien über Asklepios und seine Kultstätten*, Darmstadt 1956,44 R.Herzog, *Die Wunderheilungen von Epidauros*, Leipzig (Philologus, Supplementband XXII, Heft III) 1931, 67. Βεβαίως οι χριστιανοί στις θεραπείες αυτές είδαν την ενέργεια του διαβόλου και την προσπάθεια εκ μέρους του απομίμησης των θαμάτων του Ιησού (Απ. 2, 13- Ιουστ. Α' Απολ. 22, 6). Γι' αυτό και ο ίδιος ο Λουκάς δίνει ιδιαίτερα έμφαση στην κατάλυση υπό του Ιησού του κράτους του διαβόλου. Αυτό αποδεικνύεται από τον τρόπο που συνοψίζει το έργο του Ι. Χριστού: 10, 38). Ιδιαίτερα συγκλονιστική είναι η σύγκρουση του αγίου Πνεύματος και του πονηρού πνεύματος στα έργα του Λουκά, και μάλιστα αμέσως με την, είσοδο του Παύλου και του χριστιανισμού στην Ευρώπη, βλ. Β. Π. Στογιάννος, 'Πνεύμα Πύθωνα (Πρ. 16, 16). Η συνάντηση του αρχέγονου χριστιανισμού με την μαντική, Δ.Β.Μ. Νέα σειρά 1 (1980), σελ. 99-114..

¹⁴Das Wunder in der Heilkunde, München⁴ 1940, όää.206

δημιουργία) είναι σχετική και όχι απόλυτη θεϊκή πράξη, αφού ο ιατρός είναι και παραμένει άνθρωπος. Για να δημιουργήσεις όμως πρέπει να έχεις καθαρά χέρια και καθαρή καρδιά!. Ο ιατρός', σημειώνει ο E. Drewermann¹⁵, 'είναι **κατ' ουσίαν ιερέας**, μεσίτης και ενδιαμέσος της ανθρώπινης ζωής και της όντως Αυτοζωής, του Θεού, που είναι ο χορηγός και η πηγή της ζωής. Αλλά κι ο ιερέας είναι ιατρός αφού ως φορέας της όντως ζωής και της πίστης-εμπιστοσύνης προς το Θεό μπορεί να αποκαταστήσει την διαταραγμένη ισορροπία του ανθρώπου προς το Αρχέτυπό του και τον ίδιο του τον εαυτό. Η διάκριση ιατρού και ιερέως αποτελεί διάκριση των νεότερων χρόνων και επακόλουθο της διχοτόμησης του Είναι σε σώμα και ψυχή, σκέψη (λογικής) και συναίσθημα, συνειδητό και ασυνειδητό. **Η ιατρική έγινε ά-ψυχη και η ποιμαντική από-κοσμη'**

Είναι γεγονός ότι η σύγχρονη ιατρική προσπαθεί να ανακαλύψει και τις ψυχικές παραμέτρους της ασθένειας. Όπως σημειώνει πάλι ο E. Drewermann¹⁶ η εκ νέου ανακάλυψη και αναγνώριση του παράγοντα ψυχή αποτελεί για πολλούς τομείς της ιατρικής ένα επιπλέον βάρος. Χωρίς αυτόν τον παράγοντα θα ήταν ειλικρινά τα πράγματα ανετώτερα. Η εμφάνιση αυτού του παράγοντα είναι σίγουρο ότι θα κλονήσει πολλά ακλόνητα δεδομένα της επιστήμης.

β. Θεραπευτές των ελληνιστικών χρόνων

Ο Λουκάς ήταν συνεπώς φορέας μιας ολιστικής ιατρικής, η οποία συνέδεε τη θεραπεία με τη σωτηρία. Έζησε επιπλέον σε χρόνια όπου ο άνθρωπος, κοσμοπολίτης πλέον, έχοντας ξεριζωθεί από το μικρό άστυ, γινόμενος άτομο και μονάδα σε μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία, αισθανόταν έντονα ψυχολογικά και υπαρξιακά προβλήματα. Σημειώνει ο Σ. Αγουρίδης: Ο Σενέκας μιλάει για το σύγχρονό του κόσμο σαν για ένα απέραντο νοσοκομείο. Στο *Lucilius*, που επιθυμεί να τον επισκεφθεί στη μόνωσή του, για να κάνει κάποια πρόοδο, γράφει: Δεν θα βρεις εδώ κανένα γιατρό, αλλ' έναν άρρωστο άνθρωπο» (Ep. 68, 9). Σ' άλλη Επιστολή του γράφει: «Συζητάω μαζί σου βάσανα κοινά και μοιράζομαι το φάρμακο μαζί σου σαν να είμαστε κι' οι δύο τρόφιμοι του ίδιου νοσοκομείου» (Ep. 27, 1). Γενική και βαθιά είναι η συνείδηση της αμαρτίας: «*Peccavimus Omnes*», άλλοι σε σοβαρά κι άλλοι σε κοινά πράγματα, άλλοι εκ προθέσεως, άλλοι απ' την παρόρμηση της στιγμής ή γιατί σπρώχθηκαν απ' την κακότητα άλλων ανθρώπων. Με την αθωότητά μας παρά τη θέλησή μας και παρά το γεγονός ότι παραμένουμε προσκολλημένοι σ' αυτή. Κι' όχι μόνο επράξαμε κακά μέχρι τώρα, αλλά θα εξακολουθήσουμε να πράττουμε κακά μέχρι το τέλος της ζωής μας (De Clementia VI). Ως πηγή των δεινών αισθάνεται ο Σενέκας το σώμα και ως γενέθλια ημέρα της αιωνιότητας το θάνατο. Προκειμένου να λυτρωθεί σε αυτή τη ζωή, χρησιμοποιεί την «τέχνη της Αλυπίας»¹⁷.

¹⁵ Tiefenpsychologie, 198-199

¹⁶ ό.π.

¹⁷ Σημειώνει ο J. HOLZNER (Πάυλος [Μετάφρασις Αρχιεπ. Αθηνών Ιερωνύμου], Αθήναι 1973, 498) τα εξής: Η Λυδία αυτή λίθος κάθε φιλοσοφίας και θρησκείας (sc Το πρόβλημα του πόνου) βασάνιζε και την ελληνική ψυχή. Στο βάθος δεν ήταν χαρούμενη, αλλά πονεμένη. Οι αγαπημένοι ήρωες των ποιητών, ο Αχιλλέας, ο Αίας, η Αντιγόνη, η Αλκίση, η Ιφιγένεια, το επιβεβαιώνουν. Όσον καιρό η ελληνική ψυχή είχε ως ιδανικό της τον Ηρακλή, αναγνώριζαν την εξευγενιστική δύναμη του πόνου: «μέσω του πόνου, μάθε!». Στη φιλοσοφία του Μάρκου Αυρηλίου, η παρατήρηση της ζωής οδηγεί σε μελαγχολία, που θέτει τέρμα στην ελληνική φιλοσοφία.

Στα ελληνιστικά χρόνια κυκλοφορούσαν πολλοί οι οποίοι επαγγέλλονταν λύτρωση από τα δεινά. Ο πιο γνωστός είναι σήμερα ο **Απολλώνιος ο Τυανεύς**. Όπως συνέβη κατά την ύστερη αρχαιότητα με τον Κρητικό Επιμενίδη (600 π.Χ.), το Σάμιο Πυθαγόρα (β' ήμισυ του 6^{ου} αι.) και τον Εμπεδοκλή από τη Σικελία (494-34 π.Χ.), έτσι και ο Απολλώνιος πιστευόταν ότι αποτελεί ενσάρκωση του υπερβορείου Απόλλωνα και ότι απεστάλη με σκοπό τη σωτηρία/τη λύτρωση του μονήρη κοσμοπολίτη ανθρώπου από τον πόνο και το θάνατο (Manilius I, 799). Τη βιογραφία του σοφού, μάγου και θαυματουργού του 1^{ου} αι. Απολλώνιου την κατέγραψε ο Φιλόστρατος δύο αιώνες αργότερα και μάλιστα κατόπιν παραγγελίας της Ιουλίας Δόμνας, γυναίκας του Σεπτιμίου Σεβήρου. Ο νεοπυθαγόρειος αυτός «Σαμάνος», ο οποίος ονομάζεται και *λάμπας*, επίθετο που συνοδεύει ιδίως τους σωτήρες, γεννήθηκε στην Καππαδοκία λίγο μετά το Χριστό, επί Νέρβα (97 μ.Χ.). Όπως σημειώνει η Α. Βακαλούδη¹⁸ ο ίδιος πίστευε ότι ήταν ανώτερος από τους άλλους ανθρώπους στο λόγο και στο ήθος γιατί μεριμνούσε για τη βελτίωση του ανθρωπίνου γένους προτρέποντας τους ανθρώπους σε οσιότερες θυσίες και ταπεινότητα και φρόντιζε για την ενδυνάμωση των νόμων. Πίστευε στην αθανασία της ψυχής και μάλιστα λέγεται ότι, μετά το θάνατο του, εμφανίστηκε σε νέο και του επιβεβαίωσε ότι η ψυχή είναι αθάνατη ενώ το σώμα χάνεται.

Μαγικά θαύματα	«Δυνάμεις» του Ιησού
Έστω και αν προϋποθέτουν σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα στο θεραπευτή και το θεραπευόμενο, ο πρώτος δεν απαιτεί πίστη στο πρόσωπό του.	Η πίστη και η θεϊκή δύναμη του Ιησού κάνουν το θαύμα, και όχι το θαύμα την πίστη. Σημειωτέον ότι και στο όρος των Πειρασμών και στην πατρίδα του, τη Ναζαρέτ, αρνήθηκε να κάνει θαύματα <i>δια την απιστίαν των ανθρώπων</i> (Μτ. 13, 25). Παρότι τα θαύματα και η δράση γενικότερα του Ιησού έχουν π.διαθηκικό υπόβαθρο, ο ίδιος συνήθως δεν προτάσσει ικεσία προς το Θεό (όπως έπρατταν οι Προφήτες), αλλά θεραπεύει με τον εξουσιαστικό λόγο του.
Θεραπεύουν μεμονωμένες παθήσεις.	Ο Ιησούς συνδέει τη θεραπεία του σώματος με τη σωτηρία της ψυχής από την αμαρτία. Οι «δυνάμεις» του δεν συνιστούν επίδειξη της δικιάς Του δύναμης, όπως συμβαίνει στην απόκρυφη γραμματεία. Αποτελούν σημεία της ανατολής του καινούργιου κόσμου της Βασιλείας/ των Εσχάτων. Επιπλέον ο Χριστός δεν απέδωσε όλα τα νοσήματα στην επιρροή του Σατανά, αλλά και στην αμαρτία του πάσχοντος ή στο σχέδιο του Θεού.
Τελούνται <i>ex opere operato</i> μέσω της εφαρμογής τυποποιημένων πρακτικών: εξορκισμοί (με	Στην περίπτωση του Ιησού απουσιάζουν τα εξορκιστικά τελετουργικά. Οι

Το περίφημο ημερολόγιό του, «Εις εαυτόν», αποτελεί μία έκκληση για τον Σωτήρα, πού δεν τον γνωρίζει. Δεν έχει παρά να συγκρίνει κανείς μ' αυτό τον χαρούμενο τόνο του Παύλου!

¹⁸ Α. Βακαλούδη, *Μυστικισμός, Θαυμαστοποιία και ιατρική της Θεουργίας*, Αθήνα: Καρδαμίτσας 2000, 40-48.

<p>βαρβαρικά ονόματα, όπως ΙΑΩ < ΓΙΑΧΒΕ), <i>επωδές</i> (μαγικές ωδές), <i>θυμίαμα</i> κατασκευασμένο από συγκεκριμένα υλικά, <i>βότανα</i>, <i>χρήση</i> (σιδερένιων αυχηρών) <i>οργάνων</i>, <i>πιττάκια</i> (επιστολές προς τους δαίμονες), <i>φυλακτήρια ή περιάπτα ή τελέσματα</i> (talisman) ή <i>στοιχεία</i> (φυλακτά ή δακτυλίδι, πολύτιμοι λίθοι). Εφαρμογή ομοιοπαθητικής- μιμητικής ή αναλογικής ιατρικής.</p>	<p>δυνάμεις Του τελούνται αμισθεί, άμεσα, κατεξοχήν με τον αυθεντικό λόγο (<i>γενηθήτω / fiat</i>) και το άγγιγμα Του, το οποίο όμως δεν εφαρμόζεται στους δαιμονισμένους. Μία φορά που χρησιμοποίησε το σιάλο. Σημειώτεον ότι δεν υπάρχει άλλο πρόσωπο στην αρχαιότητα, το οποίο να είχε τόσο δυναμική, ποικιλότητα θεραπευτική δράση (34 συνολ. Θαύμ. 15 θεραπείες, 3 αναστάσεις, 9 θ. με τη φύση).</p>
<p>Αρκετές φορές στην αρχαιότητα το θαύμα υπηρέτούσε καταστροφικούς σκοπούς.</p>	<p>Ο Ιησούς δεν άσκησε ούτε επιδεικτική ούτε καταστροφική μαγεία, ούτε νεκρομαντεία. Τα θαύματα δεν έγιναν για εντυπωσιασμό, αλλά από ευσπλαχνία. Δύο μόνο φορές και πάντως όχι σε ανθρώπους (καταποντισμός χοίρων, ξήρανση συκιάς) επιτέλεσε «καταστροφικά» θαύματα.</p>
	<p>Ποτέ στο τέλος δε δίνει ιατρική συμβουλή σχετικά με διαίτα, λουτρά, ή σωματική άσκηση. Προτρέπει αντίθετα την αποφυγή της αμαρτίας.</p>

Όπως συνοπτικά αναφέρει ο Ν. Ματσούκας: Τα σημεία που πραγματώνει ο Χριστός, έχουν τρία βασικά χαρακτηριστικά· α) φανερώνουν τη δόξα του Θεού και αφορούν το σώμα όλης της κοινότητας, ακόμη και με τη θεραπεία ενός μέλους, β) θεραπεύουν συνολικά τη ζωή και διδάσκουν τα μυστήρια της βασιλείας του Θεού, και γ) προϋποθέτουν από μέρους του ανθρώπου ευαισθησία, γεγυμνασμένα αισθητήρια και πίστη πού ξεπερνά την ατομοκεντρικότητα και κρατύνει την εμπιστοσύνη στο Θεό, στον άνθρωπο και στη ζωή. Η πίστη, επομένως, κάνει το θαύμα, και όχι το θαύμα την πίστη -σ' αυτή τη δεύτερη περίπτωση το θαύμα, που κάνει την πίστη γίνεται δύναμη κυριαρχική, συρρικνωτική και ατομοκεντρική, αυτό δηλαδή πού επιζητεί ο κυριαρχικός άνθρωπος. Έτσι ο Χριστός, στην πατρίδα του, στη Ναζαρέτ, αρνήθηκε να κάνει θαύματα δια την απιστίαν των ανθρώπων (Ματθ. 13,25)¹⁹.

Σημειωτέον ότι σύμφωνα με τον J. Guillet²⁰, στην Ανατολή ο κόσμος έβλεπε την αρρώστια σαν μάστιγα που προκαλούσαν τα πονηρά πνεύματα ή που έστελναν οι θεοί, οργισμένοι από μια παράλειψη λατρευτική. Για να θεραπευτεί κανείς έκανε εξορκισμούς προορισμένους να διώξουν τους δαίμονες²¹ και εκλιπαρούσε τη συγγνώμη των θεών με

¹⁹ Ν. Α. Ματσούκα, *Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης Σημεῖα, Νοήματα, Αποτυπώματα*, Θεσσαλονίκη 2002, 12 κε.

²⁰ Ασθένεια/Θεραπεία, ΛΒΘ 150-1.

²¹ Η ελληνική λέξη δαίμων, που μαρτυρείται ήδη από τον Όμηρο σήμαινε αρχικά «θεϊκό ον»· δαίομαι = «μοιράζω, χωρίζω» (δατέομαι, συν-δαιτυμών, παν-δαισία, ευ-δαίμων, δήμος). Η ετυμ. φανερώνει ότι η λ. δαίμων δήλωνε αρχικά τη θεότητα που μοιράζει, κατανέμει τη μοίρα. Πράγματι, στα πρώιμα κείμενα η διάκριση ανάμεσα στη λέξη θεός (θεός) και δαίμων (θεϊκό ον) δεν ήταν πάντα σαφής. Στην ύστερη ελληνιστική περίοδο πάντως, η διάκριση ανάμεσα στη λέξη θεός (θεός) και δαίμων (κακό πνεύμα) είχε γίνει συνηθισμένη... Μερικές φορές το ουσιαστικό δαίμων προσδιορίζεται από το επίθετο κακός ή πονηρός, που

ικεσίες και θυσίες... γι' αυτό η ιατρική ήταν έργο κυρίως των ιερέων και εν μέρει πλησίαζε τη μαγεία.

Το στοιχείο που συγκλόνισε τον Λουκά και τον έκαναν να μνηθεί στην καινούργια διδασκαλία του Χριστιανισμού δεν ήταν μόνον η ακτινοβολία του θεανθρώπινου προσώπου του Ι. Χριστού αλλά επιπλέον το ενδιαφέρον, η αγάπη, η τρυφερότητα, που επέδειξε ο Χριστός στα πρόσωπα ενός εκάστου των ασθενών, που θεράπευσε. Ως ιατρός ο Λουκάς προφανώς επεσήμανε τα εξής στοιχεία στη θεραπευτική δράση του Ιησού:

Πρώτον: Καταρχάς δημιουργείται προσωπική σχέση μεταξύ θεραπευτού και ασθενούς. Συνήθως της θεραπείας προηγείται ένας διάλογος στον οποίο ο ασθενής αισθάνεται την πραγματική αγάπη και το ενδιαφέρον του Ι.Χ. και ο Χριστός την εμπιστοσύνη του ασθενούς προς το Θεό και το πρόσωπό του. Αναπτύσσεται έτσι μια προσωπική και άμεση σχέση η οποία οδηγεί στην ανάπτυξη πίστης-εμπιστοσύνης του ασθενούς στο πρόσωπο του Ι. Χριστού. Το στοιχείο αυτό προκαλεί ξεχωριστό ενδιαφέρον σήμερα που ο ιατρός ολοένα και χάνεται πίσω από το πλήθος των διαγνωστικών μηχανημάτων και άλλων ιατρικών υπολογιστών, δημιουργώντας έτσι μία απρόσωπη και εμπορική σχέση με τον ασθενή-πελάτη του, ο οποίος αντί να λάβει κάποτε ένα πραγματικό ζωογόνο λόγο-συμβουλή από τον θεράποντα ιατρό του, λαμβάνει μία συνταγή λήψεως κάποιων χημικών ενώσεων με δυνατότητα καταπράυνσης ή ακόμη και μερικής ίασης της νόσου ενός οργάνου, όχι όμως την δυνατότητα παροχής σφαιρικής και ολικής θεραπείας.

Δεύτερον Ο Ι. Χριστός, ο οποίος από τον Ιγνάτιο χαρακτηρίζεται ως *σαρκικός και πνευματικός γιατρός* (Εφ. 7, 2), δε στόχευε σε μία ψυχ-ανάλυση αλλά σε μία **ψυχο-σύνθεση**, η οποία παρέχεται με τη συνειδητοποίηση της πατρικής αγάπης του Θεού και τη μετάνοια του ανθρώπου, τη στροφή δηλ. από την αγάπη του εαυτού προς τη λατρεία του Θεού. Ο παράγων 'ψυχή', ο οποίος ανακαλύφθηκε και πάλι πρόσφατα από την ιατρική επιστήμη και ο τρόπος της θεραπείας του, καθιστούν επίκαιρο τον Λουκά και όλη την θεολογία της Ορθοδοξίας, η οποία επικέντρωσε δια των Πατέρων της την

σημαίνουν και τα δύο «κακός» (π.χ. Ιάμβλιχος, *Περί αιγυπτίων μυστηρίων* 3.31.15), συνολικά όμως φαίνεται πως υπάρχει κάποιος διαχωρισμός ανάμεσα στους όρους *θεός* και *δαιμόν*: ο πρώτος χρησιμοποιείται για τα ανώτατα θεϊκά όντα, ενώ ο δεύτερος, για ποικίλα κατώτερα είδη. Δεδομένης της φύσης της ελληνικής μυθολογίας ή θεολογίας, οι νεότεροι θεοί δεν μπορούσαν να θεωρηθούν πάντα «καλοί» ή «στοργικοί», όπως επίσης δεν μπορούσαν να ταξινομηθούν ως μονίμως «κακοί». Μια συναφής λέξη, το *δαιμόνιον*, είχε παρόμοια ιστορία. Στην κλασική ελληνική χρήση του (βλ. π.χ. Ευριπίδης, *Βάκχαι* στ. 894) μπορεί απλώς να κατονομάζει «ένα θεϊκό ον», αλλά η τάση να διαφοροποιηθεί από το *θεό* είναι εμφανής στην κατηγορία εναντίον του Σωκράτη ότι εισήγαγε «παράξενα [καινά] δαιμόνια» στην Αθήνα (Ξενοφών, *Σωκράτους Απομνημονεύματα* 1.1.1).· Επειδή ο ίδιος ο Σωκράτης εξηγούσε το *δαιμόνιον* του ως μία εσωτερική φωνή που τον προειδοποιούσε όποτε πήγαινε να κάνει κάτι λανθασμένο, δεν μπορεί να θεωρηθεί απλώς κακή δύναμη, τουλάχιστον μέσα στην πλατωνική παράδοση, διότι ο Πλάτων λέει ότι «κάθε δαιμόνιον είναι κάτι μεταξύ ενός θεού και ενός θνητού» (*Συμπόσιον* 202E). Πράγματι, μεταγενέστεροι πλατωνικοί όπως ο Πλούταρχος (*Δίων* 2.3) και πρώιμοι Στωικοί όπως ο Χρυσίππος (*Stoicorum Veterum Fragmenta*, 2.338) θεωρούσαν απαραίτητο να προσθέσουν το επίθετο *φαύλος* (κακός), όταν ήθελαν να διευκρινίσουν ότι μιλούν για μια κακή επήρεια. Τα *δαιμόνια* θεωρούνταν πως ζούσαν σε έρημα μέρη (μια ερημωμένη πόλη αποκαλείται «κατοικία των δαιμόνων» στην *Αποκάλυψη* 18, 2). Η αντίληψη πίσω απ' αυτήν τη φράση μοιάζει να είναι η ακόλουθη: Μετά την καταστροφή μιας πόλης από έναν εχθρό, οι κάτοικοι της βρήκαν το θάνατο ή σύρθηκαν μακριά ως σκλάβοι· απέμειναν στα ερείπια μόνον οι παλιοί θεοί της κοινότητας — ξεπεσμένοι όμως στη βαθμίδα των δαιμόνων. Αυτοί οργανώνονται υπό την ηγεσία του Βεελζεβούλ ή Βεελζεμπούμπ (*Κατά Λουκάν* 11, 15, 18-19), που το όνομα του προέρχεται πιθανόν από τον Βάαλ, τον κυριότερο θεό των Φιλισטיνών.

προσοχή της όχι στη μετα-φυσική και τη φιλοσοφία, αλλά στη θεραπεία της καρδιάς από τα πάθη και του νου από τους λογισμούς.

γ. Η Θεία Ευχαριστία ως «φάρμακο αθανασίας»

Κατά τη διάρκεια της δημόσιας δράσης του ο Ιησούς παρουσιάζεται από το Λουκά να διαδίδει το Ευαγγέλιό του στη Γαλιλαία «των αλλοδαπών» μέσα από τη συμμετοχή του σε γεύματα, όπου προσφέρει με τρόπο παραβολικό το δικό του «άρτο» το κήρυγμα της Βασιλείας του Θεού. Μοιράστηκε το ίδιο τραπέζι όχι μόνο με ευσεβείς Φαρισαίους, αλλά και με τους «άνομους» τελώνες και πόρνες. Φυσικά αυτό δε συνέβαινε διότι ήταν ο ίδιος «φάγος και οينوπότης», όπως τον χαρακτήριζαν οι αντίπαλοί του, αλλά διότι με τη στάση αυτή ήθελε να δείξει ότι το δείπνο των Εσχάτων έχει ήδη αρχίσει. Ιδίως στην Ανατολή η πρόσκληση και η συμμετοχή σε τραπέζι, και μάλιστα σε δείπνο, αποτελούσε την κορυφαία έκφραση φιλίας, κοινωνίας και αγάπης²². Στο σημείο αυτό πρέπει να αναλογιστεί κανείς τη ψυχοθεραπευτική αξία του διαλόγου αλλά και της κοινότητας ως συνύπαρξης. Ιδίως για τον Ιουδαίο το γιορτινό τραπέζι του Σαββάτου και του Πάσχα πέρα από τις αναμνήσεις του ένδοξου παρελθόντος, αποτελούσε και μια πρόγευση της χαράς των Εσχάτων.

Δια της χριστιανικής θείας Ευχαριστίας, η οποία διαφέρει από ιερά γεύματα των πρωτόγονων λαών, διότι στηρίζεται στην ανάμνηση των ιστορικών γεγονότων του Σταυρού και της Ανάστασης του Ιησού, η Εκκλησία δίνει στο παιδί, αμέσως μόλις δημιουργείται υποσυνείδητα η βασανιστική ενοχή του, στο στοματικό δηλ. στάδιο της εμβρυακής ζωής του, την δυνατότητα να μην την απωθήσει στο ασυνείδητο, αλλά να την εκφράσει συνειδητά σε απόλυτο βαθμό, παρέχοντάς του την ευκαιρία κατά την περίοδο που βιώνει τον Κόσμο με την γέννηση, να κοινωνήσει τον ίδιο τον σαρκωμένο Λόγο του Θεού και έτσι να θεραπευτεί και να ελευθερωθεί από το βάρος της. Η μεγάλη μητέρα Εκκλησία λέει δηλ. στο παιδί κάτι που η φυσική μητέρα του αδυνατεί να πει: ότι δηλ. τα αισθήματα της ενοχής του είναι αδικαιολόγητα και ότι πρέπει να πάψει να νοιώθει και να ζει ως 'σαδιστής', επειδή μόνον και μόνον πρέπει να φάει για να επιβιώσει. Ο Θεός, ο οποίος θυσιάζεται εκούσια και δεν δολοφονείται, ζει αιώνια και κοντά του δια της θείας Κοινωνίας, της βρώσης του ίδιου του Θεού, μπορεί να ζήσει αιώνια και ο άνθρωπος. Το παιδί μπορεί έτσι να γίνει αυτό που τρώει, δηλ. κατά χάριν Θεός, και να νικήσει την αγωνία του θανάτου, που το ταλανίζει από την γέννησή του μετέχοντας στην **αιωνιότητα** Αυτού που μεταλαμβάνει. Κοινωνώντας επίσης μαζί με τους άλλους ξεπερνάει επίσης τα τείχη που αμέσως με την γέννησή του υψώνει έναντι του 'ξένου', για τον οποίο το βρέφος νοιώθει ότι απειλεί την υπόστασή του, όταν και εφόσον του περιορίζει και του στερεί την αποκλειστικότητα της τροφού και της τροφής του. Μόνον με αυτόν τον τρόπο μεταμορφώνεται η εγγενής επιθετικότητα, η οποία ήδη στην βρεφική ηλικία ενυπάρχει στον άνθρωπο, λόγω του άγχους της επιβίωσης, υπερβαίνεται ο παιδικός πόνος που δημιουργείται από τον φαύλο κύκλο της οδύνης και

²² Στο ίδιο τραπέζι κάθονταν ή μάλλον ανακλίνονταν μόνον άνθρωποι που ανήκαν στην ίδια κοινωνική, θρησκευτική, εθνική φατρία. Η θέση του κάθε προσκεκλημένου, το είδος του ποτού, των εδεσμάτων και του κρέατος που καταναλώνονταν, ο τρόπος που αυτά μαγειρεύονταν, η ποσότητα, η ώρα και η συχνότητα του φαγητού, οι καθάρσεις πριν και η διασκέδαση μετά, αποτελούσαν μέρος ενός τελετουργικού που εξέφραζε την ταυτότητα μιας ολόκληρης κοινότητας

της ηδονής και υπερνικάται η τρομερή για το παιδί απειλή της μοναξιάς και του θανάτου.

Την εμπειρία αυτή που έχει ο νεόφυτος μέσα στην Εκκλησία εκφράζουν με παραστικότατο τρόπο και ομολογουμένως τολμηρές εκφράσεις δύο κείμενα της πρωτοχριστιανικής Γραμματείας. Το πρώτο είναι μία Ωδή της χριστιανικής αλλά γνωστικίζουσας ποιητικής Συλλογής των Ωδών του Σολομώντος, η οποία (Ωδή) όμως σύμφωνα με τον Β. Τσάκωνα φαίνεται να μην είναι δοκητική, αλλά απολύτως ορθόδοξη²³ και το δεύτερο προέρχεται από τον 'Παιδαγωγό' του Κλήμεντος του Αλεξανδρέως²⁴. Στα κείμενα αυτά ο Λόγος είναι το γάλα ή ο μαστός, ο εκβλύζων το γάλα από τους κόλπους του Πατρός:

Ποτήριον γάλακτος ἐδόθη εἰς ἐμέ
καί ἔπιον αὐτό ἐν τῇ γλυκίτητι τῆς τέρψεως τοῦ Κυρίου.
ὁ Υἱός εἶναι τό ποτήριον, ὁ δέ ἀμελγόμενος ὁ Πατήρ
καί τό ἅγιον Πνεῦμα ἤμελξεν αὐτόν διότι τά στήθη του ἦσαν πλήρη
καί δέν ἐφάνη καλόν εἰς Αὐτόν, τό να χυθῆ τό γάλα ἀσκόπως
καί τό ἅγιον Πνεῦμα ἠνοιξεν τήν ἀγκάλην του
καί ἀνέμειξε τό γάλα ἐκ τῶν στήθῶν τοῦ Πατρός
καί ἔδωκε τό μείγμα εἰς τόν κόσμον ὅστις δέν ἐγνώριζεν αὐτό..

(Ωδή 19η)

Ἡ πνευματική τροφή είναι γάλα γιατί εξαιτίας της χάριτος είναι γλυκιά, ως ζωή είναι θρεπτική κι ως ημέρα χριστού είναι λευκή, ενώ το αίμα του Λόγου έχει φανερωθεί ως γάλα. Η Εκκλησία είναι συγχρόνως παρθένος και μητέρα, ως παρθένος ακήρατη, ως μητέρα τρέφει τα παιδιά της με τον άγιο γάλα, το βρεφικό Λόγο[...]. Ο Λόγος είναι τα πάντα για το νήπιο και πατέρα και μητέρα και παιδαγωγός και τροφέας. Και τίποτε δεν λείπει στα παιδιά για την αύξησή τους[...]. Τρέχουμε προς τον αναληθητικό μαστό του Πατέρα, τον Λόγο, που είναι ο μόνος που χορηγεί το γάλα της αγάπης σε εμάς τα νήπια. Μην παραξενεύεσαι όταν λέμε γάλα το αίμα του Κυρίου ή μήπως αλληγορείται και οίνος αυτό το αίμα; Το γάλα αναμιγνύεται με το νερό, το μέλι (όπως ο Λόγος με την φιλανθρωπία) και το γλυκύ κρασί.

Καταρχήν το ερώτημα το οποίο προκύπτει σχετίζεται με το εάν όντως το γεύμα ήταν πασχάλιο. Σύμφωνα με το Ιω. 18, 28 και την λειτουργική παράδοση της Εκκλησίας ο Ιησούς σταυρώθηκε την Παρασκευή 14^η Νισάν (και όχι την Παρασκευή 15 Νισάν) πριν τη δύση του ηλίου τη στιγμή κατά την οποία στο Ναό σφάζονταν οι πασχάλιοι αμνοί (πρβλ. Α' Κορ. 5, 7). Η αμνηστεία του Βαρραβά, το δικαστήριο (Μκ. 15, 6), η μεταφορά του Σταυρού από τον Σίμωνα (Μκ. 15, 21 πρβλ. 15, 42) τεκμηριώνουν την ορθότητα της ωάννειας χρονολόγησης της σταύρωσης του Ιησού. Φαίνεται συνεπώς ότι ο Ιησούς γιόρτασε το Πάσχα 24 ώρες πριν τον επίσημο εορτασμό, χωρίς να χρησιμοποιήσει τον πασχάλιο αμνό και άζυμο άρτο, καθώς οι ιουδαϊκοί νόμοι απαγόρευαν στους αιρετικούς και στους αποστάτες να προσκομίζουν στο Ναό και να καταναλώνουν πασχάλιο αμνό (πρβλ. Εξ. 44, 9 κ.ε.). Ανακαλείται έτσι η θυσία του Ισαάκ, όπου απουσίαζε το θυσιαστικό

²³ Αι Ωδαί Σολομώντος, έκδ. Β. Τσάκωνα (Εισαγωγή-Κείμενον-Ερμηνεία), ΟΕΔΒ Αθήνα 1984, 103.

²⁴ ΕΠΕ Κλήμ. Αλεξανδρέου έργα, τόμ.1, 8

ζώο (Γεν. 22, 1-19). Άλλωστε και οι Ιουδαίοι της Διασποράς εόρταζαν χωρίς πασχάλιο αμνό. Πράγματι το 30 μ.Χ. η 14^η Νισάν «έπεφτε» ημέρα Παρασκευή.

Από την άλλη πλευρά το τελευταίο γεύμα του Ιησού έχει πασχάλιο χαρακτήρα, καθόσον α/ τελείται **τη νύχτα** και όχι το εσπέρας και β/ μάλιστα **στην Ιερουσαλήμ** και όχι στη Βηθανία, όπου ήταν το κατάλυμα του Ιησού κατά τη διάρκεια της Εβδομάδος του Πάθους. Βεβαίως στην πασχάλια τελετή έπιναν όλοι από το δικό τους ξεχωριστό ποτήρι, ενώ στο Δείπνο, το οποίο μάλλον κακώς έχει χαρακτηριστεί ως **Μυστικό**, γ/ **πίνουν όλοι από αυτό του Ιησού**. δ/ Ο Ιησούς δεν ακολούθησε τους καθαρμούς που προέβλεπε το πασχάλιο τυπικό την εβδομάδα πριν τον εορτασμό, αλλά και δεν είναι σαφές εάν έπλυνε τα χέρια του κατά τη διάρκεια του «Μυστικού Δείπνου». ε/ Επίσης ενώ το πασχάλιο γεύμα εορταζόταν με την οικογένεια, ο Ιησούς τελεί το τελευταίο του Δείπνο **μόνο με τους Δώδεκα μαθητές του**, ενώ απουσιάζουν τόσο οι στενείς συγγενείς όσο και οι μαθήτριά του.

Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο διατυπώθηκε η υπόθεση ότι ο Ιησούς γιόρτασε το Πάσχα σύμφωνα με το ηλιοκεντρικό ημερολόγιο των Εσσαίων και όχι με το σεληνιακό ημερολόγιο των Σαδουκαίων και Φαρισαίων. Στο **δείπνο του Κουμράν** λάμβαναν μέρος μόνον άνδρες και όχι γυναίκες έχοντας εσχατολογικό προσανατολισμό. Στον **Κανόνα της Σύναξης ή της τάξης της Ομήγυρης (1QSa II 11-22 [1Q28a])** σημειώνονται τα εξής για το τελετουργικό: *Ας εισέρχεται [ο ιερέας] επικεφαλής όλης της ομήγυρης του Ισραήλ και όλοι οι αδελφοί [του,] οι υιοί του Ααρών, οι ιερείς, [που καλούνται] σε συνάθροιση, οι άνδρες του ονόματος. Και θα κάθονται [μπροστά από αυτόν], καθένας κατά το αξίωμά του. **Και έπειτα ας κάθεται ο Μεσσίας του Ισραήλ**. Και θα κάθονται μπροστά από αυτόν, οι αρχηγοί [οί] των χιλιάδων του Ισραήλ, καθένας κατά το αξίωμά του, ανάλογα με τη θέση [του] στα στρατόπεδά τους, και ανάλογα με τους σταθμούς τους. Και όλοι [οι αρχηγοί των πα] [τρών της ομήγυρης μαζί με τους σοφούς [της ομήγυρης της αγιότητας] θα κάθονται μπροστά τους, καθένας κατά το αξίωμα του. Και [αν συνέρχονται για τράπεζα κοινότητας ή για να πίνουν το μούστο και (είναι) προετοιμασμένη η τράπεζα της κοινότητας και [(είναι) αναμειγμένος ο μούστος] για πόση [ας μην απλώσει] κανείς το χέρι του στην πρώτη μερίδα του άρτου και [του μούστου], πριν από τον ιερέα, γιατί [αυτός θα ευ]λογεί την πρώτη μερίδα του άρτου και του μούστου, και θα απλώσει το χέρι του στον άρτο στην αρχή **κι έπειτα θα απλώσει ο Μεσσίας του Ισραήλ το χέρι του στον άρτο**. [Κι έπειτα θα ευλογούν όλη η ομήγυρη της κοινότητας κα[θένας κατά] το αξίωμα του. Και σύμφωνα με τη διάταξη αυτή θα κάνουν σε κάθε ετοιμασία όταν συνέ[ρχονται τουλάχιστον δέκα άνδ[ρες.] Σε αυτό το κείμενο απαντάται για πρώτη φορά ο όρος Μεσσίας του Ισραήλ απολύτως και δηλώνει τον πολιτικοστρατιωτικό ηγέτη του Ισραήλ.*

Στον Ψ. 21 (22) μάλιστα η αλλαγή από το θρήνο στον αίνο επιτυγχάνεται με την προσφορά θυσίας Αίνου, της **toda** *έν εκκλησία μεγάλη* (στ. 26), η οποία παραλληλίζεται από μερικούς ερμηνευτές με τη θεία Ευχαριστία²⁵. Στο ιουδαιοελληνιστικό μυθιστόρημα **Ιωσήφ και Ασινέθ** η γυναίκα του Ιωσήφ κοινωνεί του άρτου της ζωής και του ποτηρίου της Ευλογίας (8, 11· 16,15). Γεύμα παραθέτει και η Σοφία (Παρ. 9, 5).

Υπάρχει επιπλέον η υπόθεση ότι πρόκειται για το προεόρτιο Δείπνο των φίλων (**Σαμπουράχ**), το οποίο ήταν απλούστερο (πλύσιμο χεριών-κλάση άρτου-ευλογία-ευχαριστία ποτηρίου-τέλος).

²⁵ Πρβλ. στ. 27: *φάγονται πένητες και έμπλησθήσονται, και αινέσουσιν κύριον οί εκζητούντες αυτόν· ζήσονται αί καρδίαι αυτών εις αιώνα αιώνος.*

Το τελετουργικό του πασχαλίου δείπνου, ήταν το εξής: Οι καλεσμένοι ανακλίνονται (και δεν κάθονται, όπως στην περίπτωση της Εικόνας του Μυστ. Δείπνου). Κατόπιν ακολουθούσαν τέσσερα «μέρη»:

1^ο Μέρος: Ορεκτικό **1^ο Ποτήρι κεκραμένου ερυθρού Οίνου-Kiddusch.** Αυτό το Ποτήρι προσφέρεται μετά από Ευλογία/Ευχαριστία του Οικοδεσπότη. Για ορεκτικά προσφέρονται **πράσινα και πικρά χόρτα και χυμός φρούτων.**

2^ο : Πασχάλια Λειτ. **Διήγηση/Haggada** του Πάσχα: εξήγηση των ιδιαιτεροτήτων του πασχαλίου γεύματος από τον αρχαιότερο, τον πατέρα προς το νεότερο, μέσω προκαθορισμένων ερωτήσεων που διατυπώνονται αντιστρόφως:

- Γιατί ψήνεται ο αμνός στη σούβλα;
- Γιατί προσφέρονται πικρά χόρτα ως ορεκτικά;
- Γιατί τρώγεται άζυμο ψωμί;

- Ψάλλεται το πασχάλιο **Αλληλουάριο-Hallel**: α' μέρος: Ψ. 113–114 (Μασ.), στο οποίο άδεται η έξοδος από την αιγυπτιακή δουλεία.

2^ο Ποτήρι Οίνου - Haggada. Πλύσιμο των χεριών.

3^ο: Κεντρικό γεύμα Επιτραπέζια **Προσευχή** –Κλάση άρτου. Στο σημείο αυτό ο Ιησούς σύμφωνα με το τυπικό εκφώνησε στα αραμαϊκά την προσευχή *lachma anja*: ο άρτος της φτώχειας (Δτ. 16, 3), τον οποίο έφαγαν οι Πατέρες μας.. *κάθε ένας που πεινά ας έλθει να φάει. Κάθε ένας που βρίσκεται σε ανάγκη θα πλουτήσει.*

+Α' Κορ. 11, 24-26: Ο Ιησούς και ευχαριστήσας έκλασεν και είπεν:

Τούτο μου έστιν τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν

τούτο ποιείτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν

Γεύμα αποτελούμενο από αρνί, πικρά χόρτα, πολτό φρούτων και κρασί. Πλύσιμο των χεριών.

3^ο Ποτήρι-Ευλογίας, το οποίο σε όλα τα εορταστικά γεύματα συνοδεύεται από την **Προσευχή**: ο Ελεήμων και Παντοδύναμος ας μας αξιώσει να συμμετάσχουμε στις ημέρες του Μεσσία και στη ζωή του μελλοντικού αιώνα. Αυτός ο οποίος μεγαλύνει τη σωτηρία του Βασιλέα και δείχνει χάρη στον Χριστό του τον Δαβίδ και το σπέρμα του στους αιώνες, Αυτός, ο οποίος κάνει ειρήνη στον ουρανό, ας χαρίσει την ειρήνη του σε εμάς και σε όλον το λαό του Ισραήλ :

+ Ο Ιησούς προσθέτει [μετά τὸ δειπνήσαι, λέγων]:

Τούτο τὸ ποτήριον ἢ Καινὴ Διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι

Τούτο ποιείτε, ὡσάκις ἐὰν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

ὡσάκις γὰρ ἐὰν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τούτον καὶ τὸ ποτήριον πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἔλθῃ.

4^ο Επίλογος

Μέγα Πασχάλιο **Αλληλουάριο-Hallel** β' μέρος: Ψ.115-118, όπου περιλαμβάνεται αίνο ενός σεσωσμένου, ο οποίος υψώνει το ποτήρι της σωτηρίας (Ψ.116, 3).

4^ο Ποτήριο- Αλληλουάριο με αίνο. Ανάγνωση του Ψ. 136.

Το αρχαιότερο γραπτό κείμενο είναι αυτό του **Παύλου** (Α' Κορ. 11, 23-34) το οποίο γράφτηκε λίγο πριν το Πάσχα τού 54 μ.Χ. και απηχεί προπαύλεια παράδοση, καθώς εισάγεται με τη φράση *παρέλαβον*. Παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με την παραλλαγή του Λουκά (22, 15-20)²⁶, αφού και τα δυο κείμενα είναι ασύμμετρα (δεν αντιστοιχεί δηλ. το λόγο του άρτου σε αυτό του οίνου), παρουσιάζουν το ποτήριο ως *καινή διαθήκη* κατ' επίδραση του Ιερ. 31, 31, τονίζουν τη σωτηριολογική διάσταση του άρτου και όχι του οίνου και αποσκοπούν με την *ανάμνηση* στη λειτουργική καθιέρωση. Μάλλον και τα δύο κείμενα έχουν την προέλευσή τους στην *Αντιόχεια*.

²⁶ Ο **Μάρκος** συνδέει άμεσα τα περιγραφόμενα με τις τελευταίες ημέρες του Ιησού. Δεν παραθέτει δηλ. απλώς ένα λειτουργικό τυπικό, αλλά εξιστορεί. Ο **Ματθαίος** ακολουθεί το Μκ. με μικρές παραλλαγές, οι οποίες οφείλονται είτε στη διαφορετική λειτουργική παράδοση είτε στο θεολογικό στίγμα του ευαγγελιστή. Τόσο ο Μτ. όσο και ο Μκ. θέτουν σε αντιστοιχία τα λόγια που αφορούν το σώμα και το ποτήριο, ενώ απουσιάζει κάθε αναφορά στον πασχάλιο αμνό, τα πικρά χόρτα και τον άζυμο άρτο που αποτελούσαν τα συστατικά στοιχεία του ιουδαϊκού γεύματος.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ: ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ «ΔΥΝΑΜΕΩΝ» ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

1. Θαύματα

1. Η πενθερά Πέτρου (Μκ 1, 29-31. Μτ 8,14-15. Λκ 4,38-39)
2. Ο λεπρός (Μκ 1, 40-45. Μτ 8, 2-4. Λκ 5, 12-16)
3. Η αιμορροούσα (Μκ 5, 25-34. Μτ 9, 20-22. Λκ 8, 43-48)
4. Ο κωφάλαλος (Μκ 7, 31-37)
5. Ο τυφλός της Βηθσαιδά (Μκ 8, 22-26)
6. Δύο τυφλοί (Μτ 9, 27-31)
7. Ο τυφλός Βαρτιμαίος (Μκ 10, 46-52. Μτ 20, 29-34. Λκ 18, 35-43)
8. Ο εκατόνταρχος της Καπερναούμ (Μτ 8, 5-13. Λκ 7,1-10. Job. 4,46-53)
9. Οι δέκα λεπροί (Λκ 17,11-19)
10. Ο παράλυτος της Βηθεσδά (Ιω 5, 2-18)

Ο χωλός στο Ναό (Πρ 3,1-10)

Ο ανάπηρος Αινείας (Πρ 9, 32-35)

2. Θαύματα που ανατρέπουν το Νόμο

11. Η θεραπεία της εξηραμένης χειρός (Μκ 3,1-6. Μτ 12, 9-14. Λκ 6, 6-11)
12. Η θεραπεία του χωλού (Μκ 2, 1-12. Μτ 9, 1-8. Λκ 5, 17-26)
13. Η θεραπεία της συγκύπτουσας (Λκ 13,10-17)
14. Η θεραπεία του υδρωπικού (Λκ 14, 1-6)
15. Το δίδραχμο του Ναού (Μτ 17, 24-27)
16. Η θεραπεία του εκ γενετής τυφλού (Ιω 9,1-41)

Ανοσία στο δάγκωμα του φιδιού (Πρ 28,1-6)

3. Δωρεές

17. Η αλιεία Πέτρου (Λκ 5,1-11)
18. Η τροφοδοσία 5.000 (Μκ 6, 32-44. Μτ 14, 13-21. Λκ 9, 10-17. Ιω 6,1-13)
19. Η τροφοδοσία 4.000 (Μκ 8,1-10. Μτ 15, 32-39)
20. Γάμος στην Κανά (Ιω 2,1-11)

4. Εξορκισμοί²⁷

²⁷ Οι αφηγήσεις των Εξορκισμούς ακολουθούν την εξής δομή: - Καταρχάς εμφανίζεται η κυριαρχία του διαβόλου στο ανθρώπινο εγώ με περιγραφή των συμπτωμάτων της δαιμονοπληξίας. - Κατόπιν περιγράφεται η μάχη ανάμεσα στον δαίμονα και στον εξορκιστή αφού και οι δύο πλευρές χρησιμοποιούν παρόμοια όπλα (θαυμαστή γνώση, παράδοση γλώσσα). - Η καταστροφικότητα του διαβόλου εκδηλώνεται πλέον εκτός του ανθρώπου, όπως στην περίπτωση των χοίρων (Μκ. 5, 1 κ.ε.). Στον 20^ο αι. Ο **M. Smith** (Jesus der Magier, 1978) υιοθετώντας τις απόψεις των αντιπάλων του Ιησού, θεωρεί ότι ο αυτός έμαθε στην Αίγυπτο την τέχνη, και κατόπιν χρησιμοποίησε τον Βεελζεβούλ και το πνεύμα του Ιωάννη του Βαπτιστή για να κάνει τα θαύματά του. Αυτονομάστηκε υιός του Θεού με τη χροιά που έχει ο όρος στους μαγικούς παπύρους. Αποδίδει επίσης στη μαγεία την πρόγνωση και τον εξαφανισμό του, τη γνώση των δαιμόνων και των πνευμάτων, τη μετάδοση της δύναμης στους μαθητές, την παράδοση της θείας Ευχαριστίας και του άρτου στον Ιούδα. Ο G.H. Twelftree (1993) D.Trunk (1994) κατατάσσουν τον Ιησού σε εκείνους τους

21. Ο δαιμονισμένος στη Συναγωγή (Μκ 1, 21-28. Λκ 4, 31-37)
22. Στα Γέρασα (Μκ 5,1-20. Μτ 8, 28-34. Λκ 8, 26-39)
23. Η κόρη της Συροφοινικίσσης (Μκ 7, 24-30. Μτ 15, 21-28)
24. Ο δαιμονισμένος νέος (Μκ 9,14-29. Μτ 17,14-21. Λκ 9, 37-43)
25. Ένας άλαλος δαιμονισμένος (Μτ. 9, 32-34. 12, 22-24. Λκ. 11, 14 κε)

Η μαντευομένη (Πρ. 16,16-18)

Οι υιοί Σκευά (Πρ. 19,13-17)

5. Σωτηρίες

26. Η νηνεμία (Μκ. 4, 35-41. Μτ 8,18.23-27. Λκ 8, 22-25)

Η απελευθέρωση Πέτρου (Πρ. 12, 3-11)

Η απελευθέρωση Παύλου και Σίλα (Πρ. 16, 23-34)

Το ναυάγιο Παύλου (Πρ. 27,14-44)

6. Καταστροφικά θαύματα

27. Η ξήρανση της συκιάς

Αιφνίδιος θάνατος Ανανία και Σεπφώρας (Πρ 5,1-11)

Τύφλωση Ελύμα

7. Αναστάσεις

28. Η κόρη του Ιαείρου (Μκ 5, 21-43. Μτ 9,18-26. Λκ 8, 40-56)

29. Ο νέος της Ναίν (Λκ 7,11-17)

30. Λάζαρος (Ιω 11,1-44)

Ταβιθά στην Ιόππη (Πρ 9, 36-42)

Εύτυχος στην Τρωάδα (Πρ 20, 7-12)

εξορκιστές που θεράπευαν με την προσωπικότητά τους (πρβλ. Αβραάμ στο Απόκρυφο της Γένεσης 20 Απολλώνιος Τυανεύς) και όχι με τις φράσεις και τα τελετουργικά (Πρ. 16, 16-18· υιοί του Σκευά 19,13-16) . Πρβλ. π. Αντώνιος Στυλιανάκης, *Δαιμονιζομένων Θεραπείες. Ψυχολογική και Θεολογική Έρευνα*, Θεσσαλονίκη 2004.

	Εκπρόσωποι	Ιστορική Αξιολόγηση των Θαυμάτων	Βασικές Θέσεις της Ερμηνείας των Θαυμάτων
Υπερφυσική εξήγηση	Αυγουστίνος, Θωμάς Ακούνος, σύγχρονος βιβλικισμός	Για τα θαύματα (θ.) δεν αμφιβάλλουμε, γιατί αποτελούν γεγονότα.	Ο Ιησούς ως Υιός του Θεού ελέγχει και κυριαρχεί απόλυτα στα στοιχεία της φύσης.
Ορθολογιστική εξήγηση	C. F.Bahrdt, H. E. G.Paulus, C. H. Venturini 18 ^{ος} αι.	Τα θ. δεν έχουν τίποτε το υπερφυσικό και το παράλογο ή υπέρλογο. Θεωρήθηκαν ως θ. ελλείψει γνώσεων.	Εξ αφορμής της προόδου των φυσικών επιστημών ερμηνεύονται ορθολογιστικά. Θεωρούνται γεγονότα απόλυτα φυσιολογικά. Απλά ο Ιησούς διέθετε γνώσεις και μέσα άγνωστα στους συγχρόνους του.
Μυθική εξήγηση	D. F. Strauss (1808-1874)	Τα θ. είναι μύθοι, και κατασκευάστηκαν επί τη βάση π.διαθηκικών προτύπων (Ηλία-Ελισσαίου Ησ. 35, 5 κε.) για να τεκμηριώσουν και να εξάρουν τη μεσσιανικότητα του Ιησού.	Πρέπει να ερευνώνται ως προϊόντα του πρωτοχριστιανικού μεσσιανισμού και να αποκρυπτογραφείται το θρησκευτικό μήνυμά τους.
Θρησκευοϊστορικ ή κηρυγματική εξήγηση	R. Bultmann, G. Klein, W. Schmithals Πρώτο ήμισυ 20 ^{ου} αι.	Δημοφιλείς θαυματουργικές ιστορίες και μοτίβα από τον ελληνιστικό κόσμο συνδέονται με τον μεταπασχάλιο Χριστό, προκειμένου να τον προβάλλουν ως θείο άνδρα και θεό. Δεν έχουν πραγματικό αντίκρισμα.	Είναι απλώς φορείς του ζωτικού ευαγγελικού κηρύγματος του Σταυρού οποίο φανερώνεται δια της απομυθοποίησης ενός ξεπερασμένου κοσμοειδώλου. Σύμφωνα με τον Bultmann δε μπορεί ο άνθρωπος να χρησιμοποιεί τη σύγχρονη τεχνολογία και ιατρική και ταυτόχρονα να πιστεύει στο μυθικό κόσμο των πνευμάτων και των θ.
Κριτική της Αναθεώρησης	H. J. Held, L. Schenke, D. A. Koch, K. Kertelge, U. Busse, J. Becker	Η ιστορικότητα των θ. είναι δευτερευούσης σημασίας και εξετάζεται υπό το πρίσμα της θρησκευοϊστορικής - κηρυγματικής εξήγησης.	Ο φακός εστιάζεται στον τρόπο κατανόησης και έκθεσης των θ. από τον κάθε Ευαγγελιστή ξεχωριστά. Τα θ. ερμηνεύονται κριτικά και συμβολικά.
Βιβλική Θεολογία	O. Betz, W.Grimm, R.Glockner, P.Stuhlmacher Δεκαετία του 1970	Τα θ. δεν εκπηγάζουν από την ελληνιστική θρησκευτική προπαγάνδα, αλλά έχουν τις ρίζες τους στην Π.Δ. και είναι εν μέρει αξιόπιστα.	Αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της θείας Οικονομίας, η οποία αποκαλύπτεται και εκδιπλώνεται σε ολόκληρη την Α.Γ. , και έχει ως τέλος της έχει το Μεσσία. Δεν πρέπει να περιορίζονται μόνο στη ζωή και στην εμπειρία του πρώτου αιώνα του Χριστιανισμού.

Φεμινιστική Ερμηνευτική	E.Moltmann- Wendei, C. Mulack, L Schotttroff, U. Metternich	Αποτελούν <i>καταθέσεις καρδιάς</i> και αφορούν σε εμπειρίες λυτρωτικές που έζησαν άνθρωποι <i>ακολουθώντας</i> και αγγίζοντας τον Ιησού.	Εξαίρεται η ολιστική αποκατάσταση της ψυχο σωματικής υπόστασης των γυναικών. Τα θ. αποτελούν ιστορίες της δραστηκής μεταμορφωτικής ανακαινιστικής δύναμης του Ιησού, ο οποίος αποδέχτηκε στο κίνημά του και γυναίκες..
Κοινωνικοϊστορική Θεώρηση	G. Theißen	Εξορκισμοί, θεραπείες και θαύματα που σχετίζονται με <i>ανατροπή αποστεωμένων νόμων</i> (όπως αυτόν περί Σαββάτου) ανάγονται στον ιστορικό Ιησού. Τα υπόλοιπα (<i>Επιφάνειες, Δωρεές</i>) σχετίζονται με την <i>μεταπασχάλια πίστη</i> .	Εξαίρεται η κοινωνική πραγματικότητα των πασχόντων. Τα θ. αποτελούν διαχρονικές ιστορίες ελπίδας καταφρονεμένων ανθρώπων οι οποίες σκορπούν παρηγοριά από τον πόνο/την καταπίεση και θάρρος για δράση, αφού αποκαλύπτουν/ζωγραφίζουν έναν καλύτερο κόσμο.
Ψυχολογική Ερμηνεία	M. Kassel, E. Drewermann	Τα θ. σχετίζονται με τον κόσμο των συναισθημάτων, ο οποίος διαφεύγει από το <i>τετράγωνο της λογικής</i> . τα θαύματα της φύσης οφείλονται σε σαμανιστική επικοινωνία του Ιησού με τα στοιχεία του κόσμου και οι αναστάσεις προϋποθέτουν υπαρξιακό ψυχολογικό θάνατο.	Στα θ. μπορεί ο αναγνώστης να αντιληφθεί αυτό που <i>καίει</i> τη δικιά του ύπαρξη και να ανακαλύψει τη θεραπεία. Τα θ. αποτελούν οδούς απόδρασης απελευθέρωσης από τον υπαρξιακό φόβο και την εσωτερική σχιζοφρένεια σε ένα κόσμο ολοκληρωτικής αρμονίας και προσωπικότητας, η οποία γνωρίζει να ενσωματώνει και τις σκιές της.
Ερμηνευτική της Αποξένωσης	S. Berg, H.K. Berg	Δεν την απασχολεί η ιστορικότητα των θ. προσπαθεί να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ της ιστορικής κατάστασης ενός θ. και της επικαιρότητας του αναγνώστη	Με την παράδοση αφήγηση των θ. προκαλείται η <i>περιέργεια</i> , και ενεργοποιείται έτσι μια διαδικασία προσωπικής αντιπαράθεσης με το κείμενο. Γεννάται έτσι η παραγωγική απορία
Ιστορία της ανταπόκρισης του αναγνώστη και της επίδρασης του κειμένου	H. Frankemolle, B.vanlersef, U.Luz, H. Bee- Schroedter	Ο συγχρονικός τρόπος εξήγησης των κειμένων ξετάζει το τελικό κείμενο ως ένα αρμονικό οργανικό όλον. Δεν ενδιαφέρεται για την εξακρίβωση για τα στάδια και τις μορφές που προηγήθηκαν της συγγραφής τους ούτε για την ιστορικότητα	Το νόημα ενός κειμένου κατασκευάζεται από τον αναγνώστη. Όταν ο αναγνώστης γεννάται, πεθαίνει ο συγγραφέας. Άρα οι διάφορες κατανοήσεις των κειμένων αποτελούν συνισταμένες της εξήγησης, οι οποίες συντελούν στη δημιουργία της προσωπικής ερμηνείας.
Τρίτη Οδός ανάμεσα στον Ιστορισμό και στη Μεταφορά	K. Berger, S.Alkier, B. Dressier	Υπάρχουν πολλά επίπεδα στην πραγματικότητα. Τα θ. αποτελούν γεγονότα που αντιστοιχούν σε μια μυθική μυστικιστική αντίληψη και βίωση της πραγματικότητας που είναι διαφορετική από τη δική μας δεν υποτάσσεται στους φυσικούς νόμους, και η οποία δε μπορεί να χαρακτηριστεί αυτή να είναι <i>παράλογη ή αναληθής</i>	Η απορία για τα θ. πρέπει να παραμείνει ανοικτή. Τα θ. δεν πρέπει να αξιολογούνται και να εκτιμώνται επί τη βάση της νεωτερικής κατανόησης της πραγματικότητας.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ: Η ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΚΥΠΤΟΥΣΑΣ (Λκ. 13, 10-17)

Στη υπό εξέτασιν περικοπή ο Ιησούς για τελευταία φορά διδάσκει στο κατά Λουκάν Ευαγγέλιο στη Συναγωγή. Στον ίδιο χώρο είχε εγκαινιάσει τη δημόσια δράση του με μια ομιλία παρμένη από τον Ησαΐα (κεφ. 61, 1): *το Πνεύμα του Κυρίου είναι πάνω μου για να φέρω το χαρμόσυνο άγγελμα στους πτωχούς, να θεραπεύσω τους πληγωμένους στην καρδιά, ν' αναγγείλω στους αιχμαλώτους απελευθέρωση. ν' αποστείλω τους αναπήρους υγιείς.* Στην τελευταία εμφάνισή του σε Συναγωγή ο κεχρισμένος Μεσσίας τελειώνει έμπρακτα την προφητεία που είχε «προγραμματικά» διακηρύξει. Εντός της σύναξης των Ιουδαίων, αντί της Τορά και των Προφητών, αλλά και αντί του εαυτού του, τοποθετεί το καταρρακωμένο ανθρώπινο πρόσωπο. Κυριολεκτικά και μεταφορικά ανυψώνει μια γυναίκα συγκύπτουσα από το βάρος των βιολογικών, κοινωνικών και θρησκευτικών αγκυλώσεων ένα πλάσμα πληγωμένο στην καρδιά και στο σώμα, αιχμάλωτο στο πονηρό Πνεύμα επί 18 ολόκληρα χρόνια.

Όπως με έμφαση τονίζει ο ιατρός Ευαγγελιστής, η γυναίκα αυτή επί 18 έτη δεν μπορούσε να σηκώσει το κεφάλι της εις το παντελές. Αυτή και μόνο η σημείωση προκαλεί τον αναγνώστη να αναλογιστεί το δράμα αυτής της γυναίκας. Δεν μπορούσε να υψώσει το βλέμμα της στον ουρανό και να απολαύσει τον ήλιο, τα αστέρια, τον κόσμο του σύμπαντος και να δοξολογήσει έτσι το Θεό. Δεν μπορούσε να ατενίσει κατάματα στο πρόσωπο το συνάνθρωπό της. Αντίθετα έβλεπε τους πάντες να την κοιτούν αφ' υψηλού σε θέση ισχύος. Η ίδια ήταν καταδικασμένη να κοιτά το χώμα, και να βιώνει το θάνατό της. Δεν ήταν όμως μόνον το ανατομικό πρόβλημα, η «αγκυλοποιητική σπονδυλίτιδα», που βάρυνε τις πλάτες της. Ήταν η κοινωνική απαξίωση καθώς ένα πλάσμα που παύει να έχει την όρθια στάση, χάνει την ανθρώπινη εικόνα και ταυτότητα και παρομοιάζεται με τα κτήνη της γης. Μπορεί να φανταστεί κανείς τα ειρωνικά σχόλια των παιδιών αλλά και τα διαπεραστικά βλέμματα των μεγαλύτερων όταν αυτή η γυναίκα αποφάσιζε να δραπετεύσει από τους τέσσερεις τοίχους της οικίας της. Ήταν όμως και θρησκευτικά περιθωριοποιημένη καθώς η αρρώστια της δεν αποδίδεται απλά σε βιολογικά αίτια, αλλά στην κατοχή της από ένα πονηρό πνεύμα. Για τους συμπολίτες της η συγκύπτουσα ήταν μια δαιμονισμένη, και η παρουσία της προκαλούσε φόβο, ενοχές και αποστροφή.

Παρόλο το βάρος που σηκώνει αυτή η «Εύα», τολμά να οδηγεί τα βήματά της το Σάββατο στη Συναγωγή. Εκεί ευρισκόμενη προφανώς σε μια γωνία, καθότι ήταν και γυναίκα, ευφραίνόταν μόνον με την ακοή του παρακλητικού λόγου του Θεού, καθότι η οπτική της επαφή και με το Θεό στον ουρανό και τους ερμηνευτές του Νόμου του στη γη ήταν αδύνατη. Γι' αυτό και μαγνητίζει πάνω της το βλέμμα και το άγγιγμα του Μεσσία. Είναι αξιοσημείωτο ότι σε αντίθεση με άλλα θαύματα που τέλεσε ο Ιησούς ούτε η ίδια η πάσχουσα τον παρακαλεί να την θεραπεύσει, αλλά ούτε και ο Ιησούς απαιτεί από αυτήν πίστη στο πρόσωπό του. Η γυναίκα έχει συμβιβαστεί πλέον με το πρόβλημά της, αφού ο Θεός επί 18 χρόνια σκοπίμως ανέβαλλε τη θεραπεία της, και ο Ιησούς γνωρίζει ότι η ίδια η παρουσία αυτής της γυναίκας στη Συναγωγή αποτελεί το μεγαλύτερο τεκμήριο εμπιστοσύνης και πίστης στο Θεό. «Εκείνοι που πρωτίστως και κυρίως φροντίζουν για την ψυχή, θα εύρουν από το Χριστό, αν όχι την πλήρη θεραπεία, τουλάχιστον όμως την ανακούφιση και την παρηγοριά και στις σωματικές τους ασθένειες» (Π. Τρεμπέλας).

Μόλις τη βλέπει, της ανακοινώνει αμέσως την απελευθέρωσή της από το δυνάστη της και ταυτόχρονα την αγγίζει για να αποκαταστήσει την ανθρώπινη φύση της στην αρχική θεόδοτη μορφή της. Το άγγιγμα αυτό, που συνοδεύει τον εξουσιαστικό λόγο του, δε γίνεται απλά και μόνον για να προβάλλει τη θεραπεία ως έργο των χειρών του, ούτε μόνο για να δείξει τη θεία δύναμη και ενέργεια που εκπέμπει η σάρκα του. Θέλει ο Ιησούς στο πρόσωπο της βασανισμένης συγκύπτουσας να δείξει ότι ο Θεός αγγίζει και πάλι στοργικά και ανορθώνει δημιουργικά ολόκληρο το γυναικείο φύλο, το οποίο μετά την πτώση δεν σηκώνει στις πλάτες του μόνον την αρά της Εύας, αλλά και την καταδίκη του Αδάμ. «Το άγγιγμα του Ιησού σημαίνει κοινωνία με την ψυχή και το κορμί! Θα έλεγε κανείς πως πρόκειται για μια μυστηριακή επικοινωνία, για ένα προανάκρουσμα της μέθεξης στα μυστήρια της Βασιλείας του Θεού! Από το ένα μέρος δεσπάζει η απελευθέρωση μέσω μιας αναγεννητικής θεραπείας, και από το άλλο μια συγκεκριμένη και απτή σχέση, ψυχή τε και σώματι, άρα πρόσωπον προς πρόσωπον» (Ν. Ματσούκας).

Ο δαίμονας, ο οποίος αδιαμαρτύρητα βγαίνει από τη γυναίκα, προσβάλλει τον αρχισυνάγωγο δια του φθόνου. Ο προϊστάμενος της ιουδαϊκής Εκκλησίας δεν τολμά βέβαια να απευθυνθεί στον ίδιο τον Ιησού, αλλά ούτε και στη θεραπευμένη γυναίκα, αφού δεν ζήτησε κάτι η ίδια από τον εκ Ναζαρέτ Προφήτη. Αγανακτισμένος στρέφεται προς το πλήθος επικαλούμενος τη νομική διάταξη του Σαββάτου, η οποία καθόριζε έξι ημέρες είναι κατά τις οποίες επιτρέπεται η εργασία. Κατ' αυτές λοιπόν τις ημέρες να έρχεσθε και να θεραπεύεσθε και όχι την ημέρα του Σαββάτου (Εξ. 20, 8 κ.ε.).

Όντως το Σάββατο ο Θεός ολοκλήρωσε τη διακόσμηση του Σύμπαντος που αναδύθηκε από το απειλητικό χάος και αναπαύθηκε. Την ίδια μέρα διέσχισε ο ισραηλίτης λαός την Ερυθρά θάλασσα και απέκτησε μετά από 400 χρόνια δουλείας πολιτική και θρησκευτική ελευθερία (Δτ. 5, 15). Στα μεταιχμαλωσιακά όμως χρόνια η εφαρμογή του Σαββάτου, όπως και οι άλλες λατρευτικές διατάξεις που όριζαν τι είναι καθαρό από το περιβάλλον και τι όχι, είχαν γίνει «σημεία», συστατικά στοιχεία της αυτοσυνειδησίας του Ιουδαϊσμού, ο οποίος έτσι προσπαθούσε να αυτοπεριχαρακωθεί μπροστά σε ένα περιβάλλον, το οποίο θεωρούσε ως μικρό-ακάθαρτο, επικίνδυνο και απειλητικό για την ταυτότητά του. Έτσι οι Ιουδαίοι περηφανεύονταν ότι ήταν οι μόνοι στον κόσμο που τηρούσαν την «ημέρα του ιερού Βασιλείου», ενώ ο ιστορικός Τάκιτος έγραφε ειρωνικά πως αυτή η παράδοση φυλή χάνει το ένα έβδομο της ζωής χωρίς να κάνει τίποτα. Όποιος καταστρατηγούσε, συνεπώς, αυτήν την προκατακλυσμαία εντολή, αμφισβητούσε όλο το οικοδόμημα των αξιών του έθνους και αφοριζόταν.

Ο αρχισυνάγωγος δεν ταράζεται συνεπώς από την ενέργεια του Ιησού διότι απλά διαταράσσεται η «τάξη της θείας Λειτουργίας», αλλά διότι τίθεται μέσα στην ίδια τη Συναγωγή υπό αμφισβήτηση αυτός ο ίδιος ο συνεκτικός ιστός της ιουδαϊκής κοινωνίας που είχε εξυφανθεί έντεχνα από τους πολιτικοθρησκευτικούς ηγέτες για να προστατεύει όμως πρώτιστα τα συμφέροντά τους. Ο Ιησούς χρησιμοποιώντας σκληρή γλώσσα στρέφεται προς τον εκπρόσωπο του Νόμου και χαρακτηρίζει όχι μόνον αυτόν, αλλά όλους τους ομοίους του, ως υποκριτές, δηλ. θεατρίνους. Πάνω σε αυτήν την τόσο φιλόδοξη και μοναδική για όλους τους λαούς της Μεσογείου εντολή, που έδινε τη δυνατότητα στο σκληρά εργαζόμενο άνθρωπο, στα υποζύγια, και σε ολόκληρη τη φύση να αναπαυθούν και να αναπνεύσουν τον αέρα της ελευθερίας, οι ραββίνοι είχαν συσσωρεύσει ένα σωρό (39 συγκεκριμένα) νομολογίες. Οι ίδιοι βέβαια είχαν εφεύρει

τρόπους να καταστρατηγούν αυτήν την εντολή, όχι μόνο στην περίπτωση που δέχονταν επίθεση από αλλοεθνείς, αλλά και όταν θίγονταν τα συμφέροντά τους. Όριζαν τον αριθμό των κόμπων που όφειλε να λύει κανείς αυτήν την ημέρα, ενώ απαγόρευαν να γίνονται ιάσεις μη θανάσιμων ασθενειών. Ενώ ισχυρίζονταν ότι δεν μπορεί να ποτίζει ο ίδιος τα υποστατικά του, θεωρούσαν ότι μπορεί κανείς να τα «απελευθερώσει» από τη φάτνη και να τα οδηγήσει σε πηγές για να μη στερηθούν το ζωτικό για την ύπαρξή τους νερό. Στην περίπτωση όμως της γυναίκας, που ήταν 18 έτη δεμένη από το Σατανά, δείχνουν αναληγσία. Γι' αυτό με πολύ χαρακτηριστικό μάλιστα τρόπο ο Ιησούς γκρεμίζει το φαρισαϊκό «αυτείδωλο» και πλήττει καίρια τον ευσεβισμό των νομομαθών, ονομάζοντας τη γυναίκα ως *θυγατέρα του Αβραάμ* (Δ' Μακ. 15,28), κάτι που θα πράξει αντιστοίχως και για τον *αρχιτελώνη Ζακχαίο*. Σημειωτέον ότι ως τέκνα του Πατριάρχη, αυτοονομάζονταν όλοι εκείνοι οι εκλεκτοί Φαρισαίοι, οι οποίοι καθημερινά ευχαριστούσαν τον Θεό, που δεν τους *έπλασε ούτε ειδωλολάτρη, ούτε γυναίκα, ούτε αμαθή*.

Το ερώτημα βέβαια του αρχισυναγώγου είναι λογικό: Δε μπορούσε ο Ιησούς να θεραπεύσει κάποια άλλη μέρα τη γυναίκα και να μην τραυματίσει έτσι μια εντολή του Θεού; 18 ολόκληρα χρόνια βασανιζόταν η γυναίκα. Δε θα μπορούσε να περιμένει μια μέρα ακόμη; Προφανώς ο Ιησούς με την ενέργειά του ήθελε να επιδείξει το αληθινό νόημα του Σαββάτου. Ήθελε να διδάξει ότι η ανάπαυση του Θεού και του ιδίου κατά την έβδομη ημέρα δεν ήταν μια απαθής νιρβάνα. Ο Θεός συνεχίζει και την έβδομη ημέρα να συντηρεί τον κόσμο και να επισκέπτεται ιδιαίτερα τους πληγωμένους και βασανισμένους. Γι' αυτό και τόνισε ότι *Τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο καὶ οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον* (Μκ. 2, 27). Ο Ιησούς ήθελε επιπλέον να φανερώσει ότι ο ίδιος είναι Κύριος του Σαββάτου, αφού κοντά του μπορεί ανάπαυση κάθε πεφορτισμένος ανεξάρτητα από την εθνικότητα και το φύλο του (Ιω. 5, 17). Όλοι οι απλοί άνθρωποι του λαού που δε γνώριζαν και δεν μπορούσαν να τηρήσουν όλες αυτές τις διατάξεις είχαν υποστεί πνευματικά την αγκύλωση, από την οποία έπασχε σωματικά και η συγκύπτουσα. Στο πρόσωπο του Ιησού βλέπουν και αυτοί ως συγκύπτοντες τον ελευθερωτή τους, γι' αυτό και στο τέλος της αφήγησης αγάλλονται *ἐπὶ πᾶσιν τοῖς ἐνδόξοις τοῖς γινομένοις ὑπ' αὐτοῦ*.

6. ΑΠΟΚΡΥΦΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

ΓΝΩΣΤΙΚΑ ΔΙΑΛΟΓΙΚΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ: Ο **Papyrus Egerton 2** πρωτοδημοσιεύτηκε το 1935. Αποτελείται από 2 ½ φθαρμένα φύλλα και μάλλον χρονολογείται το 200 μ.Χ. Είναι ένα Ευαγγέλιο, το οποίο κατακλείεται με μια ιστορία Πάθους. Το πρώτο φύλλο περιέχει έναν εριστικό διάλογο του Ιησού με τους Γραμματείς και την ιουδαϊκή ηγεσία για την υπέρβαση των νόμων εκ μέρους του Ιησού. Αποπνέει 'ιωάνναιο άρωμα' και καταλήγει με την ανεπιτυχή προσπάθεια λιθοβολισμού Του. Ακολουθούν δυο 'συνοπτικές' διηγήσεις, οι οποίες αφορούν στη θεραπεία ενός λεπρού και στο ερώτημα σχετικά με τον φόρο. Επίσης καταγράφεται ένα 'απόκρυφο' θαύμα του Ιησού στον Ιορδάνη, το οποίο δεν μπορεί όμως να αποκρυπτογραφηθεί πλήρως ένεκα της κακής ποιότητας του χειρογράφου.

Το **Μυστικό κατά Μάρκον Ευαγγέλιο** ανακαλύφθηκε το 1958 στο ελληνορθόδοξο μοναστήρι Mar Saba κοντά στην Ιερουσαλήμ. Ο Κλήμης Αλεξανδρεύς σε μία μέχρι τότε άγνωστη επιστολή του προς κάποιον Θεόδωρο επιβεβαιώνει την ύπαρξη ενός πνευματικότερου ευαγγελίου στην Αλεξάνδρεια, το οποίο γράφτηκε από τον Μάρκο για να βοηθήσει τη γνώση των προσοδευμένων στην πίστη χριστιανών. Αμφιβάλλει για το εάν υπάρχουν τεμάχια που χρησιμοποιούν οι Καρποκρατιανοί (125-170). Ο ίδιος ο Κλήμης καταγράφει από αυτό το απόκρυφο την ανάσταση ενός νέου από έναν τάφο στη Βηθανία κατ' αντιστοιχία προς την ανάσταση του Λαζάρου (Ιω. 11) με 'συνοπτικό' όμως λεξιλόγιο. Μάλλον συνδεόταν με το Βάπτισμα.

Το **Ευαγγέλιο του Πέτρου** ήταν γνωστό από τον Ευσέβιο (επιστολή του Αντιοχείας Σεραπίωνος προς την Εκκλησία της Ρύσσου 190 μ.Χ. Ε.Ι. 6,12,2-6) και ήταν διαδεδομένο περί το 200 στη Συρία. Μεγάλο απόσπασμα αυτού του Ευαγγελίου βρέθηκε σε χειρόγραφο του 8^{ου} αι. το 1886/7 στον τάφο ενός μοναχού στο **Akhim** στην Άνω Αίγυπτο και δημοσιεύτηκε το 1892. Ο D. Lührmann ανακάλυψε το 1993 ένα απόσπασμα (POx 4009). Το τεμάχιο Akhim περιγράφει τη σταύρωση με γλώσσα π.διαθηκική (αλλά όχι παραπομπές), όπου την αποκλειστική ευθύνη την έχουν οι Ιουδαίοι και ο Ηρώδης, την ανάσταση και τις εμφανίσεις του Ιησού (με φανταστικά χρώματα

Ο **Papyrus 840** βρέθηκε στην Οξύρυγχο και αποτελεί φύλλο περγαμηνής, του 400 μ.Χ. Σε 45 σειρές αφηγείται μία προτροπή Ιησού για τη μη διάπραξη αδικίας και έναν εριστικό διάλογο με τους αρχιερείς στο Ναό. Εκείνοι τον κατηγορούν για μόλυνση του Ιερού, γιατί δεν ακολούθησε πριν την Είσοδό Του τις προβλεπόμενες καθαρτήριοιες διαδικασίες. Ακολουθεί ένα Ουαί του Ι. Χριστού προς αυτούς και όλους τους τυφλούς και αναφορά στον καθαρτήριο χαρακτήρα του Βαπτίσματος. Μάλλον προέρχεται από τον 1^ο αι. αφού προϋποθέτει γνώση των Ναού.

ΙΟΥΔΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ Το **Ευαγγέλιο των Ναζαρηνών**, το οποίο ήταν γραμμένο στα αραμαϊκά και γνωστό στον Ηγήσιππο (180 μ.Χ.) συγγενεύει με το *κατά Ματθαίον*. Ονομάστηκε έτσι από τους Ιουδαίοχριστιανούς της Βεροίας της Κοίλης Συρίας. Έχει μυθικές περιγραφές (π.χ. του ρουχισμού των Μάγων). Ο *ἐξηραμμένην ἔχων τὴν χεῖρα* (Μκ. 3, 2) ήταν κτίστης και επιθυμεί την θεραπεία του για να συνεχίσει την εργασία του. Το ελληνιστί γραμμένο και συγγενεύοντα επίσης με τον Μτ. **ευαγγέλιο των Εβιωνάιων** ήταν γνωστό ήδη στον Ειρηναίο (180) και κυκλοφορούσε στην Υπεριορδανία. Αρνείται την εκ παρθένου γέννηση, αφού ο Ι. Χριστός γίνεται υιός του Θεού με τη Βάπτισή του, εξαιρείται η φυτοφαγία και η εχθρότητα έναντι της λατρείας του Ναού. Το **Ευαγγέλιο των Εβραίων** (μάλλον από το 1^ο ήμισυ του 2^{ου} αι) που χρησιμοποιείται από Ιουδαίοχριστιανούς της Αιγύπτου έχει πολλά μυθικά-γνωστικά στοιχεία. Σώζονται μόνο επτά τεμάχια. Ξεχωρίζει η εμφάνιση του αναστάντος στον Ιάκωβο.

7. ΕΞΩΒΙΒΛΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΟΝ Ι. ΧΡΙΣΤΟ

Υπάρχουν μαρτυρίες για τον Ιησού εκτός των Ευαγγελίων; Όπως θα αποδειχθεί αμέσως παρακάτω σώζονται πηγές εθνικής και ιουδαϊκής προέλευσης οι οποίες είναι ανεξάρτητες η μια από την άλλη και παρόλα αυτά τεκμηριώνουν πλήρως την ιστορική ύπαρξη και δράση του Ιησού και το σταυρικό του θάνατο. Τις περισσότερες μαρτυρίες που ακολουθούν εκτός εκείνων που σημειώνονται με αστερίσκο, τις έχει συγκεντρώσει και μεταφράσει ο Κ.Σιαμάκης, *Εξωχριστιανικές Μαρτυρίες για το Χριστό και τους Χριστιανούς*, Θεσσαλονίκη 1995.

Ο **Πλίνιος ο Πρεσβύτερος** (Gaius Plinius Secundus, 23-79 μ.Χ.), ο οποίος θανατώθηκε από τα ασφυξιογόνα αέρια του Βεζουβίου το 79μ.Χ. σε ηλικία 56 ετών σημειώνει στο 30^ο βιβλίο του 37τομου έργου του *Φυσική Ιστορία* τα εξής: *Υπάρχει κι άλλη αίρεση της μαγείας που κατάγεται από τον Μωυσή και τον Ιωάννη και τον Ιησού και τους Ιουδαίους, αλλά πολλές χιλιάδες χρόνια μετά το Ζωροάστρη. Μεταγενέστερα οι χριστιανοί άλλαξαν τα ονόματα του Ιησού και του Ιωάννη του Βαπτιστή με τα ονόματα των κακών Εβραίων Ιαννή και Ιωχαβήδ, αφού θεωρούσαν βλάσφημο να κατατάσσεται ο Ι.Χριστός και ο Ι.Βαπτιστής στους Μάγους. Το χωρίο αυτό του Πλινίου πρέπει να έχει υπόψη του ο Απουλίου (Lucius Apuleius), ο οποίος γεννήθηκε έναν αιώνα αργότερα (γύρω στο 120) στη Νουμιδία (Αλγερία). Επειδή νυμφεύθηκε μια πλουσιότατη χήρα πολύ μεγαλύτερη από αυτόν, κατηγορήθηκε επί Αντωνίνου Πίου για μαγεία. Με την αφορμή αυτή σημειώνει στην Απολογία του: *εγώ θα ήμουν ο Καρμέντας εκείνος ή ο Δαμιγέρων ή ο Ιησούς ή ο Μωυσής ή ο Ιωάννης ή ο Απολόβηξ ή ο ίδιος ο Δάρδανος ή οποιοσδήποτε άλλος φημίστηκε ανέμεσα στους μάγους μετά τον Ζωροάστρη και τον Ωστάνη.**

* Παραδίδεται επίσης μια **ραββινική Baraita** (=παράδοση) από το βαβυλωνιακό Ταλμούδ που χρονολογείται στη σχετικά πρώιμη τανναϊτική περίοδο (δηλ. μέχρι το 220 μ.Χ.): *‘Την Παραμονή του Πάσχα (baraeb harraesah) κρεμάστηκε ο Ιησούς ο Ναζαρηνός. Ένας αγγελιοφόρος για 40 ημέρες πήγαινε μπροστά του και έλεγε: Αυτός εξέρχεται για να λιθοβοληθεί (li saqel), διότι μαγεύει (πρβλ. Μκ. 3,22κ.ε.), παραπλανά (με τη διάδοση της ειδωλολατρίας)⁴⁷ και οδηγεί τον Ισραήλ σε πτώση/αποστασία από τον Θεό (sakissep we hesit we hiddih)⁴⁸. Κάθε ένας ο οποίος γνωρίζει κάποια αξιομισθία του (zakut) για την ελάφρυνση της ποινής του ας έρθει και ας το καταθέσει. Αλλά δεν βρέθηκε τίποτα για την ελάφρυνση της ποινής του, γι’αυτό και τον κρέμασαν (tala)⁴⁹ την Παρασκευή του Πάσχα... Πέντε μαθητές είχε ο Ιησούς Mathaj, Naqaj, Necer, Buni Thoda. Όταν παρουσίασαν τον Mathaj τους είπε. Πρέπει ο Mathaj να πεθάνει, αναφέρεται ‘πότε θα έρθω και θα εμφανιστώ μπροστά στο πρόσωπο του Θεού;» (Ψ. 42, 3). Του απάντησαν μάλιστα, ο Mathaj πρέπει να πεθάνει, γιατί αναφέρεται: όταν θα πεθάνει και το όνομά του θα εξαφανιστεί (Ψ.41,6)’ (Mischna Sanherdin 43a).*

Ο αριστοκράτης Φαρισαίος ιστορικός **Ιώσηπος** (36-98μ.Χ.), στρατηγός των Ιουδαίων στην ιουδαϊκή επανάσταση, ο οποίος αυτομόλησε το 67μ.Χ. στο στράτευμα του πολιορκητή της Ιερουσαλήμ Φλάβιου Βεσπασσιανού, που του έδωσε και το όνομά του, έγραψε στη Ρώμη την *Ιστορία του Ιουδαϊκού Πολέμου* το 71-79μ.Χ. και την *Ιουδαϊκή Αρχαιολογία* τα έτη 93-4μ.Χ. αποτελούμενη από 20 βιβλία. Αργότερα συνέγραψε και τα δυο μικρά έργα του, το **Βίο** του (με τον οποίο απαντά στις κατηγορίες του *Ιούστου του Τιβεριέως*) και *Κατ’Απίωνος, περί αρχαιότητας των Ιουδαίων*. Στα βιβλία 18 και 20 της Αρχαιολογίας αναφέρεται στον **Ιάκωβο τον αδελφόθεο** (Κείμενο 1^ο: 20, 200-203), **τον Ιωάννη**

⁴⁷ Ο χριστιανισμός εθεωρείτο ως η κατεξοχήν αίρεση (minut) και το Ευαγγέλιο ως αμαρτωλή Γραφή ή Γραφή Συμφοράς (Avon-Gillajon Awen- Gillajon).

⁴⁸ με το κήρυγμα περί μεσσιανικότητας και αναστάσεως Ιω 7,12· πρβλ. Βαβλαάμ Αρ.25 = ΙΗΣΟΥΣ Sanherdin 6

⁴⁹ < taljut=Ιησούς

τον Βαπτιστή (Κείμενο 2^ο: 18, 116-9) και τον Ι. Χριστό (Κείμενο 3^ο: 18, 63). Η τελευταία μαρτυρία του είναι γνωστή ως **Testimonium Flavianum** και έχει πιθανότατα υποστεί χριστιανική επεξεργασία.

Κείμενο 1^ο: ὁ δὲ νεώτερος Ἄνανος, ὃν τὴν ἀρχιερωσὺ νην ἔφαμεν εἰληφέναι, θρασὺς ἦν τὸν τρόπον καὶ τολμητῆς διαφερόντως, αἴρεσιν δὲ μετήει τὴν Σαδδουκαίων, οἵπερ εἰσὶ περὶ τὰς κρίσεις ὡμοὶ παρὰ πάντας τοὺς Ἰουδαίους, καθὼς ἤδη δεδηλώκαμεν. ἄτε δὴ οὖν τοιοῦτος ὢν ὁ Ἄνανος, νομίσας ἔχειν καιρὸν ἐπιτήδειον διὰ τὸ τεθνάναι μὲν Φῆστον, Ἀλβῖνον δ' ἔτι κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπάρχειν, καθίζει συνέδριον κριτῶν καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, **Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῶ, καὶ τινες ἑτέροις, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος** παρέδωκε λευσθησομένους. ὅσοι δὲ ἐδόκουν ἐπιεικέστατοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν εἶναι καὶ περὶ τοὺς νόμους ἀκριβεῖς βαρέως ἤνεγκαν ἐπὶ τούτῳ καὶ πέμπουσιν πρὸς τὸν βασιλέα κρύφα παρακαλοῦντες αὐτὸν ἐπιστεῖλαι τῷ Ἀνάω μηκέτι τοιαῦτα πράσσειν· μηδὲ γὰρ τὸ πρῶτον ὀρθῶς αὐτὸν πεποικέναι. τινὲς δ' αὐτῶν καὶ τὸν Ἀλβῖνον ὑπαντιάζουσιν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁδοιποροῦντα καὶ διδάσκουσιν, ὡς οὐκ ἐξὸν ἦν Ἀνάω χωρὶς τῆς ἐκείνου γνώμης καθίσαι ἐδριον. Ἀλβῖνος δὲ πεισθεὶς τοῖς λεγομένοις γράφει μετ' ὀργῆς τῷ Ἀνάω λήψεσθαι παρ' αὐτοῦ δίκας ἀπειλῶν. καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀγρίππας διὰ τοῦτο τὴν Ἀρχιερωσύνην ἀφελόμενος αὐτὸν ἄρξαντα μῆνας τρεῖς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Δαμναίου κατέστησεν.

Κείμενο 2^ο: Τισὶ δὲ τῶν Ἰουδαίων ἐδόκει ὀλωλέναι τὸν Ἡρώδου στρατὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ μάλα δικαίως τινυμένου κατὰ ποινὴν Ἰωάννου τοῦ ἐπικαλουμένου βαπτιστοῦ. κτείνει γὰρ δὴ τοῦτον Ἡρώδης ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις κελεύοντα ἀρετὴν ἐπασκοῦσιν καὶ τὰ πρὸς ἀλλήλους δικαιοσύνη καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εὐσεβεία χρωμένους βαπτισμῶ συνιέναι· οὕτω γὰρ δὴ καὶ τὴν βάπτισιν ἀποδεκτὴν αὐτῷ φανεῖσθαι μὴ ἐπὶ τινῶν ἀμαρτῶν παραιτήσει χρωμένων, ἀλλ' ἐφ' ἀγνεία τοῦ σώματος, ἄτε δὴ καὶ τῆς ψυχῆς δικαιοσύνη προεκεκαθαρμένης. καὶ τῶν ἄλλων συστρεφομένων, καὶ γὰρ ἦσθησαν ἐπὶ πλεῖστον τῇ ἀκροάσει τῶν λόγων, δείσας Ἡρώδης τὸ ἐπὶ τοσόνδε πιθανὸν αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις μὴ ἐπὶ ἀποστάσει τινὶ φέροι, πάντα γὰρ ἔωκεσαν συμβουλῇ τῇ ἐκείνου πράζοντες, πολὺ κρείττον ἡγεῖται πρὶν τι νεώτερον ἐξ αὐτοῦ γενέσθαι προλαβὼν ἀνελεῖν τοῦ μεταβολῆς γενομένης [μὴ] εἰς πράγματα ἐμπεσῶν μετανοεῖν. καὶ ὁ μὲν ὑποψία τῇ Ἡρώδου δέσμιος εἰς τὸν Μαχαιοροῦντα πεμφθεὶς τὸ προειρημένον φρούριον ταύτη κτίννυται. τοῖς δὲ Ἰουδαίοις δόξαν ἐπὶ τιμωρίᾳ τῇ ἐκείνου τὸν ὄλεθρον ἐπὶ τῷ στρατεύματι γενέσθαι τοῦ Θεοῦ κακῶσαι Ἡρώδην θέλοντος (18,116).

Κείμενο 3^ο - Testimonium Flavianum: Γίνεται δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἑτέρας στάσεως ἀρχηγὸς Ἰησοῦς⁵⁰ τις σοφιστῆς καὶ γόης⁵¹ (αρχ. κείμενο: σοφός) ἀνὴρ, εἶγε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρῆ ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητῆς, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῆ τ' ἀήθη (αρχ. κείμενο: ἀληθῆ) δεχομένων, καὶ πολλοὺς μὲν Ἰουδαίους, πολλοὺς δὲ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀπηγάγετο (αρχ. κείμενο: ἐπηγάγετο)· ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν. καὶ αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν σταυρῶ ἐπιτετιμηκότος Πιλάτου οὐκ ἐπαύσαντο θορυβεῖν οἱ τὸ πρῶτον ἀκολουθήσαντες λησταί (αρχ. κείμενο: ἀγαπήσαντες)· (ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν τῶν θείων προφητῶν ταῦτά τε καὶ ἄλλα μυρία περὶ αὐτοῦ θαυμάσια εἰρηκότων. εἰς ἔτι τε νῦν τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοῦδε ὠνομασμένον οὐκ ἐπέλιπε τὸ φύλον⁵²).

⁵⁰ Ο Ωριγένης στο Υπόμνημά του στο κατά Ματθαῖον σημειώνει ότι ο Ιώσηπος δεν καταδέχτηκε τὸν Ἰησοῦν εἶναι Χριστὸν (10, 17· πρβλ. Κατὰ Κέλσον 1, 47).

⁵¹ Ο Eissler (ΙΗΣΟΥΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ II, 190) συσχετίζει τον ὄρο γόης με μια νομάδα θεραπευτῶν που προέρχονταν ἀπὸ τους Ρεχαβίτες και εἶχαν το ὄνομα Beth-Rafa.

⁵² Κριτική στην υποθετική αυτή διασκευή του Testimonium Flavianum ασκούν οι Theissen- Merz, Der historische Jesus, 74-82.

* Μια παραλλαγή του **Testimonium Flavianum** καταγράφεται σε ένα **θρησκευολογικό διάλογο (Religionsgespräch)** του 5^{ου}-6^{ου} αι. μ.Χ. στην αυλή των Σασσανιδών. Προσκομίζονται από τους χριστιανούς σε Ιουδαίους συνομιλητές μαρτυρίες για τη μεσσιανικότητα του Ιησού. Το αποκορύφωμα αυτών των τεκμηρίων έγκειται στο επόμενο χωρίο: *Ίώσιπος ό συγγραφεύς ύμων, ός εΐρηκε περι Χριστου άνδρός δικαίου και άγαθοϋ, εκ θείας χάριτος άναδειχθέντος σημείοις και τέρασιν εύεργετοϋντος πολλούς* (πρβλ. Ιωάννης Μαλαλάς PG 97,377). Η **αραβική παραλλαγή** του, την οποία χρησιμοποιεί ο επίσκοπος Ιεράπολης Αγάπιος (10^{ος} αι) στην Παγκόσμια Ιστορία του, σημειώνει τα εξής: *Ο Ίωσηπος [...] αναφέρει ότι εκείνη την εποχή υπήρχε ένας σοφός άνδρας, ο οποίος ονομαζόταν Ιησούς, ο οποίος επέδειξε καλό τρόπο ζωής και ήταν γνωστός ως ενάρετος και είχε πολλούς μαθητές από τους Ιουδαίους και τους άλλους λαούς. Ο Πιλάτος τον καταδίκασε σε σταύρωση και θάνατο, αλλά αυτοί που έγιναν μαθητές του δεν παραιτήθηκαν από τη μαθητεία (ή τη διδασκαλία) και αφηγήθηκαν ότι εμφανίστηκε σε αυτούς τρεις ημέρες μετά τη σταύρωση και ότι ζει και ότι ένεκα τούτου είναι ο Μεσσίας, τον οποίο προανήγγειλαν οι Προφήτες. Στη σλαβωνική μετάφραση του Ιουδαϊκού Πολέμου του 11^{ου} αι. παρεμβάλλονται δυο κείμενα τα οποία αναφέρονται στον Ιησού ανώνυμα μεταξύ Πολ.2, 174 και 175 (όπου γίνεται αναφορά στις αυθαιρεσίες του Πιλάτου) και ένα άλλο που αντικαθιστά το 2,221κ.ε. Το πρώτο είναι γνωστό ως **Testimonium Slavianum**. Σε αυτό γίνεται αναφορά σε ένα συγκεκριμένο άνθρωπο, του οποίου η φύσις και το είδος ήταν ανθρώπινα αλλά το απείκασμα ήταν θείο. Άλλοι εξαιτίας των θεραπειών και των τεχνών του έλεγαν ότι είναι ο αναστημένος πρώτος νομοθέτης Μωυσής και άλλοι ότι είναι απεσταλμένος του Θεού. Εναντιώθηκε στο Νόμο και δεν τήρησε το πατροπαράδοτο έθιμο της αργίας του Σαββάτου. Αλλά δεν έκανε τίποτε βδελυκτό/μαγικό ούτε εγληματικό αφού επετύγχανε τα πάντα με τον λόγο του.. πολλοί από τον όχλο τον ακολούθησαν και άλλοι πίστεψαν ότι θα ελευθερώσει τις ιουδαϊκές φυλές από τα ρωμαϊκά χέρια. Είχε τη συνήθεια να μένει στο όρος των Ελαιών, όπου και θεράπευε. Αυτοί που είδαν τη δύναμη του λόγου του τον πρόσταξαν να μπει στην πόλη, να κατατροπώσει τον Πιλάτο και τους Ρωμαίους και να βασιλεύσει. Αλλά εκείνος το απέρριψε και τότε η ιουδαϊκή ηγεσία τον συκοφάντησε στον Πιλάτο για να αποσειεί από πάνω της την κατηγορία της υποκίνησης επανάστασης. Ο Πιλάτος κατάλαβε την αθωότητά του αφού εκείνος θεράπευσε την ετοιμοθάνατη γυναίκα του. Ο Ιησούς επέστρεψε στη θέση του και συνέχισε την ευποιία του. Οι νομικοί ζηλόφθονοι έδωσαν 30 τάλαντα στον Πιλάτο για να τον δολοφονήσει, κάτι που έγινε.*

* Μια θετική μαρτυρία περί του Ιησού βρέθηκε σε ένα ιδιωτικό γράμμα του καταγομένου από τα Σαμόσατα σύρου Στωϊκού **Mara bar Sarapion**, το οποίο έστειλε από μια ρωμαϊκή φυλακή ο ίδιος μετά το 73μ.Χ. (οπότε και ο βασιλεύς Αντίοχος Δ΄ εκδιώχθηκε από τα Σαμόσατα) στο γιο του. Με αφορμή την επικείμενη θανατική του εκτέλεση γράφει πλήθος παροτρύνσεων και συμβουλών προς το παιδί του, το οποίο και προτρέπει να αποκτήσει τη Σοφία. Μπορεί οι Σοφοί σε αυτόν τον κόσμο να καταδιώκονται δια της βίας και συκοφαντίας, η Σοφία όμως παραμένει αιώνια. Ως παραδείγματα προσκομίζει (εκτός του Σωκράτη και του Πυθαγόρα) τον Ιησού, του οποίου το όνομα δεν αναφέρει. Θεωρεί τους Ιουδαίους ως υπευθύνους της σταύρωσης (πρβλ. Α Θεσ 2,15, Πρ 4,10) και την άλωση της Πόλης τους ως συνέπεια αυτού του γεγονότος (Μτ 22,7. 27,5). Κατατάσσει τον Ιησού στις κορυφαίες προσωπικότητες και δεν αναφέρεται στην ανάστασή του:

Τι ωφελήθηκαν οι Αθηναίοι από τη δολοφονία του Σωκράτη, γεγονός το οποίο τους εκδικήθηκε με λιμό και πανώλη ή τους Σαμίους η καύση του Πυθαγόρα, για την οποία ολόκληρη η χώρα σε μια στιγμή καλύφθηκε από άμμο; Ή τους Ιουδαίους η δολοφονία του σοφού βασιλέα τους, αφού από εκείνη την εποχή αρπάχθηκε το βασίλειο; Γιατί δίκαια ο Θεός πήρε εκδίκηση για εκείνους τους τρεις σοφούς. Οι Αθηναίοι πέθαναν από την πείνα, οι Σάμιοι καλύφθηκαν από τη θάλασσα και οι Ιουδαίοι δολοφονήθηκαν και εκδιώχθηκαν από το βασίλειό τους και ζουν διεσπαρμένοι. Ο Σωκράτης δεν είναι νεκρός ένεκα του

Πλάτωνος, ούτε ο Πυθαγόρας ένεκα του αγάλματος, ούτε ο σοφός βασιλεύς ένεκα των καινούργιων νόμων, που παρέδωσε. Ο συγγραφέας αυτής της επιστολής δεν ήταν σίγουρα Ιουδαίος αφού ομιλεί σε άλλα σημεία της για τους θεούς μας.

* Ο **Θάλλος ο Σαμαρεύς** συνέγραψε μετά το 52 μ.Χ μια τρίτομη Παγκόσμια Ιστορία. Ο χρονογράφος Ιούλιος Αφρικανός (170-240μ.Χ.) σημειώνει ότι το κοσμικό σκοτάδι κατά τη σταύρωση του Ι.Χριστού θεωρήθηκε εσφαλμένα από τον Θάλλο ως φυσιολογικό: *τοῦτο τὸ σκότος ἔκλειψιν τοῦ ἡλίου* Θαλλός ἀποκαλεῖεν τρίτη τῶν Ἱστοριῶν ὡς ἐμοὶ δοκεῖ ἀλόγως. Ο Ιούλιος υποστηρίζει, όμως, ότι η εαρινή Πανσέληνος δε μπορεί να σκοτάσει τον ήλιο. Ο μικρασιάτης Φλύγων (αρχή 2^{ου} αι. μ.Χ.) επί τη βάσει ίσως της μαρτυρίας του Θάλλου, μαρτυρεί ότι ο σκοτασμός σημειώθηκε την έκτη ώρα της ημέρας, το τέταρτο έτος της 202 Ολυμπιάδος (29μ.Χ.). Το φαινόμενο αυτό συνοδεύτηκε μάλιστα από μεγάλο σεισμό στην Βιθυνία και στη Νίκαια.

Ο ρήτορας και κατόπιν ιστορικός **Τάκιτος** (Publius Cornelius Tacitus, 55-120 μ.Χ.) στο έργο του *Χρονικά* (15,44) που γράφτηκαν το 116-7 σημειώνει ότι ο Νέρωνας διοχέτευσε ύπουλα την ιδέα ότι αίτιοι της πυρπόλησης της Ρώμης ήταν εκείνοι, οι οποίοι 'ήταν μισητοί για τα αισχρά τους έργα και ο λαός τους αποκαλούσε Χριστιανούς και τους βασανίζει με σκληρότατα βασανιστήρια. **Ο εισηγητής αυτής της ονομασίας Χριστός καταδικάστηκε σε θάνατο από τον προκουράτορα Πόντιο Πιλάτο επί της βασιλείας Τιβερίου** κι αφού για την ώρα η ολέθρια αυτή δεισιδαιμονία στριμώχτηκε, ξαναφούντωσε πάλι όχι μόνον στην Ιουδαία, την πηγή αυτού του κακού, αλλ'ακόμη και στη Ρώμη. Διότι σ' αυτήν συρρέουν και συχνάζουν από παντού όλα τα βάρβαρα και τα αισχρά. Πιάστηκαν λοιπόν πρώτα όσοι ομολογούσαν κι έπειτα με την υπόδειξη εκείνων πιάστηκε πολύ μεγάλο πλήθος, οι οποίοι θανατώθηκαν όχι πλέον με την κατηγορία του εμπρησμού, αλλά για μίσος προς το ανθρώπινο γένος (*odium humani generis*). Κι όταν θανατώνονταν επινοήθηκαν αστείοι τρόποι. Λόγου χάριν ντύνονταν με δέρματα θηραμάτων και πέθαιναν κατακρεουργημένοι από σκυλιά ή καρφωμένοι σε σταυρούς ή λαμπαδιάζονταν στις φλόγες κι όταν βράδιαζε χρησιμοποιούσαν σαν νυχτερινός φωτισμός. Για το θέαμα αυτό ο Νέρων είχε ανοίξει στο κοινό τους κήπους του και πρόσφερε και ιπποδρομικό αγώνα'. Στο έργο *Ιστορία* (5) αναφέρεται ότι κατά τη συζήτηση που έγινε αν πρέπει να γκρεμιστεί το αρχιτεκτονικό μνημείο του Ναού των Ιεροσολύμων, μερικοί και ο ίδιος ο Τίτος έκριναν 'ότι έπρεπε να γκρεμιστεί κυρίως ο Ναός αυτός, με τον οποίο εξυψώνεται η θρησκεία των Ιουδαίων και των Χριστιανών. Διότι οι θρησκείες αυτές αν και εχθρικές μεταξύ τους εν τούτοις ξεκίνησαν από τους ίδιους αρχηγούς, οι Χριστιανοί βγήκαν από τους Ιουδαίους. Αν καταστραφεί η ρίζα, εύκολα θα αφανιστεί και το φυτό.' Τις πληροφορίες του αυτές ο Τάκιτος δεν τις άντλησε από ρωμαϊκά αρχεία, καθώς χαρακτηρίζει τον Πιλάτο με τον λανθασμένο χαρακτηρισμό 'προκουράτορα', αλλά μάλλον από τη θητεία του στην Μ.Ασία.

Ο Πλίνιος ο Σεκούνδος (Gaius Plinius Caecilius Secundus), ανεψιός του πρεσβυτέρου Πλίνιου, φίλος του Τακίτου κι ευνοούμενος του αυτοκράτορα Τραϊανού, ανθύπατος της Βιθυνίας με έδρα την Προύσα 111-112 μ.Χ. σε μια από τις 300 συνολικά επιστολές του ερωτά τον αυτοκράτορα αν το όνομα Χριστιανός αποτελεί από μόνο του αξιόποινη πράξη. Σημειώνει στην ότι μερικοί Χριστιανοί οι οποίοι προσκυνούσαν την εικόνα του αυτοκράτορα και έβριζαν τον Χριστό, βεβαίωναν ότι το μεγαλύτερο παράπτωμα ή η μεγαλύτερη πλάνη τους ήταν ότι συνήθιζαν μια ορισμένη ημέρα πριν την ανατολή του ηλίου να συναθροίζονται, να υμνούν εναλλάξ το Χριστό ως Θεό και να ορκίζονται ότι δεν θα φονεύσουν, δεν θα κλέψουν, δεν θα ληστέψουν, δεν θα μοιχεύσουν, δεν θα ξεπέσουν από την πίστη ούτε θα αρνηθούν την παρακαταθήκη την οποία πήραν σαν άτομα. Από τις δυο διακόνισσες δούλες που βασάνισε δε διαπίστωσε τίποτε άλλο παρά μια τιποτένια και υπερβολική δεισιδαιμονία (*superstitioprava, immodica*). Σε απάντηση που έστειλε ο αυτοκράτορας διατάσσει να μην ακατζητούνται οι Χριστιανοί

αλλά να τιμωρούνται όταν καταγγέλλονται. Ο διάδοχός του **Αδριανός** (117-138) σε επιστολή προς τον Μινούκιο Φουνδανό διατάσσει να τιμωρούνται μόνον όταν έχουν πράξει κάτι αξιόποιο (Ε Ι 4, 9, 1-3)

Ο αρχιγραμματεύς του Αδριανού **Σουητώνιος** (Gaius Tranquillus Suetonius 70-130μ.Χ.) στο έργο του *Βίοι Καισάρων* που δημοσιεύτηκε μεταξύ 117 και 122 μ.Χ. και συγκεκριμένα στο 5^ο βίο του Κλαυδίου (41-54) σημειώνει ότι ο αυτοκράτορας εξόρισε από τη Ρώμη τους Ιουδαίους (49 μ.Χ.· πρβλ. Πρ 18,2) διότι έκαναν συνεχώς ταραχές με υποκινητή τον **Χρηστό**. Στο Βίο του Νέρωνα σημειώνει ότι *τσάκισε τους Χριστιανούς με θανατικές καταδίκες, μια ράτσα ανθρώπων που ανήκαν σε μια νέα και κακοποιό δεισδαιμονία (superstitionis novae ac maleficae).*

Ο **Λουκιανός** (120-190 μ.Χ.), εξελληνισμένος Σύρος από τα Σαμόσατα της Κομαγηνής υπήρξε σοφιστής και ρήτορας. Με το μυθιστόρημά του *Περί Περεγρίνου*⁵³ τελευταίως γελοιοποιεί τον αρχηγό των χριστιανών επίσκοπο της Σμύρνης Πολύκαρπο, που τον ταυτίζει με τον Παύλο και εμπαιξεί τους Χριστιανούς, που τους ταυτίζει με τους Κυνικούς. Ανασκευάζει τη *Διαθήκη ή Καινή Τελετή ή Επιστολές ή Νόμους* που φαίνεται ότι είναι μια συλλογή του κατά Λουκάν Ευαγγελίου, των *Πράξεων*, των *Επιστολών* του Παύλου και της *Αποκάλυψης*. Είχε υπόψη του επίσης το *Μαρτύριο Πολυκάρπου* που ήταν γραμμένο ως επιστολή προς την γειτονική Εκκλησία του Φιλομηλίου. Σημειώνει σχετικά με τον Πρωτέα -Παύλο (κεφ. 11-13): **ότεπερ και τήν θαυμαστήν σοφίαν τῶν Χριστιανῶν ἐξέμαθεν, περὶ τήν Παλαιστίνην τοῖς ἱερεῦσιν καὶ γραμματεῦσιν αὐτῶν ξυγγενόμενος. καὶ τί γάρ; ἐν βραχεῖ παῖδας αὐτοὺς ἀπέφηνε, προφήτης καὶ θιασάρχης καὶ ξυναγωγεὺς καὶ πάντα μόνος αὐτὸς ὢν, καὶ τῶν βιβλίων τὰς μὲν ἐξηγεῖτο καὶ διεσάφει, πολλὰς δὲ αὐτὸς καὶ συνέγραφεν, καὶ ὡς θεὸν αὐτὸν ἐκείνοι ἠδοῦντο καὶ νομοθέτη ἐχρῶντο καὶ προστάτην ἐπεγράφοντο, μετὰ γοῦν ἐκείνων ὃν ἔτι σέβουσι, τὸν ἄνθρωπον τὸν ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἀνασκολοπισθέντα, ὅτι καινὴν ταύτην τελετὴν εἰσήγεν ἐς τὸν βίον. τότε δὴ καὶ συλληφθεὶς ἐπὶ τούτῳ ὁ Πρωτεὺς ἐνέπεσεν εἰς τὸ δεσμωτήριον, ὅπερ καὶ αὐτὸ οὐ μικρὸν αὐτῷ ἀξίωμα περιεποίησεν πρὸς τὸν ἐξῆς βίον καὶ τὴν τερατείαν καὶ δοξοκοπίαν ὧν ἐρῶν ἐτύγχανεν. ἐπεὶ δ' οὖν ἐδέδετο, οἱ Χριστιανοὶ συμφορὰν ποιούμενοι τὸ πρᾶγμα πάντα ἐκίνουν ἐξαρπάσαι πειρώμενοι αὐτόν. εἶπ', ἐπεὶ τοῦτο ἦν ἀδύνατον, ἢ γε ἄλλη θεραπεία πᾶσα οὐ παρέργως ἀλλὰ σὺν σπουδῇ ἐγίγνετο· καὶ ἔωθεν μὲν εὐθύς ἦν ὄραν παρὰ τῷ δεσμωτηρίῳ περιμένοντα γράδια, χήρας τινὰς καὶ παιδιά ὀρφανά, οἱ δὲ ἐν τέλει αὐτῶν καὶ συνεκάθευδον ἕνδον μετ' αὐτοῦ διαφθείραντες τοὺς δεσμοφύλακας. εἶτα δεῖπνα ποικίλα εἰσεκομίζετο καὶ λόγοι ἱεροὶ αὐτῶν ἐλέγοντο, καὶ ὁ βέλτιστος Περεγρίνος ἔτι γὰρ τοῦτο ἐκαλεῖτο καινὸς Σωκράτης ὑπ' αὐτῶν ὠνομάζετο. καὶ μὴν καὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ πόλεων ἔστιν ὧν ἠκόν τινες, τῶν Χριστιανῶν στελλόντων ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, βοηθήσοντες καὶ συναγορεύσοντες καὶ παραμυθησόμενοι τὸν ἄνδρα. ἀμήχανον δέ τι τὸ τάχος ἐπιδείκνυνται, ἐπειδὴν τι τοιοῦτον γένηται δημόσιον· ἐν βραχεῖ γὰρ ἀφειδοῦσι πάντων. καὶ δὴ καὶ τῷ Περεγρίνῳ πολλὰ τότε ἦκεν χρήματα παρ' αὐτῶν ἐπὶ προφάσει τῶν δεσμῶν, καὶ πρόσοδον οὐ μικρὰν ταύτην ἐποίησατο. πεπεύκασιν γὰρ αὐτοὺς οἱ κακοδαίμονες τὸ μὲν ὅλον ἀθάνατοι ἔσεσθαι καὶ βιώσεσθαι τὸν αἰὲ χρόνον, παρ' ὃ καὶ καταφρονοῦσιν τοῦ θανάτου καὶ ἐκόντες αὐτοὺς ἐπιδιδόασιν οἱ πολλοί. ἔπειτα δὲ ὁ νομοθέτης ὁ πρῶτος ἔπεισεν αὐτοὺς ὡς ἀδελφοὶ πάντες εἶεν ἀλλήλων, ἐπειδὴν ἅπαξ παραβάντες θεοὺς μὲν τοὺς Ἑλληνικοὺς ἀπαρνήσονται, τὸν δὲ ἀνεσκολοπισμένον ἐκείνον σοφιστὴν αὐτὸν προσκυνῶσιν καὶ κατὰ τοὺς ἐκείνου νόμους βιώσιν. καταφρονοῦσιν οὖν ἀπάντων ἐξ ἴσης καὶ κοινὰ ἠγοῦνται, ἄνευ τινὸς ἀκριβοῦς πίστεως τὰ τοιαῦτα παραδεξάμενοι. ἦν τοίνυν παρέλθη τις εἰς αὐτοὺς γόης καὶ τεχνίτης ἄνθρωπος καὶ πράγμασιν χρῆσθαι δυνάμενος, αὐτίκα μάλα πλούσιος ἐν βραχεῖ ἐγένετο ἰδιώταις ἀνθρώποις ἐγχανῶν.**

⁵³ Περεγρίνος σημαίνει ξένος, εξωτικός, βαρβαρικός, αλλόκοτος

Ο φίλος του Λουκιανού επικούρειος φιλόσοφος **Κέλσος** έγραψε μάλλον το 177μ.Χ. εναντίον των χριστιανών το 8τομο έργο *Λόγος Αληθής*. Το έργο αυτό ανασκεύασε το 248μ.Χ. ο Ωριγένης ακολουθώντας κατά πόδα τους ισχυρισμούς του Κέλσου. Αυτός θεωρούσε ως χριστιανούς και γνωστικούς ενώ εκτός από την Α.Γ. κρατούσε στα χέρια του τα απόκρυφα *Ενώχ* και *Ουράνιος Διάλογος*. Εκμεταλλεύθηκε επίσης ένα αντιχριστιανικό βιβλίο του δευτέρου μισού του 2^{ου} αι.

Α'. Εισαγωγή

1. Οι Χριστιανοί έχουν δύο ειδών νόμους, τους μεν φανερώνουν, τους δε τηρούν κρυφά στην παρανομία (1,1).
2. Η χριστιανική πίστι είναι *βάρβαρον δόγμα*, που βγήκε από άλλο *βάρβαρον δόγμα*, τον Ιουδαϊσμό (1,2).
3. Οι Χριστιανοί δεν πιστεύουν σε χειροποίητους θεούς, επειδή τυχαίνει μερικές φορές να τους κατασκευάζουν φαύλοι τεχνίτες (1,5).
4. Πιστεύουν στο *Μη εξέταζε αλλά πίστευσον*, όπως δείχνουν τα βιβλία τους που γράφουν η *πίστις σου σέσωκέ σε* (1,9).
5. Πιστεύουν ότι η σοφία είναι κακό και η μωρία καλό (1,13).
6. Δεν πιστεύουν ότι ο κόσμος είναι άκτιστος κι αδημιούργητος (1,19).
7. Κάποιοι αγράμματοι βοσκοί γιδοπροβάτων αποπλανήθηκαν από τις απάτες του Ιουδαίου Μωυσέως και πίστευσαν ότι υπάρχει μόνο ένας θεός, κι αυτή την ιουδαϊκή ανοησία εξακολουθούν να πιστεύουν και οι Χριστιανοί.

Β'. Ανάλυσι του ιουδαϊκού αντιχριστιανικού βιβλίου

1. Οί Χριστιανοί πίστευσαν ανοήτως στον Ιησού, ο οποίος τους εξαπάτησε πείθοντας τους ότι γεννήθηκε από μια παρθένο, ενώ αυτή ήταν *μοιχαλίδα*, διωγμένη από μνηστήρα της και άσημη και φτωχή· γέννησε τον Ιησού από ένα στρατιώτη ονόματι Πάνθηρα, κι ο Ιησούς, πού ήταν ένας φτωχός και δούλεψε στην Αίγυπτο σαν μισθωτός εργάτης (1,28-32).
2. Η κάθοδος του Πνεύματος με μορφή περιστεράς στη βάπτισι του Ιησού και η φωνή του Πατέρα του από τον ουρανό είναι πράγματα πρωτάκουστα κι αναξιόπιστα (1,40).
3. Όταν ο Ι.Χ. επέστρεψε από την Αίγυπτο στην Παλαιστίνη, συγκρότησε μια συμμορία από 11 κατακάθια της κοινωνίας, πονηρούς ναύτες και τελώνες, καί γύριζε μ' αυτούς εδώ κι εκεί αρπάζοντας τρόφιμα (1,62).
4. Αν ο Ιησούς ήταν θεός, γιατί σα νήπιο φοβήθηκε να μη σφαχτεί κι έφυγε στην Αίγυπτο (1,66);
5. Τα δήθεν υπερφυσικά σημεία του ήταν φακιρικά από κείνα που έμαθε στην Αίγυπτο, όπου οι φακίρηδες (*γόητες*) έναντι λίγων οβολών σου κάνουν ό,τι θέλεις (1,68).
6. Ένας που σπάρθηκε σε μοιχεία δεν μπορεί να είναι θεός (1,69).
7. Δεν μπορούσε να είναι θεός ένας άνθρωπος, ο οποίος α) δεν μπόρεσε να κάνει όσα υποσχέθηκε, β) έπεσε σε σοβαρές γκάφες και γ) στο τέλος εκτελέστηκε με τον πιο ατιμωτικό τρόπο (2,1-50).
8. Και στους εθνικούς εμφανίστηκαν πολλοί φακίρηδες πού έκαναν φακιρικά σαν εκείνα του Ιησού (Ζάμολξις, Πυθαγόρας, Ταμψίνιτος, Όρφεύς, Ηρακλής, Πρωτεσίλαος) (2,55).
9. Το ότι ο Ιησούς αναστήθηκε το είδαν μόνο μια υστερική (*πάροιστρος*) γυναίκα (εννοεί τη Μαγδαληνή Μαρία) καί μερικοί άλλοι πού είχαν μάθει την ίδια φακιρική τέχνη (2,55-58).
10. Αφού δεν αναστήθηκε ποτέ κανείς νεκρός, ο Ιησούς πώς αναστήθηκε (2,57) ;
11. Αν ο Ιησούς ήθελε ν' αποδείξει ότι έχει θεία δύναμι, έπρεπε, όταν αναστήθηκε, να εμφανιστεί σ' αυτούς που τον καταδίκασαν και σ' όλο τον κόσμο (2,63· 2,73).
12. Αν ήταν Θεός, έπρεπε να εξαφανιστεί ήδη από το σταυρό (2,68).

13. Αφού τον απέστειλε ο Θεός, γιατί κρυβόταν; Κι αφού έπρεπε να κρυφτεί, γιατί ακουγόταν γι' αυτόν φωνή από τον ουρανό; (2,70-72).

14. Ποιος θεός δεν πιστεύεται, όταν παρουσιαστεί στους ανθρώπους; (2,74-75).

15. Μήπως ο Ιησούς γι' αυτό κατέβηκε από τον ουρανό για ν' απιστήσουμε; (2,78).

16. Όταν απειλεί με τα ουαί, δείχνει ότι δεν μπορεί να πείσει (2,76).

17. Ταύτα μεν ουν υμίν (τοις Χριστιανοίς) εκ των υμετέρων συγγραμμάτων εφ' οίς ουδενός άλλου μάρτυρος χρήζομεν. Αυτοί γας εαυτοίς περιπίπτετε (2,74).

Γ'. Φιλοσοφική και παγανιστική αντιρρητική του Κέλσου

1. Ενηθέστατα ερίζουσι προς αλλήλους Χριστιανοί και Ιουδαίοι. Στους μεταξύ των διάλογους δεν υπάρχει τίποτε το σοβαρό. Αν συζητούμε εμείς με Χριστιανούς περί Χριστού, ο διάλογος μας γίνεται περί όνου σκιάς, όπως λέει και η παροιμία (3,1).

2. Οι Ιουδαίοι είναι Αιγύπτιοι πού διαφώνησαν με τους ομοεθνείς των σε ζητήματα θρησκευτικά και αποσχίσθηκαν, αργότερα όμως αυτό πού έκαναν στους Αιγυπτίους, το έπαθαν και οι ίδιοι· διότι ανάμεσά τους διαφώνησαν πάλι για ζητήματα θρησκευτικά οι οπαδοί του Ι.Χ., και αποσχίσθηκαν (3,5-11).

3. Και μετά την απόσχιση τους οι Χριστιανοί, καθώς διασπείρονται στις χώρες, συνεχώς αποσχίζονται, κι ο καθένας θέλει να είναι αρχηγός ομάδος. Έτσι υπάρχουν πλήθη μερίδων, πού έχουν κοινό μόνο το όνομα Χριστιανοί (3,12).

4. Οι Χριστιανοί φοβερίζουν τους ανθρώπους με το πλαστό φόβητρο ότι πρόκειται να τιμωρηθούν οι άδικοι και ν' αμειφθούν οι δίκαιοι (3,16).

5. Η χριστιανική πίστη είναι σαν τη θρησκεία των Αιγυπτίων, οι οποίοι έχουν μεγαλοπρεπέστατα και μυστηριώδη τεμένη, αλλ' αν μπεις στα ενδότερά τους, θα δεις να λατρεύεται ένας γάτος ή σκύλος ή πίθηκος ή τράγος ή κροκόδειλος (3,17).

6. Οι Χριστιανοί ενώ ειρωνεύονται τους Αιγυπτίους, διότι λατρεύουν σκύλους και γάτους και τράγους, οι ίδιοι πιστεύουν σε ιστορίες για τον Ι.Χ., που δεν διαφέρουν σε τίποτε από τις ανοησίες των Αιγυπτίων (3,19).

7. Δεν πιστεύουν ότι οι Ηρακλής, Αριστέας, Ασκληπιός, Διόσκουροι και Διόνυσος είναι θεοί, επειδή υπήρξαν άνθρωποι, παρ' όλο πού αυτοί ευεργέτησαν τόσο πολύ εμάς τους ανθρώπους (3,22-30).

8. Ειρωνεύονται αυτούς πού λατρεύουν το Δία, επειδή στην Κρήτη υπάρχει ο τάφος του (3,43).

9. Χριστιανοί γίνονται μόνο οι φτωχοί, οι λαϊκής καταγωγής άνθρωποι, αγράμματοι, οι ηλίθιοι, οι δούλοι, οι γυναίκες, και τα παιδιά (3,44).

10. Όσοι Χριστιανοί είναι άντρες, είναι από τους χειρότερους ανθρώπους· ήτοι εργάτες δερμάτων και μαλλιών και τεχνίτες καθαριστηρίων ρούχων. Όταν δουν κανέναν αριστοκράτη και μορφωμένο και κύριο, τον τρέμουν· όταν όμως βρουν τα παιδιά του μόνα τους, με πολύ θράσος τους διδάσκουν απείθεια σε γονείς και διδασκάλους, τους υπόσχονται ότι μπορούν να τους εξηγήσουν ποιο είναι το καλό και να τους υποδείξουν πώς να καθαριστούν από τις αμαρτίες των (3,59).

11. Οι Χριστιανοί ξεγελώντας τους ανθρώπους με κούφιας ελπίδες, τους πείθουν ν' ασεβούν προς το θείο (3,78).

12. Διδάσκουν ενανθρώπιση Θεού, πράγμα φιλοσοφικώς απαράδεκτο (4,1-30).

13. Οι Ιουδαίοι, σχίσμα των οποίων είναι οι Χριστιανοί, έχουν Γραφές με ανόητες ιστορίες (4,31-47).

14. Μόνο μερικοί Ιουδαίοι κάπως πιο συνετοί (εννοεί προφανώς τον Φίλωνα τον Ιουδαίο) προσπαθούν να βελτιώσουν τις ανοησίες αυτές ερμηνεύοντάς τις αλληγορικώς (4,48-52).

15. Ιουδαίοι και Χριστιανοί πιστεύουν ότι τα ζώα δεν έχουν λογικό κι ότι ο άνθρωπος είναι σοφότερος απ' αυτά. Κι όμως ο άνθρωπος μαθαίνει τόσο πολλά άλλα πράγματα όσο και τα μέλλοντα τα από τα πτηνά πού αποδεικνύονται έτσι ότι έχουν θεϊκότερες γνώσεις (4,88).

16. Οι Χριστιανοί πιστεύουν ότι κατέβηκε από τον ουρανό ο Γιος του Θεού, κι ότι υπάρχουν άγγελοι (5,2).

17. Έχουν την ηλιθιότητα να πιστεύουν ότι υπάρχει ανάσταση, κατά την οποία οι ψυχές θα ποθήσουν να ξαναενωθούν με τα σαπισμένα και σκωληκόβρωτα σώματα (5,14).

18. Οι Χριστιανοί είναι οι μόνοι στον κόσμο πού πιστεύουν σε πράγματα πού δεν τους είναι πάτρια, διότι ο αρχηγός τους είναι Ιουδαίος, ενώ αυτοί έχουν αποστατήσει από τους Ιουδαίους (5,33).

19. Η Χριστιανική πίστη είναι ανεπίδεκτη φιλοσοφίας και ούτε με την πλατωνική φιλοσοφία συμβιβάζεται ούτε με καμία άλλη. Κι όμως πολλές δοξασίες των Χριστιανών είναι κλεμμένες από την εξωχριστιανική φιλοσοφία

20. Οι Χριστιανοί, ενώ περιφρονούν τους ιερούς χρησμούς της Πυθίας των Δελφών ή των Ιερειών της Δωδώνης ή του Κλαριού ή των Βραγχιδών ή του Αμμωνος, με τη βοήθεια των οποίων κατοικήθηκε όλη ή γη, δέχονται σα θαυμαστά όσα ανόητα και μανιακά (πάροιστρα) λέχθηκαν με το δικό τους τρόπο στην Ιουδαία· όταν λ.χ. διάφοροι προφήτες τους τούς έλεγαν, και μάλιστα έξω από ιερά, σε πόλεις και στρατόπεδα, ότι «Εγώ είμαι Θεός ή Θεού Υιός ή θείο Πνεύμα· ήρθα, διότι ο κόσμος χάνεται εξ αιτίας των αδικιών του και θέλω να σας σώσω· μακάριος όποιος με λατρεύσει και τον φυλάξω σώο στους αιώνες, ενώ τους άλλους θα τους κάψω όλους στην αιώνια φωτιά»

21. Άλλα ανόητα πού λεν οι προφήτες τους είναι ότι ο μέγας θεός τους θα χρηματίσει δούλος, θ' αρρωστήσει, θα πεθάνει, για να πιστευτεί ότι είναι θεός.

22. Για τον Πατέρα Θεό ο μεν Μωυσής στις Γραφές του τους λέει ότι τους - ευλογεί να γίνουν πλούσιοι και δυνατοί, να κυριαρχήσουν σ' όλη τη γη, να σκοτώσουν όλους τους εχθρούς των, ο δε Γιος του ίδιου Θεού, ο Ναζωραίος, αντινομοθετεί λέγοντας τους ότι κανείς δεν μπορεί να προσέλθει στον Πατέρα, αν είναι πλούσιος, φίλαρχος, ένδοξος, σοφός, αλλά πρέπει να μη φροντίζουν ούτε για την τροφή τους παραπάνω απ' ό,τι φροντίζουν οι κόρακες, ούτε για την ενδυμασία τους παραπάνω απ' ό,τι φροντίζουν τα κρίνα, και αν κανείς τους χτυπήσει, να του προσφέρονται να τους ξαναχτυπήσει. Ποιος από τους δυο ψεύδεται; Ο Μωυσής ή ο Ιησούς; Ή μήπως ο Πατέρας Θεός, όταν έστειλε το Γιο του, είχε λησμονήσει τι είχε πει στον Μωυσή (7,18).

23. Οι Χριστιανοί δεν ανέχονται να βλέπουν ναούς βωμούς κι αγάλματα. Τέτοια διαγωγή δεν δείχνουν ούτε οι Σκύθες ούτε οι Αφρικανοί ούτε οι άθεοι οι Κινέζοι (Σήρες) ούτε άλλα παράνομα έθνη. Δεν δέχονται πράγματα πού δέχτηκαν όλοι οι αρχαίοι σοφοί και όλοι οι φιλόσοφοι (7,62).

24. Δεν λατρεύουν τους δαίμονες ούτε τους ήρωες (7,67-70).

25. Αν οι Χριστιανοί λάτρευαν μόνο ένα θεό, θα μπορούσαν τουλάχιστο ν' απολογηθούν έναντι των άλλων. Τώρα όμως όχι μόνο θρησκεύουσιν αλλά και υπερθρησκεύουσιν κι αυτόν πού εμφανίστηκε πρόσφατα (= το Χριστό) και νομίζουν ότι δεν αδικούν καθόλου το θεό τους (8,12).

26. Αν οι Χριστιανοί απείχαν από κάποια ιερεία (= είδωλόθυτα), σύμφωνα με κάποιο πατροπαράδοτο νόμο τους, θα έπρεπε να είναι συνεπείς και να μην τρώνε κανένα απολύτως ζώο, όπως έκανε ο Πυθαγόρας. Λένε όμως ότι δεν τρώνε ιερεία μόνο όταν τα δουν να θυσιάζονται στους θεούς, για να μη γίνονται ομοτράπεζοι με τους δαίμονες· μα κι όταν τρων ψωμί ή πίνουν νερό και κρασί ή αναπνέουν αέρα, πάλι από τους δαίμονες δεν τα παίρνουν κι αυτά (8,28) ;

27. Συ ο Χριστιανός ειρωνεύεται τ' αγάλματα των θεών, σα να το κάνεις αυτό στον ίδιο το Διόνυσο ή τον Ηρακλή· κι όμως αυτοί πού έβρισαν και σταύρωσαν και θανάτωσαν τον ίδιο το Θεό σου, δεν έπαθαν ακόμη τίποτε. Τόσο ανόσιος πατέρας είναι ο Θεός Πατέρας του, κι αδιαφορεί τόσο πολύ για το Γιο του; Λες ότι το ήθελε κι εκείνος να πεθάνει ο γιος του και να εξυβριστεί! Μα κι αυτοί πού τους βρίζεις εσύ θα μπορούσαν να πουν ότι το θέλουν, κι όμως αυτοί αμύνονται, και πολύ καλά μάλιστα. Γι' αυτό και σένα το Χριστιανό σ' έχουν πάντα κυνηγημένο, να φεύγεις, να κρύβεσαι, να συλλαμβάνεσαι, να θανατώνεσαι (8,41).

28. Εγκώμιο των μαντείων και των επιτυχημένων χρησμών, των ιερειών και των ιερέων της ειδωλολατρίας, των οραμάτων, των θεραπειών και των άλλων θαυμάτων πού έκαναν οι θεοί στις μέρες του Κέλσου.

29. Απειλείτε σεις οι Χριστιανοί κόλαση στους εχθρούς σας, απειλούν κόλαση για σας και οι μυσταγωγοί των (ειδωλολατρικών) μυστηρίων. Ποιος έχει δίκαιο; Το δείχνουν όχι τα λόγια αλλά τα τεκμήρια. Αυτοί δεν παθαίνουν τίποτε, ενώ εσείς διώκεσθε (8,48).

30. Είναι ανάξιο να συζητάει κανείς με τους Χριστιανούς, διότι είναι αγροίκοι κι ακάθαρτοι, χωρίς λογικό, ενώ ποθούν κι ελπίζουν ν' αναστηθεί το σώμα τους — μια και δεν έχουν τίποτε πολυτιμότερο απ' αυτό—. Εν τούτοις το ρίχνουν στα βασανιστήρια σαν κάτι το ευτελές. Αντίθετα αξίζει να συζητάει κανείς με τους φιλοσόφους, οι οποίοι ελπίζουν να έχουν αιώνια το νου και την ψυχή τους, που είναι έκγονα θείας φύσεως· αυτοί αξίζει να πιστεύουν ότι, επειδή είναι δίκαιοι, θα ευδαιμονήσουν, ενώ οι άδικοι θα πέσουν σε αιώνια κακά (8,49).

31. Οι Χριστιανοί, αφού δεν λατρεύουν ως θεό τον αυτοκράτορα, πρέπει να στερηθούν απ' όλα τ' αγαθά της ζωής, διότι αυτά μας τα χορηγεί αυτός· να μην έχουν ούτε τα αγαθά, ούτε γυναίκες, ούτε παιδιά, ούτε ζωή αλλά να εκλείψουν από τη γη (8,55-75).

Ο Έλληνας **Δίων Κάσσιος Κοκκηιανός** (155-235), ο οποίος έφθασε μέχρι το αξίωμα του υπάτου, κατά το 211 συνέταξε το έργο *Ρωμαϊκά Ιστορία* (80 τόμοι) από τα μυθικά χρόνια μέχρι τις ημέρες του. Σώζονται τα βιβλία 36-60 που καλύπτουν ιστορικά τα έτη 68-47 π.Χ. ενώ τα βιβλία 61-80 σώζονται σε μια επιτομή του Ξιφιλίνου από τα βιβλία 67 και 68 όπου ιστορούνται οι αυτοκράτορες Δομιτιανός και Νέρβας. Το 95 μ.Χ. ο Δομιτιανός κατέσφαξε πολλούς άλλους και τον ύπατο Φλάβιο Κλήμεντα παρ' όλο που ήταν εξάδερφός του και είχε γυναίκα την επίσης συγγενή του Φλαβία Δομιτίλλα. Και οι δυο κατηγορήθηκαν για αθεία, κατηγορία με την οποία καταδικάστηκαν πολλοί άλλοι που παρεξέκλιναν προς τα ήθη των Ιουδαίων και άλλοι μεν θανατώθηκαν, άλλοι δε στερήθηκαν τουλάχιστον τις περιουσίες τους, η δε Δομιτίλλα εξορίστηκε μόνον στην Πανδαιτερία. Όταν μετά ένα έτος αυτοκράτορας έγινε ο Νέρβας 'δεν επέτρεψε ν' απαγγέλουν καμιά άλλη κατηγορία εναντίον των κυρίων τους, στους δε υπόλοιπους απαγόρευσε να καταγγέλουν κάποιον για ασέβεια ή για ιουδαϊκό τρόπο ζωής. Καταδικάστηκαν μάλιστα σε θάνατο και πολλοί από τους συκοφάντες εκείνους, μεταξύ των οποίων και ο φιλόσοφος Σέρας.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις:

- Έκδοση διαθέσιμη εδώ <http://eclass.uoa.gr/courses/SOCTHEOL138/>

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών Σωτήριος Δεσπότης 2015. Σωτήριος Δεσπότης. «Χριστολογικές Μαρτυρίες της Παλαιάς Διαθήκης. Ενότητα 4: Μαθητές - Δυνάμεις - Παραβολές». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<http://opencourses.uoa.gr/courses/SOCTHEOL2/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
 - το Σημείωμα Αναφοράς
 - το Σημείωμα Αδειοδότησης
 - τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
 - το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)
- μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

